

LAPSIPERHEIDEN KÖYHYYS
SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN KÄSITYKSISSÄ

Kirsi Heinonen
Pro gradu-tutkielma
Sosiaalityön maisteriohjelma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2018

LAPSIPERHEIDEN KÖYHYYS SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN KÄSITYKSISSÄ

Kirsi Heinonen
Sosiaalityön maisteriohjelma
Pro Gradu -tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Suvi Krok
Kevät 2018
Sivumäärä: 73 sivua + 5 liitettä

Pro gradu -tutkielmani tehtävänä on selvittää aikuissosiaalityössä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden käsityksiä lapsiperheiden köyhyydestä. Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella, miten aikuissosiaalityössä työskentelevät sosiaalityöntekijät jäsentävät lapsiperheiden köyhyyttä ja ylisukupolvisen köyhyyden uhkatekijöitä sekä kohdataanko aikuissosiaalityössä ylisukupolvista köyhyyttä.

Tutkimuksen empiirisen osion teoria muodostuu lapsiperheiden köyhyyttä käsittelevistä tutkimuksista ja artikkeleista sekä köyhyyden ylisukupolvisuudesta ja perhetaustan merkityksestä ylisukupolvisen köyhyyteen liittyvistä tutkimuksista. Teoreettinen viitekehys toimii tulkintojen tekemisen apuvälineenä eli tulkintateoria kerätystä tutkimusaineistosta. Teoriaosuudessa on lisäksi taustateoriaa sosiaalityöntekijöiden käsitysten muodostumisesta sosiaalityön tiedon ja asiantuntijuuden näkökulmasta.

Tutkielmani on laadullinen tutkimus, jossa käytin analyysimenetelmänä teorialähtöistä sisällönanalyysia ja aineistokeruumenetelmänä ryhmähaastattelun ja puolistrukturoidun haastattelun yhdistelmää. Tutkielman aineistona ovat kolmen sosiaalityöntekijöistä koostuvan ryhmän ryhmähaastattelut aikuissosiaalityön yksiköistä Päijät-Hämeestä ja Jyväskylästä. Ryhmähaastatteluihin osallistui yhteensä 17 sosiaalityöntekijää. Aineistonkeruu tapahtui syys- ja lokakuussa 2017.

Tutkimukseni tuloksista voidaan päätellä, että sosiaalityöntekijöillä on tietoa ja asiantuntemusta sosiaalisista ongelmista, kuten lapsiperheiden köyhyyden ilmenemisestä nykypäivänä, millaisia ongelmia köyhyys voi aiheuttaa lapsille ja miten lapsuusajan köyhyys voi vaikuttaa myöhemmin aikuisuudessa. Sosiaalityössä myös kuullaan tarinoita köyhyydestä, mikä ilmenee asiakkaiden tilanteissa eri tavoin. Aikuissosiaalityössä muodostuu kokemuksellista tietoa sosiaalisista ongelmista, mutta sosiaalityöntekijöillä on myös ”mututuntumaan” perustuvaa tietoa, joka on havaittavissa vertaamalla sosiaalityöntekijöiden käsityksiä tulkintateoriaan. Tämä tuli hyvin esiin aineistossa ja sosiaalityöntekijöiden esittämissä käsityksissä. Johtopäätöksenä on, että sosiaalityöntekijöiden käsitykset sisältävät monitasoista tietoa köyhyydestä ja ylisukupolvista köyhyyttä esiintyy aikuissosiaalityön asiakkaiden elämässä.

Avainsanat: lapsiperheiden köyhyys, ylisukupolvinen köyhyys, sosiaalityöntekijöiden käsitykset

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	2
2 LAPSIPERHEIDEN KÖYHYYS	5
2.1 Köyhyyden määritelmiä	5
2.2 Lapsiperheiden köyhyys Suomessa	6
3 YLISUKUPOLVINEN KÖYHYYS	14
3.1 Perhetaustan merkitys köyhyteen	14
3.2 Ylisukupolvisen köyhyyden uhkatekijöitä	16
4 SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN KÄSITYKSIÄ PAIKANTAMASSA	19
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	22
5.1 Tutkimuskysymykset	22
5.2 Aineisto	23
5.3 Analyysi	27
5.3.1 Sisällönanalyysi	27
5.3.2 Tämän tutkimuksen aineiston analyysi	30
5.4 Laadullisen tutkimuksen luotettavuus ja tutkimusetiikka	31
6 TUTKIMUSTULOKSET	34
6.1 Lapsiperheiden köyhyys	34
6.1.1 Köyhyys lapsiperheissä	35
6.1.2 Hyödykkeiden omistamisen välttämättömyys	38
6.1.3 Lasten eriarvoisuudesta	40
6.2 Ylisukupolvinen köyhyys	45
6.2.1 Syrjäytyminen	45
6.2.2 Elinympäristön merkitys	47
6.2.3 Jako hyvä- ja huono-osaisiin	49
6.3 Köyhyyden kohtaaminen sosiaalityössä	52
6.3.1 Ylisukupolvinen asiakkuus	52
6.3.2 Opitut mallit asiakastarinoissa	54
6.3.3 Ongelmien periytyvyys	56
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	59
LÄHTEET	69
LIITTEET	74

1 JOHDANTO

Lasten ja lapsiperheiden köyhyys on ollut koko 2000-luvun ajan yhteiskuntapoliittisen keskustelun aiheena Suomessa (Salmi & Närvi & Lammi-Taskula 2016, 13). Sakari Karvosen ja Minna Salmen kokoama tutkimusraportti (THL 30/2016) on ajantasainen ja kattava kuvaus lasten ja lapsiperheiden köyhyiden yleisyydestä 2010-luvun Suomessa. Tässä Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen teettämässä raportissa tulee hyvin esiin, kuinka lapsiperheiden köyhyys on jatkunut 1990-luvun lama-ajoista vuoteen 2014. Raportin mukaan merkittävä määrä lapsia, yli 100 000 lasta elää köyhyudessa. Raportti avaa muun muassa lapsiperheiden köyhyiden taustatekijöitä, köyhyiden määrittelyä indikaattorien valossa sekä toimeentulo-ongelmien vaikutuksia perheiden hyvinvointiin. (THL 30/2016.)

Lapsiperheiden köyhyys on saanut huomiota myös valtakunnallisissa uutislähetyksissä. Muun muassa Ylen internet-sivulla on ollut vuoden 2016 joulukuussa uutinen aiheeseen liittyen, josta seuraavat lainaukset:

”Lasten ja lapsiperheiden köyhyys on lähtenyt jälleen kasvusuuntaan vähennyttyään muutaman vuoden ajan. Joka kymmenes lapsiperhe on köyhä, paljastaa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tänään julkaistu tutkimusraportti.” (yle.fi/uutiset/3-9353245/15.12.2016)

”Toimeentulo-ongelmat heijastuvat lasten ja heidän vanhempiansa hyvinvointiin monin tavoin” (yle.fi/uutiset/3-9353245/15.12.2016)

Lapsiperheiden köyhyyttä on tärkeä pitää yhteiskunnallisessa keskustelussa yllä, koska köyhyydellä on monia negatiivisia vaikutuksia lasten ja lapsiperheiden hyvinvointiin (Ks. esim. Salmi 2014 ym.; Karvonen & Salmi 2016). Lapsiperheen köyhyiden ja taloudellisten ongelmien on todettu vaikuttavan lapsen kasvuun ja hyvinvointiin sekä vanhempien jaksamiseen (Halme & Perälä 2014, 221), mikä on yksi köyhien lapsiperheiden kokema huolenaihe.

Salmen ym. (2014) mukaan köyhyydellä ja syrjäytymisriskillä sekä niiden sosiaalisella periytyvyydellä voidaan nähdä keskinäinen syy-yhteys (Salmi & Lammi-Taskula & Sauli 2014, 91), mikä on huolestuttava seikka lapsiperheiden ja lasten hyvinvoinnin näkökulmasta. Lapsiperheen pitkittynyt toimeentulotuen asiakkuus on riskitekijä lapsen hyvinvoinnille, mikä näyttäytyy muun muassa kouluttamattomuutena ja terveysongelmina myöhemmässä elämässä (Paananen & Gissler 2014, 210).

Köyhyyden ylisukupolvisuutta tarkastellessa on todettu, että lapsuudenperheen taloudelliset ongelmat ja aikuisiän köyhyys ovat yhteydessä toisiinsa ja esiintyy esimerkiksi toimeentulotuen ylisukupolvisella asiakkuudella (Ks. esim. Kortteinen & Elovainio 2012; Kauppinen ym. 2014). Ipo Airion ja Mikko Niemelän (2009, 11) mukaan toisen polven köyhät eroavat selvästi niistä köyhistä, joiden lapsuudenkodissa ei ole ollut taloudellisia ongelmia. Myös Outi Sirniön (2016, 5) tutkimuksen mukaan perhetaustan sosioekonomisen asema on yhteyksissä yksilön saavutuksiin sekä lapsena että myöhemmin aikuisuudessa.

Tutkimusaiheen valintaan on vaikuttanut kiinnostukseni köyhyyteen liittyvistä sosiaalisista ilmiöistä ja perustuu työkokemukseeni sosiaalityöntekijänä. Olen työssäni kiinnittänyt huomiota siihen, että köyhyyden ja pitkittyneen toimeentulotuen asiakkuuden taustalla monesti näyttäytyy lapsuudenperheen köyhyys. Kokemukseni mukaan köyhyys näyttäisi olevan myös yhteydessä muihin sosiaalisiin ongelmiin. Lapsiperheiden köyhyydestä kirjoitetaan lehdissä ja niistä kerrotaan uutisissa ja ajankohtaisohjelmissa. Lukiessani tutkimuksia lapsiperheiden köyhyydestä havaitsin, että ylisukupolvisuus ja köyhyyden periytyminen ovat olennainen osa köyhyystutkimusta.

Kiinnostukseni tässä tutkimuksessa kohdistuu siihen, miten sosiaalityöntekijät näkevät lapsiperheiden köyhyyden ja millaisia käsityksiä heillä on köyhyyteen liittyvistä ilmiöistä. Sosiaalityöntekijöiden käsitysten selvittäminen on tärkeää sosiaalityön yhteiskunnallisen roolin vuoksi, sillä sosiaalityön yhtenä yhteiskunnallisena tehtävänä on asiakkaiden hyvinvoinnin lisääminen. Taloudellisen tuen tarpeiden selvittämien kuuluu sosiaalityön perustehtäviin (SHL 2014 § 11), joten ammattikuntana sosiaalityöntekijät tarvitsevat ymmärrystä siitä, miten köyhyys vaikuttaa asiakkaiden elämään ja miten suurta huolta se köyhissä perheissä aiheuttaa.

Helena Blombergin, Johanna Kallion ja Christian Krollin (2010, 589) mukaan sosiaalityöntekijöiden käsitykset juuri köyhyydestä ovat tärkeitä sosiaalityön yhteiskunnallisen tehtävän vuoksi, joka on asiakkaiden köyhyyden torjuminen. Sosiaalityöntekijöiden käsitysten selvittäminen lapsiperheiden köyhyydestä on tärkeää myös ilmiön ajankohtaisuuden vuoksi (ks. esim. Karvonen & Salmi 2016).

Pro gradu -tutkielmani on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkielma, jonka teoreettinen viitekehys muodostuu avainkäsitteistä lapsiperheiden köyhyys ja ylisukupolvinen köyhyys. Luvussa 2 aloitan teoreettisen viitekehysten kuvaamisen lapsiperheiden köyhyydestä, mut-

ta ensimmäisenä avaan köyhyyden määritelmää yleisemmin. Tämän jälkeen esittelen tutkimuksia lapsiperheiden köyhyydestä, millaista lapsiperheiden köyhyys on nykypäivän Suomessa, millaista köyhyys on lapsen näkökulmasta, miten toimeentulo ja hyvinvointi kytkeytyvät toisiinsa lapsiperheiden elämässä sekä millaisena näyttäytyy lapsiperheiden sosiaaliturva suomalaisessa yhteiskunnassa. Tässä osiossa avaan myös joitakin kansainvälisiä näkökulmia lapsiperheiden köyhyyteen. Toisessa teorialuvussa (luku 3) avaan ylisukupolvisen köyhyyteen ja perhetaustan merkitykseen liittyviä näkökulmia ja tutkimustietoa sekä ylisukupolvisen köyhyyden uhkatekijöitä aiheesta tehtyjen tutkimusten valossa.

Esittelen myös omassa kappaleessaan eli luvussa 4 sosiaalityöntekijöiden käsityksiin liittyvää tutkimusta ja lisäksi avaan kirjallisuutta sosiaalityön asiantuntijuudesta ja yhteiskunnallisesta roolista. Viidennessä luvussa kuvaan tutkimuksen empiiristä osuutta ja tutkimuksen toteutusta prosessina. Kuudes luku käsittää tutkimustulokset ja seitsemännessä luvussa kirjoitan auki tutkimukseni johtopäätökset sekä omaa pohdintaa tutkimukseni aiheesta sekä ajatuksistani tutkimuksen onnistumisesta. Tutkielmasta on rajattu pois perheen määrittely, lastensuojelun erityiskysymykset, asiakasnäkökulma sekä sosiaalipalveluiden järjestämistapa.

2 LAPSIPERHEIDEN KÖYHYYS

2.1 Köyhyyden määritelmiä

Olli Kankaan ja Veli-Matti Ritakallion (2008, 3) mukaan köyhyyden määrittelemine ei ole yksiselitteinen asia, mutta arki ajattelussa köyhyys määritellään yleensä rahan puuttumisena ja köyhyyskäsitykseen liitetään kurjuutta ja puutetta. Köyhyys on aina jollakin tavalla suhteellista, aikaan ja paikkaan sidottuja. Suomessa on vallalla yhteiskuntapoliittinen velvoite, jonka mukaan kaikille suomalaisille taataan riittävä toimeentulo ja köyhyyttä pyritään poistamaan poliittisilla toimenpiteillä. Köyhyyden määrittelemisessä merkitystä on myös sillä, kuka tai mikä taho päättää siitä, mitä köyhyydellä tarkoitetaan. Suomalaisessa yhteiskunnassa köyhyyden määrittelemiseen tarvitaan kaksoisehtoja (Kangas & Ritakallio 2008). Kaksoisehdot käsitteenä tarkoittaa samanaikaisesti sosiaalisen toimintakyvyn rajoittuneisuutta ja taloudellisten resurssien puuttumista sekä näiden kahden välistä syy-yhteyttä. Yhteiskunta, jossa rahataloudella on niin suuri merkitys, rahan vähyys aiheuttaa arkielämän rajoittuneisuutta. (Kangas & Ritakallio 2008, 3, 16.)

Pasi Moisio (2006) mukaan köyhyys ymmärretään suhteellisena köyhyytenä länsimaaisessa hyvinvointivaltiossa, kuten Suomessa. Suhteellisen köyhyyden määritelmä perustuu siihen, miten ihmisellä on mahdollisuus saavuttaa minimiksi katsottu elintaso ja säädyllinen elämäntapa kyseisen yhteiskunnan odotusarvon mukaisella tavalla. Suhteellinen köyhyys eroaa absoluuttisesta köyhyydestä siten, että absoluuttisella köyhyydellä tarkoitetaan puutetta biologisten perustarpeiden tyydyttämisessä. Sen sijaan suhteellista köyhyyttä mitataan yleensä kartoittamalla taloudellisia resursseja ja perushyödykkeiden puuttumista varattomuuden vuoksi. (Moisio 2006, 639.)

Kolmas köyhyyden määrittelemisen muoto on subjektiivinen köyhyys, mikä Katja Forssènin (2012) mukaan tarkoittaa yksilökohtaisesti koettua tunnetilaa. Subjektiivisen köyhyysmittarin tavoitteena on paikantaa tuntemuksiin perustuvat toimeentulovaikeudet. Tutkimusten mukaan objektiivisesti tarkasteltuna köyhyydessä elävät eivät välttämättä pidä itseään köyhänä. Subjektiivista köyhyysmittaria yksinään ei voi käyttää yhteiskunnassa vallitsevan köyhyyden ilmentäjänä. Ihmisten kokemukset ovat kuitenkin yhteiskuntapolitiikan legitimitietin kannalta tärkeitä. (Forssèn 2012, 116.)

Karvonen ym. (2016, 7) jäsentävät, että määritelmä lapsiköyhyydestä on erilainen kuin köyhyyden määritelmät yleensä ovat. Yleensä köyhyyttä mitataan juuri tulojen riittävyyden

perusteella, koska se on verrattain helppo mittaus- ja vertailutapa. 1970-luvulta lähtien köyhyystutkimuksessa on korostettu köyhyyden tarkoittavan muutakin kuin tuloköyhyyttä. Tämä tarkoittaa sitä, että ihmisellä on puutteelliset ja rajalliset voimavarat sellaiseen toimintaan, mikä katsotaan yhteiskunnassa tavanomaiseksi. (Karvonen ym. 2016, 7; Townsend 1979, 31.) Lapsiköyhyys on kuitenkin paljon moniulotteisempi asia. Lapsiköyhyyttä määriteltäessä tulee ottaa huomioon tuloköyhyyden lisäksi psykososiaalinen ulottuvuus. Köyhyystutkimusta voidaan karkeasti jakaa kahteen näkökulmaan, eli määrälliseen ja laadulliseen ulottuvuuteen. Laadulliseen ulottuvuuteen liittyvät muun muassa huonon elämänlaadun aiheuttamat kielteiset kokemukset. Huonoa elämänlaatua puolestaan voidaan tarkastella subjektiivisuusnäkökulmasta, miltä tuntuu olla köyhä. (Karvonen ym. 2016, 7; Daly & Kelly 2015, 8.)

Salmi ym. (2012) vertaavat lapsuusköyhyyttä aikuisiän köyhyyteen ja toteavat niiden olevan erilaisia. Lapsuusköyhyys ja aikuisköyhyys eroavat siten, että lapsuudessa luodaan tulevaisuuden perusta ja aikuiselämän edellytykset. Se sijaan aikuisena elämän perusta on jo luotu ja aikuisella on paremmat henkiset edellytykset odottaa ”parempia aikoja”. Lapsen elämä on ainutlaatuinen elämänvaihe eikä menetettyä lapsuutta saa takaisin. Siksi lapsuusväestöön ja heidän hyvinvointiin tulisi kiittää paljon huomiota. Jos lapsuus nähdään talous- ja yhteiskunnallisessa suunnittelussa ohimenevänä muutaman vuoden kestävästä tilana, saattaa suunnittelussa unohtua, että ihmisen hyvinvointi ja tulevaisuus rakentuu hyvästä lapsuudesta. Tätä kutsutaan rakenteelliseksi välinpitämättömyydeksi. (Salmi & Sauli & Lammi-Taskula 2012, 40.)

2.2 Lapsiperheiden köyhyys Suomessa

Hannele Saulin, Minna Salmen ja Johanna Lammi-Taskulan (2012) raportin perusteella voidaan todeta, että lapsiköyhyyden nousuja ja laskuja on ollut viimeisten vuosikymmenten aikana, mutta missään vaiheessa se ei ole kokonaan poistunut. Saulin ym. (2012) mukaan köyhiä lapsiperheitä oli vuonna 2009 noin 68 800 ja köyhissä lapsiperheissä eli noin 143 000 lasta. Lapsiköyhyys on Suomessa moninkertaistunut hyvän taloudellisen kasvun vuosina, jolloin tuloerot ovat muuten kaventuneet. Vaikka lapsiköyhyys on alentunut 1970-luvun alusta lähtien tasaisesti, se lähti jyrkkään nousuun 1994 alkaen olleen vuonna 2007 korkeimmillaan. (Sauli ym. 2012, 537.)

Myös Karvosen ja Salmen toimittama tutkimusraportti (THL 30/2016) osoittaa, kuinka paljon Suomessa on perusturvan varassa eläviä lapsia. Raportissa todetaan, että Suomessa

vuonna 2014 on ollut 126 000 köyhää lasta. Raportissa todetaan myös, että toimeentulo-ongelmat heijastuvat lapsi-perheiden hyvinvointiin monin tavoin. Salmi ym. (2016, 68) kirjoittavat, että kyseisen raportin (THL 30/2016) tarkoituksena on pyrkiä kuvaamaan lasten ja lapsiperheiden köyhyyttä sekä sen seurauksia moniulotteisena ilmiönä. Merkittävä määrä lapsia elää köyhässä perheessä, vaikka lapsiperheiden köyhyys onkin nykyisin harvinaisempaa kuin köyhyys koko väestön keskuudessa. (Salmi ym. 2016.)

Karvosen (2016) mukaan lasten köyhyyttä kuvaavia indikaattoreita ovat aineellinen huonous, osaisuus, terveys, koulutus ja hoiva, sosiaaliset suhteet, terveys- ja riskikäyttäytyminen, koettu hyvinvointi sekä lapsille ja perheille järjestetyt palvelut. (Karvonen 2016, 54–66.) Salmen ym. (2016) mukaan lapsiperheiden köyhyiden taustalla on vanhempien työttömyyttä ja alhaista koulutusta, mutta lisäksi työelämän muutokset vaikuttavat perheiden toimeentuloon ja köyhyyteen. Köyhän lapsiperheen vanhempi on muita yleisemmin pätkätoisissa, osa-aikaisissa töissä sekä matalapalkka-aloilla. Useimmiten heikkoon työllisyyteen vaikuttaa matala koulutustaso. Koska köyhien perheiden huoltajilla esiintyy yleisemmin koulutuksen vähäisyyttä ja työttömyyttä, ilmiötä voidaan selittää työmarkkinoiden muutoksilla, sillä matalapalkka-alojen työpaikat ovat vähentyneet Suomessa. (Salmi & Närvi & Lammi-Taskula 2016, 21–24.)

Saulin ym. (2012) mukaan väestön tulonkehitystä tarkasteltaessa, voidaan havaita, että pienituloisempien tulotaso on noussut vähiten vuosien 1995–2009 aikana. Lapsiperheiden tulot ovat kasvaneet vähemmän, kuin muun väestönosan tulot keskimäärin. Vaikka elintasonousee, lapsiperheiden tulojen kasvu on jäänyt keskimääräistä pienemmäksi. Elintason noustessa lisääntyvät myös lapsiperheiden paineet hankintoihin ja sellaiseen elämäntapaan, jotka katsotaan normaaliin elämään kuuluvaksi. Pahimmillaan vähävaraisuus ja pienituloisuus syrjäyttää perheitä yhteiskunnassa normaaliksi katsotusta elämäntavasta. Aivan kiistatta ei voida kuitenkaan osoittaa, milloin lapsiperheen pienituloisuus muuttuu köyhyudeksi. (Sauli ym. 2012, 24–25.)

Salmen ym. (2012) mukaan lapsiperheiden toimeentuloon vaikuttavia tekijöitä on muitakin, kuin perheen vuositulojen määrä. Asumiskulut ja velkaantuminen voivat aiheuttaa toimeentulon vaikeuksia, varsinkin nuorissa perheissä, jotka yleisemmin asuvat joko vuokralalla tai velkaisessa omistusasunnossa. Velkarasitus vähentää elämiseen jäävien tulojen määrää. Pienituloiset asuvat yleensä vuokra-asunnoissa, joten vuokrien reaalinous vaikuttaa pienituloisissa perheissä. (Salmi ym. 2012, 32.)

Köyhyys ja eriarvoisuus lapsen näkökulmasta

Markus Jäntin (2010) mukaan lapset ja lapsiperheet ovat kohderyhmänä tärkeä sosiaalipolitiikan kontekstissa. Lasten köyhyyttä tutkittaessa tulisi Jäntin (2010) mielestä käyttää subjektiivista köyhyiden määritelmää ja kysyä taloudellista hyvinvointia lapsilta itseltään. Useimmiten lapsiköyhyyttä katsotaan vanhempien tulotason mukaisesti. Toisaalta se on luonnollista, koska vanhemmat vastaavat perheen taloudellisista resursseista ja lasten elintaso tulee todennäköisesti luotettavasti mitattua tästä näkökulmasta. Lapsiköyhyys on Jäntin (2010) mielestä eettisestä näkökulmasta erityisasemassa ja siksi tärkeä tutkimuskohde. (Jäntti 2010, 62, 66.)

Mia Hakovirta ja Minna Rantalaiho (2012) ovat tutkineet taloudellisen eriarvoisuuden ilmentymiä lasten arjessa ja keränneet aineistoa lapsinäkökulmasta. Tutkimuksessa tulee esiin köyhyiden subjektiivisuus lasten itsensä kertomina, jota Jäntti (2010) on peräänkuulluttanut omassa artikkelissaan. Hakovirran ja Rantalaihon (2012, 114) tutkimus osoittaa, että lapset kohtaavat taloudellista eriarvoisuutta kuluttamisen ja kulutusresurssien kautta. Kulutuskeskeisyys ja sen vahvistuminen on lisännyt myös lasten tarpeita kuluttamiseen. Kuluttamismahdollisuudet jakavat lapsia ja vaikuttavat heidän sosiaalisiin ryhmiin kiinnittymistä. Kuluttaminen ei tarkoita pelkästään ostamista, vaan sillä on yhä kasvava sosiaalinen arvo ja se toimii hyvinvoinnin mittarina. Lapset myös hakevat oikeilla kulutusvalinnoilla pidetyksi tulemisen tunnetta ja ääritilanteissa pyrkivät välttämään kiusatuksi tulemistä. (Hakovirta & Rantalaiho 2011, 349–350, Hakovirta & Rantalaiho 2012.)

Hakovirran ja Rantalaihon (2011) mukaan lasten ja nuorten omien kulutusmahdollisuuksien puuttuminen vaikuttaa heidän sosiaalisiin suhteisiin, mikä nähdään yhdeksi tärkeimmäksi asiaksi lasten omakohtaisista kokemuksista elää köyhässä perheessä. Lapset, varsinkin vähän isommat lapset kokevat konkreettisesti puutetta ja tietävät, että välttämättömän kodinkoneen yllättävä hajoaminen voi sekoittaa perheen taloustilanteen. Lapset voivat joutua myös osalliseksi keskustelusta rahan vähyydestä ja riittämättömyydestä ja saattavat luopua omista kulutustarpeistaan perheen köyhyiden vuoksi. (Hakovirta & Rantalaiho 2011, 346.)

Lapsiperheiden toimeentulo ja hyvinvointi

Sakari Karvosen ja Minna Salmen (2016) mukaan toimeentulo-ongelmat heijastuvat lapsiperheiden hyvinvointiin monin tavoin, kuten vanhemmuuteen ja parisuhteeseen, huoleen

lasten terveydestä, tunne-elämästä sekä sosiaalisista suhteista ja oppimisesta. (Karvonen & Salmi 2016, 3.) Johanna Lammi-Taskula ja Minna Salmi (2014, 145; Allardt 1976, 1993) puolestaan kuvaavat artikkelissaan, että lapsiperheiden hyvinvoinnin ymmärtämiseen tarvitaan kolme ulottuvuutta *Having*, *Loving* ja *Being*. *Having*-ulottuvuuteen sisältyvät lapsiperheiden toimeentulo ja vanhempien ansiotyö. *Loving*-ulottuvuuteen kuuluvat tarve sosiaalisiin ihmissuhteisiin ja *being*-ulottuvuuteen tarve kuulua ympäröivään yhteiskuntaan ja elää sopusoinnussa luonnon kanssa. Koska toimeentulo-ongelmat vaikuttavat perheen hyvinvointiin, lapsiperheiden toimeentuloa tulisi tukea tulonsiirtoja parantamalla. Tämä sosiaaliturvaan tehtävä muutos nähdään tärkeänä, koska köyhyys on yksi lasten syrjäytymisen riskitekijä ja köyhyydellä on myös taipumus periä. (Lammi-Taskula & Salmi 2014, 145, 157.)

Salmen ym. (2014) tutkimus osoittaa, että taloudellisella eriarvoisuudella on haittaava merkitys lasten osallisuuteen ja toimintamahdollisuuksiin. Perheen pienituloisuus voi aiheuttaa lasten syrjäytymistä, kiusaamista ja ryhmästä pois sulkemista. (Salmi & Lammi-Taskula & Sauli 2014, 91; Hakovirta & Rantalaiho 2012.) Toimeentulon vaikutuksia voi tarkastella myös toisinpäin. Vuoden 2012 nuorisobarometrin tuloksissa on havaittu, että lapsuudenkodin parempi taloudellinen toimeentulo vaikuttaa myönteisesti kaikkiin lapsuudenkodin ilmapiiriä kuvaaviin kysymyksiin (Paananen ym. 2012, 38; Myllyniemi 2012).

Katja Forssèn (2012) on käsitellyt artikkelissaan taloudellisen niukkuuden vaikutuksia lapsiperheiden hyvinvointiin ja pahoinvointiin vuosien 1995, 2000, 2005 ja 2010 aikana sekä 2000-luvulla tapahtuneita muutoksia lapsiperheiden taloudellisessa asemassa sekä köyhyyden kohdentumisessa. Forssèn on käyttänyt tietolähteenä muun muassa Turun yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön oppiaineiden keräämiä kvantitatiivisia kyselylomakeaineistoja sekä kvalitatiivisia survey-aineistoja ja teemahaastatteluaaineistoja. Vastaajien joukossa on ollut sekä yksinhuoltajia että kahden vanhemman perheitä. (Forssèn 2012, 10.)

Forssènin (2012) tutkimuksen mukaan taloudellinen niukkuus ei kosketa pelkästään yksittäisiä perheitä, vaan laajemmin koko yhteiskuntaa. Lama-aika ja sen jälkeinen sosiaalipolitiikka, ovat osaltaan vaikuttaneet lapsiperheiden hyvinvointiin säästäväisyys- ja tuloksellisuuskulttuurin saadessa enemmän valtaa muun muassa sosiaalipalvelujen supistamisen muodossa. Määrärahoja ja voimavaroja on suunnattu muualle kuin laadukkaampaan palvelujärjestelmään, mikä on aiheuttanut ilmiön, jota kutsutaan rakenteelliseksi välinpitämättömydeksi. (Forssèn 2012, 107–108.)

Reija Paanasen ja Mika Gisslerin (2014) mukaan nuorten hyvinvointierot ja syrjäytymisen juuret johtuvat useimmiten lapsuuden varhaisvaiheista. Lapsuuden olosuhteilla on merkittävä vaikutus lapsen myöhempään elämään ja siksi yhteiskuntaan kiinnittyminen tulisi aloittaa jo elämän alussa. Syrjäytymiskehityksen riskiryhmään kuuluvat he, joilla omat resurssit ja mahdollisuudet ovat heikommalla tasolla jo varhain. Perheen taloudellisilla ongelmilla on yhteys lasten myöhempään hyvinvointiin. On myös todettu, että vanhempien toimeentulotukiasiakkuus usein periytyy lapsille. Siksi lasten ja lapsiperheiden hyvinvointiin tulisi kiinnittää huomiota ajoissa ja painottaa ehkäisevää työtä, ennen kuin ongelmat pahenevat. (Paananen & Gissler 2014, 208–209, 213–214.)

Sakari Karvosen ja Laura Kestilän (2014) mukaan nuorten syrjäytymiseen ja huono-osaisuuteen vaikuttaa eniten toimeentulon, työllisyyden sekä terveyden vajeet. Tutkimuksen mukaan huono-osaisuus pitkittyy juuri niillä nuorilla, joilla on näiden vajeiden lisäksi kouluttamattomuutta, toimeentulotuen asiakkuutta sekä sosiaalista huono-osaisuutta ja yksinäisyyttä. Syrjäytyminen ja huono-osaisuus näyttävät myös kasautuvan samoille henkilöille. (Karvonen & Kestilä 2014, 172–173.)

Lapsiperheiden sosiaaliturva

Lapsiperheille tarkoitetuista etuuksista kotihoidontuki, lapsilisät ja vanhempainpäivärahat sekä vanhempien työttömyysetuudet sisältyvät perusturvaan. (Ohisalo & Määttä 2014, 43; Moisio 2009, 12; Kuivalainen 2011, 379.) Niiden lisäksi perusturvaan voidaan laskea mukaan asumistuki ja toimeentulotuki, joka on viimesijainen etuus. Vähävaraisille taataan pääsy perusterveydenhuoltoon, mikä sisältyy myös perusturvan piiriin. Perusturvan tarkoituksena on ehkäistä syrjäytymistä ja köyhyyttä. (Ohisalo & Määttä 2014, 43.)

Suomessa lapsiperheiden taloudellista selviytymistä pyritään tukemaan perhepolitiikan keinoin, tulonsiirroilla sekä perhe-etuuksilla. Hannele Sauli ym. (2012) toteavat, että tulonsiirtojen osuus köyhien lapsiperheiden käytettävissä olevista tuloista on noin kolminkertainen muihin lapsiperheisiin verrattuna. Toisin sanoen köyhiä lapsiperheitä on koskettanut selvästi muita perheitä merkittävämmän se, että lapsilisät, vanhempainpäivärahat ja kotihoidon tuet ovat reaaliarvoltaan alentuneet huomattavasti. (Sauli ym. 2012.)

Salmen ym. (2014, 89) mukaan köyhät lapsiperheet ovat riippuvaisia sosiaaliturvasta ja tulonsiirroista, ja juuri köyhien lapsiperheiden hyvinvointi on uhattuna silloin, kun köyhyys pitkittyy. Lisäksi lapsiperheille suunnatut sosiaalietuudet, kuten kotihoidontuki, lapsi-

lisät sekä vanhempainpäivärahat ovat reaaliarvoltaan alentuneet, mikä osaltaan vaikuttaa lapsiperheiden vähävaraisuuteen. (Salmi & Lammi-Taskula & Sauli 2014; Salmi ym. 2012).

Salmi ym. (2016) kirjoittavat, että lapsiperheiden tulonsiirtojen heikkenemisellä on pitkä historia ja esimerkiksi lamavuosina 1990-luvulla lapsiperheiden etuuksia on leikattu useita kertoja. Koska näihin tulonsiirtoihin ei ole tehty parannuksia, vaan ne ovat jääneet reaaliarvoltaan jälkeen, ei tilanne ole kohentunut lapsiperheiden osalta. Pikkulapsiperheiden toimeentuloon vaikuttavat heikennykset ovat myös ajankohtaisia, koska etuuksia leikataan, korotusosia poistetaan ja maksuja korotetaan. (Salmi ym. 2016, 25.)

Kaisa-Mari Okkosen (2016) mukaan perusturvan varassa eläminen ei suoraan tarkoita köyhyysriskiä. Lapsiperheiden, erityisesti lasten kannalta olennaista on se, kuinka pitkäkestoista perusturvalla eläminen on, jolloin se tuottaa ongelmia. Perusturvalla elämisen pitkittymiseen onkin syytä kiinnittää huomiota, vaikka se kohdistuu vain pieneen osaan lapsista. Pitkittyessään perusturvalla eläminen lisää lapsen riskiä taloudelliseen niukkuuden kokemukseen sekä huono-osaisuuteen ja pahoinvointiin. (Okkonen 2016, 45, 50, 52.) Ilpo Airion ja Mikko Niemelän (2009) mukaan ylisukupolvisen köyhyyden ongelmaa ei voida poistaa yksittäisillä toimenpiteillä, vaan siihen tarvitaan moniulotteisia ja toisiaan tukevia strategioita. Mutta yksi keskeisimmistä toimenpiteistä on parantaa ja investoida lapsiperheiden sosiaaliturvaan. (Airio & Niemelä 2009, 16.)

Sauli ym. (2012) viittaavat vuonna 2001 silloisen peruspalveluministeri Osmo Soininvaaran esittämään näkemykseen, jonka mukaan lapsiperheiden asemaa ei ole parannettu, vaan yhteiskunnan tuki on muutettu verovähennyksistä ja tulonsiirroista palveluiksi, eikä lapsiperheiden tulonsiirtoihin tehdyt pienet korotukset pysty kattamaan sitä vajetta, jota muutos on saanut aikaan. Esimerkiksi lapsilisien korotukset eivät ole hyödyttäneet kaikkia lapsiperheitä. (Sauli ym. 2012, 542.)

Toimeentulotukiasiakkuuden on havaittu periytyvän seuraavalle sukupolvelle (ks. esim. Kortteinen & Elovainio 2012; Kauppinen ym. 2014), joten sillä on merkitystä ylisukupolvista köyhyyttä tarkasteltaessa. Susan Kuivalaisen (2004) mukaan toimeentulotuella voidaan melko hyvin vähentää köyhyyttä, mutta tosiasiassa toimeentulotuen varassa elävät taloudet elävät yleisemmin köyhyydessä verrattuna heihin, jotka eivät ole toimeentulotuen saajia. Köyhyysriski on siis suurempi toimeentulotukea saavilla kotitalouksilla. (Kuivalainen 2004.) Toimeentulotuen merkitystä tulisi Kuivalaisen (2004) mielestä tutkia siitä nä-

kökulmasta, että miksi köyhyysrajan alapuolella eläviä kotitalouksia on toimeentulotuen ulkopuolella ja miksi toimeentulotuen saannista huolimatta eletään köyhyysrajan alapuolella. (Kuivalainen 2004, 591–592.)

Sosiaaliturva ei ole ainoa, johon tulee kiinnittää huomiota lapsiperheiden köyhyyttä tarkastellessa, sillä uusimpien tutkimusten (Karvonen & Mäntylä & Salmi 2016) mukaan lapsiperheille suunnatut palvelut ja niiden järjestäminen on yksi tärkeä osa lapsiköyhyyden torjumisessa. Peruspalveluilla on pohjoismaisen hyvinvointivaltion mallissa tärkeä rooli lasten ja nuorten jokapäiväisessä elämässä. Köyhyyden torjuminen ei perustu pelkästään taloudelliseen näkökulmaan, vaan taloudellisten resurssien lisäksi tarvitaan palveluita. Varhaiskasvatus-, koulutus- ja terveystyöpalvelut sekä asuinympäristö luovat lasten ja nuorten kasvualustan ja parhaimmassa tapauksessa niiden avulla voidaan katkaista myös kielteisiä huono-osaisuuden kierteitä. Palveluiden järjestäminen kuuluu valtion ja kuntien vastuulle, mutta nähtävissä on peruspalveluiden saatavuuden heikentyminen. Kuitenkin asiasta on tehty tutkimuksia, joiden mukaan yksi tärkeimmistä syrjäytymisen ehkäisyn keinoista ovat juuri peruspalvelut (Karvonen ym. 2016, 10)

Lapsiperheiden köyhyydestä Euroopassa

Lapsiperheiden köyhyys ilmiönä ei ole vain Suomessa ja Pohjoismaissa havaittu, sillä Katja Forssènin (2012, 108–109) mukaan myös kansainvälisissä tutkimuksissa on kiistatonta todennettu perheiden taloudellisen aseman olevan yhteydessä sosiaalisiin suhteisiin sekä elämänlaatuun. Lasten hyvinvointi riippuu perheiden resursseista, sekä ulkoisista että sisäisistä resursseista. Ulkoisiin resursseihin kuuluvat muun muassa perheen taloudellinen asema ja sisäisiin resursseihin lasketaan kuuluvaksi perhesuhteet ja perheen historia. Lisäksi lapsiperheiden hyvinvointiin vaikuttavat myös yhteiskunnalliset rakenteelliset tekijät, tulonsiirtojärjestelmä sekä sosiaalipalvelut (Forssèn 2012, 122).

Forssèn käsittelee vuonna 2000 kirjoittamassaan artikkelissa länsimaista sosiaalipolitiikkaa ja sen vaikutuksia lasten ja lapsiperheiden taloudelliseen asemaan ja hyvinvointiin. Lapset ja heidän perheensä ovat hyvin usein keskeinen kysymys nykyisessä poliittisessa keskustelussa länsimaissa hyvinvointivaltioissa. Lasten hyvinvointia voidaan selittää monella tavalla, ei pelkästään yhteiskunnan moraalisen näkökulman kautta, vaan lasten pitäminen yhteiskunnan inhimillisenä pääomana ja tulevaisuuden rakentajana. Se mitä yhteiskunnissa päätetään ja millaista perhepolitiikkaa harjoitetaan, vaikuttaa lapseen ja lapsiperheisiin sekä

perheiden hyvinvointiin. Ideologiset ja historialliset tekijät vaikuttavat siihen, missä määrin tukijärjestelmiä on kehitetty länsimaisissa yhteiskunnissa. (Forssèn 2000.)

Lapsiperheiden ja lasten köyhyyteen on kiinnitetty huomiota myös Euroopan Unionissa (2013). Unionin yhtenä tavoitteena on suojella lapsia syrjäytymiseltä ja syrjinnältä, edistää lasten oikeuksia, sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Lapset kuuluvat suurempaan köyhyys- ja syrjäytymisriskiryhmään kuin aikuisväestö. Lapsen kasvaminen köyhissä oloissa heikentää hänen mahdollisuuksiaan menestyä koulussa, pysyä terveenä sekä toimia täysivaltaisesti myöhemmässä elämässään. Euroopan komission suosituksessa painotetaan varhaista puuttumista ja ennaltaehkäisyä lasten köyhyden ja syrjäytymisen poistamiseksi. (Euroopan komissio 2013/112/EU).

Euroopan Union on laatinut strategiaa (2013) lapsiköyhyden poistamiseen Euroopassa. Suositusten mukaan aineellisen köyhyden poistamisen lisäksi tarvitaan yhdenvertaisten mahdollisuuksien edistämistä ja painotetaan lapsen etua ja oikeuksia. Lasten köyhyden torjuntaan sisältyvät sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisy integroiduilla strategioilla, joita ovat ensinnäkin riittävät resurssit, kuten vanhempien työllistymistä ja työmarkkinoille osallistumista tukevat palvelut, toiseksi laadukkaat ja kohtuuhintaiset palvelut, kuten varhaiskasvatukseen investointi sekä kolmantena lasten oikeus osallistua harrastus-, liikunta- ja kulttuuritoimintaan. (Euroopan komissio, 2013/112/EU.)

Mary Daly ja Grace Kelly (2015) ovat tutkineet lapsiperheiden köyhyyttä ja mitä vähävaraisuus merkitsee perheiden mahdollisuuksiin arkielämän valinnoissa ja jopa läheis- ja perhesuhteissa. Teos perustuu tutkimukseen, jossa on haastateltu perheitä Pohjois-Irlannissa vuosina 2011–2012. Teoksen tarkoituksena on tuottaa tietoa niistä käytännöistä, joita alhaisessa sosioekonomisessa tilanteessa elävissä perheissä esiintyy, miten vähävaraiset perheet itse kokevat oman elämänhallinnan sekä toiminnallisen osallisuuden. Kirjoittajien tavoitteena on vedota laajalti sekä kansalaisiin että päättäjiin siitä, miten radikaalit leikkaukset vaikuttavat lapsiperheiden hyvinvointiin Englannissa. Lapset ovat hyvin tietoisia ja kantavat osaltaan vastuuta perheen taloudellisesta tilanteesta, vaikka vanhemmat eivät olleet sitä heille kertoneet (Daly & Kelly 2015, 104).

3 KÖYHYHDEN YLISUKUPOLVISUUS

3.1 Perhetaustan merkitys köyhyteen

Ilpo Airion ja Mikko Niemelän (2009,6) mukaan ylisukupolvista köyhyttä on tutkittu melko vähän suomalaisessa tutkimuksessa. Sen sijaan aihe on ollut kiinnostuksen kohteena kansainvälisesti sosiologian ja taloustieteen tutkimuksessa. Suomalaisessakin tutkimuksessa on kuitenkin havaittu perhetaustan vaikuttavan aikuisiällä esimerkiksi työllistymiseen (Airio & Niemelä 2009, 6; Virmasalo 2002; Österbacka 2004) ja koulutukseen (Airio & Niemelä 2009, 6; esim. Kivinen & Rinne 1995; Uusitalo 1999; Kivinen ym. 2001; Silvennoinen 2002).

Salmen ym. (2014) tutkimustulokset osoittavat, että lapsuuden ajan kokemukset köyhyydestä saattavat näyttäytyä ylisukupolvisina ongelmina myöhemmässä iässä, kuten koulutuksen puutteeseen, mielenterveysongelmiin sekä alaikäisenä kodin ulkopuolelle sijoitetuksi tulemiseen tai jopa rikoksiin. Köyhyydellä ja syrjäytymisriskillä ja sen sosiaalisella periytyvyydellä voidaan myös nähdä keskinäinen syy-yhteys. (Salmi ym. 2014, 91.)

Airion ja Niemelän (2009) tutkimus perhetaustan yhteydestä aikuisiän köyhyteen Suomessa vuosina 1995, 2000 ja 2005 perustuu kyselytutkimusaineistoon, joissa selvitettiin ihmisten subjektiivisia kokemuksia lapsuudenkodin toimeentulosta suhteessa nykyiseen taloudelliseen tilanteeseen sekä niiden välistä yhteyttä. Tutkimus osoittaa, että lapsuudenkodin suhteellinen merkitys ylisukupolviseen köyhyteen on kasvanut. Toisen polven köyhyttä selittävät eniten työttömyys sekä matala koulutustaso. (Airio & Niemelä 2009, 3.) Myös Matti Kortteinen ja Marko Elovainio (2012) kirjoittavat, että muun muassa vanhempien matala koulutustaso sekä toimeentulotukiasiakkuus ovat ylisukupolvisesti periytyviä. Matalan koulutustason ennustetaan merkitsevän työttömyyttä. Työttömyys ja koulupudokkuus puolestaan ovat yhdistelmä, joiden vaikutuksena on havaittu pahoinvoinnin todennäköinen lisääntyminen. (Kortteinen & Elovainio 2012, 153.)

Ylisukupolvisen köyhyyden taustalla olevia tekijöitä on selitetty useista eri lähtökodista erilaisissa aihetta koskevissa tutkimuksissa, joihin Airio ja Niemelä (2009) viittaavat omassa tutkimuksessaan. Selittävät lähtökohdat eivät ole toisiaan poissulkevia vaihtoehtoja, vaan ne nähdään enemmänkin toisiaan täydentävinä, toteavat Airio ja Niemelä (2009,4). Kortteisen ja Elovainion (2012) mukaan syrjäytymisen mekanismit eli millä tavoin huonous siirtyy sukupolvelta toiselle, on tärkeä tutkimuskohde, jotta siihen voisi puuttua

yhteiskunta- ja sosiaalipoliittisin toimin. Erityisesti tulisi kantaa huolta nuorten syrjäytymisestä (Kortteinen & Elovainio 2012, 154.)

Airion ja Niemelän (2009) mukaan kulttuuriset tekijät ja sosiaalipalvelujärjestelmän negatiiviset kannustinvaikutukset ovat muun muassa tällaisia ylisukupolvisen köyhyyden selittäviä tekijöitä. Etujen vastaanottaminen muuttaa ihmisten arvo- ja käyttäytymismalleja ja pitää heidät sen vuoksi pitkäaikaisessa köyhyydessä. Tämänkaltaista argumentointia esiintyy varsinkin angloamerikkalaisessa ja osin eurooppalaisessa tutkimuksessa. Pohjoismaisessa keskustelussa ei ole ihan näin negatiivista sävyä vaan siinä painottuu enemmänkin mahdollisuuksien tasa-arvo sekä työnteon kannustimet ja yritteliäisyys. (Airio & Niemelä 2009, 4-5.) Kortteinen ja Elovainio (2012, 154; Moisio & Kauppinen 2010) viittaavat samaan aiheeseen ja keskusteluun siitä, onko kyse opitusta käyttäytymisestä eli tuen hakemisen perimisestä vai siitä, että pienituloisuudella on taipumus periä.

Airio ja Niemelä (2009, 4) ovat viittaneet Lawrence Meadin (1986; 1992) näkemykseen siitä miten köyhyyden ylisukupolvisuus on selitettävissä ”*sosiaaliturvakulttuuri*”-käsitteellä, jonka mukaan pitkään toimeentuloturvan varassa eläneet eivät enää tunne asiaa häpeää ja sitä kautta myös työmoraali alenee. Näiden asenteiden ja arvojen muuttuminen siirtyy myös seuraavalle sukupolvelle ja synnyttää sosiaaliturvakulttuuria. Myös *köyhyyskulttuuri* on ylisukupolvisen köyhyyden selittävänä tekijänä. Köyhyyskulttuurissa olennaisinta on köyhyyden ylisukupolvinen liikkuvuus, jossa elämäntavat, arvot ja mielipiteet peritään ja omaksutaan vanhemmalta sukupolvelta ydinperheissä, joissa perheenjäsenillä on vahvat sidokset toisiinsa. Tällainen on ollut esimerkiksi Suomessa esiteollisena aikana maaseudulla elävillä perheillä. (Airio & Niemelä 2009, 4.)

Kortteisen ja Elovainion (2012) mukaan sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa on tapana viitata siihen, mitkä seikat vaikuttavat yksittäisen ihmisen toimintaan, mitkä ovat ulkoiset ehdot, kuten perheen tausta-, koulutus- ja tulotaso ja mitkä ovat opitut elementit, eli käyttäytymis- ja ajattelutavan oppiminen ja omaksuminen omassa toiminnassaan. Se, miten periytymisen mekanismit jäsenetään, voi vaikuttaa vahvasti siihen, miten asiaan suhtaudutaan, eli ovatko huono-osaiset heikkojen rakenteellisten olojen uhreja vai aiheuttavatko he omalla toiminnallaan kurjan tilanteensa. (Kortteinen & Elovainio 2012, 154.)

Airion ja Niemelän (2009) mukaan pitkäkestoista ja ylisukupolvista köyhyyttä voidaan selittää sekä yhteiskunnan palvelujärjestelmän että yksilöiden ja perheiden omista kulttuurisista toimintamalleista käsin. Myös ympäristön vaikutus, perheen ominaisuudet, sosiaali-

sen pääomaan investoiminen lapsuudessa ja sen vaikutukset, koulutusmahdollisuudet, vanhempien koulutustaso ja sen vaikutukset esimerkiksi vanhemman kykyyn kannustaa ja rohkaista lapsiaan hankkimaan kunnan koulutus sekä perherakenne. Suomessa 1970-luvulla peruskoulu-uudistus vähensi perhetaustan merkitystä. Perhetaustan vaikutukset on havaittu vaikuttavan enemmän miehiin kuin naisiin. Myös kahtalaiset investoinnit vaikuttavat, eli yhteiskunnan investoinnit ja perheiden omat investoinnit lapsiin. (Airio & Niemelä 2009, 4-5.)

Pasi Moisio ja Timo M. Kauppinen (2011, 13) mukaan toimeentulotuen asiakkuus periytyy nuorille aikuisille, koska köyhästä lapsuusperheestä nuori aikuinen ei voi saada taloudellista tukea ja nuori joutuu turvautumaan sosiaaliavun hakemiseen. Sukupolvien välinen yhteys on havaittavissa riippuvuudessa sosiaaliturvaan ja sen periytyvyyteen. Moisio ja Kauppinen (2011, 14) kuitenkin tarkentavat, että heidän tutkimuksensa otos oli niin pieni, ettei siitä ole pääteltävissä syy-yhteyttä niin varmana, että sitä voisi käyttää sosiaalipoliittisiin tarkoituksiin.

Outi Sirniön (2016) mukaan perhetausta ei yksinään vaikuta vanhempien ja lasten välistä ylisukupolvista yhteyttä, vaan myös yhteiskunnalliset sekä yksilölliset tekijät ovat vaikuttavuustekijöinä. Sirniön (2016) tutkimus osoittaa, että eriarvoisuus on keskittynyt yhteiskunnan kerrosten ääripäihin ja pienituloisten perheiden lapsilla epäsuotuisat elämäntapahumat aiheuttavat suuremman tulomenetyksriskin, kuin hyvin toimeentulevien perheiden lapsilla. Vähäosaisten perheiden elinolojen parantaminen lisäisi mahdollisuuksien tasa-arvoa parhaiten ja ehkäisisi ongelmien pitkittymistä. (Sirniö 2016, 5-6.)

3.2 Ylisukupolvisen köyhyyden uhkatekijöitä

Markus Jäntin (2010) mukaan lapsiköyhyyden seuraamukset ovat huolestuttavia, koska tulojen ja sosioekonomisen aseman tiedetään siirtyvän yli sukupolvien. Vaikka lapsiköyhyys on Suomessa vähäistä eurooppalaisen mittapuun mukaan, pienituloisuus on silti nousemassa Suomessakin. Tästä seurauksena on se, että yksinhuoltajaperheiden, matalan koulutustason omaavien ja työmarkkinoiden ulkopuolella olevien vanhempien lapsilla köyhyysriski on suuri. Lapsiköyhyyden seurausten tutkimukseen pitäisikin Jäntin mukaan panostaa. (Jäntti 2010, 73–74.)

Reija Paanasen ym. (Paananen & Ristikari & Merikukka & Rämö & Gissler 2012) mukaan lasten hyvinvointiongelmien yleisyys on kytköksissä vanhempien heikkoon koulutustasoon sekä matalaan sosioekonomiseen asemaan. Tämä kaikki vaikuttaa perheen jälkikasvun mahdollisuuksiin saavuttaa taloudellisesti itsenäinen elämä. Sen lisäksi perheen taloudelliset ongelmat näkyvät hoitoa vaativina mielenterveysongelmina (Paananen ym. 2012, 37), mikä on yksi köyhyyden uhkatekijöistä.

Paananen ym. (2012) toteavat kansallisen syntymäkohortti 1987-tutkimuksen osoittavan ongelmien, kuten taloudellisten vaikeuksien, terveysongelmien sekä kouluttamattomuuden periytyvän sukupolvelta toiselle ja lapsuuden olosuhteiden vaikutuksista myöhempään hyvinvointiin. Ylisukupolvisuus näyttäytyy myös koulutuksen puutteena ja tutkimuksen mukaan koulutuksen ulkopuolelle jääneiden nuorten vanhemmat ovat keskimäärin heikommin koulutettuja ja heillä on useammin myös taloudellisia vaikeuksia. (Paananen ym. 2012, 37.)

Pohjoismaissa on tehty vertailevaa tutkimusta (Kauppinen & Angelin & Lorentzen & Bäckman & Salonen & Moisio & Dahl 2014) siitä, miten toimeentulotuen ja sosiaaliturvan asiakkuus periytyy ja millaiset seikat sosiaaliturvalla elämiseen ja periytymiseen vaikuttavat. Tutkimuksessa vertaillaan Suomen, Ruotsin ja Norjan välisiä yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia ja etsitään selittäviä tekijöitä ilmiön esiintymiselle.

Kauppinen ym. (2014) mukaan suomalaisessa yhteiskunnassa on vahvimmin nähtävissä sosiaaliturvan asiakkuuden periytyminen seuraavalle sukupolvelle. Tutkimuksen mukaan väliaikaista sosiaaliturvan asiakkuutta voi ilmentyä kaikissa väestöryhmissä silloin, kun kyseessä on jokin akuutti tilanne, kuten työttömyys tai opintojen päättäminen tai perheen perustaminen. Pitkäaikainen sosiaaliturvan saaminen on havaittu merkitsevän syrjäytymisriskiä. Erityisesti pitkän aikavälin tai toistuva sosiaaliturvalla eläminen voidaan havaita merkitsevän syrjäytymistä, kun taas lyhytaikaisen vastaanoton voidaan katsoa väliaikaiseksi ratkaisuksi akuutteihin taloudellisiin vaikeuksiin (Kauppinen ym. 2014; esim. Mendola et al., 2009).

Kauppinen ym. (2014) tutkimus osoittaa, että syyt pitkäaikaiseen ja lyhytaikaiseen sosiaaliturvan asiakkuuteen voivat yleensä olla erilaisia. Sosiaalinen tausta, toisin sanoen perhe-tausta on vahva ennusmerkki sille, että sosiaaliturvan tarvetta esiintyy myös seuraavalla sukupolvella. Myös vanhempien koulutuksella ja työttömyydellä on merkitystä. Vertailtaessa Suomea, Norjaa ja Ruotsia, näissä kaikissa maissa sosiaaliseen taustaan liittyvät seikat

olivat yhteydessä siihen, milloin sosiaaliturvan varassa eläminen on todennäköisintä. Muun muassa vanhempien työttömyys ja alhainen sosioekonomien asema sekä vanhempien toimeentulotuen asiakkuus ovat tekijöitä, jotka muodostavat suuremman todennäköisyyden jälkikasvun ajautumisesta sosiaaliturvan asiakkuuteen. (Kauppinen ym. 2014.)

Airion ja Niemelän (2009) mukaan köyhyyden periytyvyyttä voidaan tarkastella tuloköyhyyden lisäksi muilla huono-osaisuuden ulottuvuuksilla, kuten elämänhallinta ja sosiaalinen pääoma, heikko työmarkkina-asema sekä matala koulutustaso. Hyvinvointivaltion järjestelmässä tulonsiirroilla on onnistuttu vähentämään huono-osaisuuden jatkumoa, mutta muut palvelut, kuten koulutus- ja päivähoitojärjestelmä eivät ole onnistuneet aivan samalla tavalla. (Airio & Niemelä, 6.) Työttömyys, koulutuksesta tinkiminen sekä tulevaisuuden negatiiviset odotukset näyttävät olevan yhteydessä lapsuudenperheen toimeentuloongelmiin (Airio & Niemelä 2009, 6; Forma ym. 1999).

Paanasen ym. (2012) mukaan on tehty useita kansainvälisiä tutkimuksia, jotka osoittavat perheen sosioekonomisen aseman vaikuttavan lasten ja nuorten terveyteen, oppimiskykyyn sekä käyttäytymiseen ja heidän syrjäytymisen riskinsä on suuri. Vanhempien heikko koulutustaso ja matala sosioekonominen asema vaikuttavat lasten hyvinvointiongelmiin yleisyyteen. Myös Suomessa voidaan kiistatta havaita koulutuksen, mielenterveyden ongelmien ja taloudellisten olojen yhteys ylisukupolvisuuteen. (Paananen ym. 2012, 37–38.)

Ylisukupolvisen köyhyyden uhkatekijät voivat olla laaja-alaisia, kuten Paanasen ym. (2012) tutkimus osoittaa. Paanasen ym. (2012) mukaan lasten ja nuorten ongelmat kasaantuvat sen mukaan, millaisia ongelmia vanhemmilla on. Vaikka suurin osa suomalaisista nuorista voi hyvin, hyvinvoinnin ongelmat, kuten toimeentulo-ongelmat ja kouluttamattomuus, ovat kytköksissä toisiinsa. Paananen ym. (2012) väittävät tutkimuksensa perusteella, että köyhyyden seurauksia on todettu näyttäytyvän koulutuksen hankkimisen ongelmina, psyykkisinä ongelmina ja psykiatrisen hoidon ja psyykelääkkeiden tarpeina, rikoksiin ajautumisena sekä kodin ulkopuolelle sijoittamisena. Lasten ja nuorten hyvinvointi eriytyy voimakkaasti heidän vanhempiensa koulutuksen, sosioekonomisen aseman ja taloudellisen tilanteen mukaan. (Paananen ym. 2012, 37.)

4 SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN KÄSITYKSIÄ PAIKANTAMASSA

Sosiaalityöntekijöiden käsityksiä ja mielipiteitä

Tutkimuksia sosiaalityöntekijöiden esittämistä käsityksistä liittyen lapsiperheiden köyhyyteen ja ylisukupolviseen köyhyyteen löytyi niukasti. Kallion ym. (2011) ja Blombergin ym. (2010) mukaan suomalaisten sosiaalityöntekijöiden käsityksiä ei olisi tutkittu tästä näkökulmasta. Sosiaalityöntekijöiden köyhyyskäsitusten tutkiminen nähdään kuitenkin tarpeelliseksi sosiaalityön yhteiskunnallisen työn vuoksi (Blomberg ym. 2010). Arja Jokisen ym. (2003) mukaan sosiaalityöntekijöiden käsityksiä tutkittaessa merkitystä on sillä, miten sosiaalityöntekijät muodostavat ja neuvottelevat käsityksiä sosiaalisista ilmiöistä keskenään ja miten he refleктоivat omaa työtään ja siihen liittyviä merkityksiä ja jäsenyyksiä (Jokinen & Juhila & Raitakari 2003, 149).

Suomalaisten sosiaalityöntekijöiden mielipiteitä köyhyyteen kohdistuvista auttamisstrategioita tutkineen työryhmän (Kallio & Blomberg & Kroll 2011) kiinnostuksen kohteena on köyhyyden syiden merkitys sille, millaisia mielipiteitä sosiaalityöntekijät muodostavat asiasta. Kallio ym. (2011) huomauttavat, että käsitykset ja mielipiteet eivät tarkoita samaa asiaa, vaan käsitykset perustuvat johonkin abstraktiin ja yleiseen ilmiöön kun puolestaan mielipiteiden katsotaan liittyvän johonkin konkreettiseen toimenpiteeseen tai esimerkiksi politiikkaratkaisuun (Kallio & Blomberg & Kroll 2011, 257). Mielipiteiden kautta ihmiset vastaavat siihen, miten he haluaisivat jonkin asian olevan ja käsitysten kautta he kuvaavat sitä, miten asiat heidän mielestään ovat (Kallio ym. 2011, 257).

Blomberg ym. (2010) ovat tutkineet sosiaalityöntekijöiden mielipiteitä köyhyyden syistä Pohjoismaissa. Tutkimustuloksissaan he toteavat, että pohjoismaisten sosiaalityöntekijöiden mielipiteiden eroavaisuuksia köyhyyden syistä esiintyy jonkin verran, mutta mielipideerot ovat vähäisiä. Blomberg ym. (2010) jakavat pohjoismaisten sosiaalityöntekijöiden asennoitumisen köyhyyden syihin neljään näkemykseen, joita ovat yksilöllinen syytös, sosiaalinen syytös, yksilöllinen kohtalo sekä sosiaalinen kohtalo. Sosiaalinen syytös tarkoittaa yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuutta. Juuri tällaiset yhteiskunnan rakenteelliset tekijät ovat pohjoismaisten sosiaalityöntekijöiden enemmistön mielipide köyhyyden syistä. Kohtaloon liitetään niin epäonnea, olosuhteita kuin sattumanvaraisuuttakin. Suomalaiset

sosiaalityöntekijät kannattavat useita selitysmalleja. (Blomberg & Kallio & Kroll 2010, 594–597.)

Sosiaalityön tieto ja asiantuntijuus käsitysten muodostamisessa

Kirsi Juhila (2006) kirjoittaa sosiaalityön ammatillisuudesta ja sosiaalityön yhteiskunnallisesta paikantumisesta suhteiden kautta. Juhilan (2006) mukaan sosiaalityö ja sosiaalityön asiakkaat ovat niin tiiviisti sidoksissa toisiinsa, ettei sosiaalityötä voida käsitellä ilman asiakasnäkökulmaa ja työntekijöiden suhdetta asiakkaisiin. (Juhila 2006, 12–13). Sosiaalityötä pidetään (Hämäläinen 2014) sekä tutkimuskohteena että tiedontuotannon järjestelmänä. Tiedontuotanto nähdään sosiaalityön yhteiskunnallisena tehtävänä sekä alan kehityksen osatekijänä. Sosiaalityöntekijän tiedonjakajan rooli on osa sosiaalisen asiantuntijuutta, mikä sisältää myös hiljaisen tiedon ja kokemustiedon. Käytäntö ei ole vain sovellutuksen arena, vaan merkittävä havaintojen, tiedon ja kokemuksen kenttä. (Hämäläinen 2014, 74, 77, 81.)

Sosiaalityöntekijät sijoittuvat tärkeään asemaan sosiaalipolitiikan täytäntöönpanossa, mikä tekee sosiaalityöntekijöiden mielipiteiden tutkimisesta tarpeellista (Kallio & Blomberg & Kroll 2011, 251). Blombergin ym. (2010) mukaan sosiaalityöntekijöiden mielipiteisiin vaikuttavat todennäköisimmin sosiaalityön arvot, tavoitteet sekä eettiset ohjeistukset ja niiden omaksuminen ja on hyvin mahdollista, että sosiaalityöntekijät vastaavat mielipidekyselyihin ammattialan eettisen ohjeistuksen mukaisesti. Tutkittaessa sosiaalityöntekijöiden köyhyysmielipiteitä, voidaan tarvita tietoa myös erityisistä ammattiin liittyvistä selittävästä tekijöistä (Blomberg ym. 2010, 591).

Blombergin ym. (2010) mukaan sosiaalityöntekijöiden köyhyyskysymyksiin liittyvien käsitysten voidaan jäsentää perustuvan koulutuksen ja työn kautta syntyvään asiantuntijuuteen muun muassa taloudellisen selviämisen mekanismeista. Sosiaalityöntekijöillä katsotaan olevan asiantuntemusta sosiaalipalveluista sekä järjestelmän puutteista ja haasteista. Sosiaalityöntekijöillä on myös ensikäden tietoa siitä, miten sosiaaliset ongelmat paikantuvat ja miten yleisiä ne ovat. (Blomberg ym. 2010, 589.)

Johanna Kallion ym. (2011) mukaan sosiaalityöntekijät eivät ole vain passiivisia toimijoita lainsäädännön toteuttajina vaan katutason byrokraatteja, yhteiskunnallisia keskustelijoita, sosiaalisten ongelmien asiantuntijoita sekä lain täytäntöön panijoita, joten sosiaalityöntekijöiden mielipiteet sosiaalipoliittisista ratkaisuksista ovat tärkeitä. Sosiaalityöntekijöiden toi-

minta sijoittuu sosiaaliturvajärjestelmän ja kansalaisten väliin ja käyttävät harkintavaltaa toimeenpanoprosessissa. Täten sosiaalityöntekijöiden asenteet ja käsitykset ovat merkittävässä asemassa, mikä tekee niiden tutkimisesta tarpeellista. (Kallio ym. 2011, 251–252.)

Kirsi Juhila (2006, 260–262) pohtii sosiaalityön yhteiskunnallista paikkaa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisten erilaisten suhteiden kautta. Juhila (2006) ottaa kantaa myös sosiaalityön käytäntöjen ja hyvinvointiyhteiskunnan väliseen suhteeseen toteamalla, että sosiaalityön arjen käytäntöjä ohjaavat erilaiset hyvinvointivaltiodiskurssit. Myös Arja Jokinen (2008) kuvaa artikkelissaan sosiaalityön ammatillista roolia ja toteaa, että sosiaalityö on viranomaistyötä, jossa työntekijä joutuu käyttämään kontrollia ja valtaa, mutta samalla tehtävänä on auttaa ja tukea asiakasta. Sosiaalityöntekijän ammattitaitoon kuuluu se, että hän osaa arvioida jokaisen asiakkaan kohdalla erikseen, millaista tukea ja kontrollia asiakas tarvitsee, jotta asiakas tulee autetuksi. Sosiaalityöntekijällä on myös rooli asiakkaan asianajajana, jolloin hän joutuu käyttämään omia käsityksiä ja perusteluja asiakkaan puolelle asettumisessa järjestelmää vastaan. (Jokinen 2008, 110–111, 133.)

Jokisen ym. (2003) mukaan sosiaalityöntekijöiden käsitysten ja mielipiteiden näkyväksi tekeminen parhaimmillaan nostaa sosiaalityön yhteiskunnallista statusta. Sosiaalityössä nähdään ne perhe- ja yksilötason selviytymistarinat, joihin sosiaalityöntekijällä on oma roolinsa. Kun kyseessä on yhteiskunnan reuna-alueella tehtävästä työstä, sosiaalityön vaikuttavuuden kannalta sosiaalityön tulokset näkyvät siinä arkityössä ja yksittäisten asiakkaiden elämässä. (Jokinen & Juhila & Raitakari 2003, 163–166).

Anita Sipilän (2011) väitöstutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijöiden tieto koostuu useista eri ulottuvuuksista, joita ovat tieto psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen vaikuttavista tekijöistä, psykososiaalinen tieto, oikeudellinen tieto, teoreettinen ja tutkimusta korostava tieto, kunnallispoliittinen tieto ja jonkin verran myös managerialistis-ekonomistista tietoa. Sipilän (2011) mukaan sosiaalityöntekijän tiedollinen näkemys ihmisestä kuuluu osana yhteiskunnalliseen tietoon, jossa sosiaalityö hyvinvointityönä perustuu ihmisen ja yhteiskunnan välisen suhteen analysoimiseen. Sosiaalityön tiedonmuodostuksen monitasoisuutta voidaan selittää sillä, että sosiaalityössä tarvitaan laaja-alaista tietoa hyvinvointityön tekemiseksi ja huono-osaisuuden vähentämiseksi. (Sipilä, 2011, 136–137.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykset perustuvat teoreettiseen viitekehykseen valitsemaani tulkintateoriaan eli lapsiperheiden köyhyyttä ja ylisukupolvista köyhyyttä koskeviin tutkimuksiin. Tutkimuskysymysten avulla etsin vastauksia siihen, miten sosiaalityöntekijät jäsentävät käsityksiään lapsiperheiden köyhyydestä ja siihen liittyvistä ilmiöistä.

Tutkimuskysymyksiä on kolme:

- 1) Millainen käsitys sosiaalityöntekijöillä on lapsiperheiden köyhyydestä?
- 2) Millainen käsitys sosiaalityöntekijöillä on ylisukupolvisen köyhyyden uhkatekijöistä?
- 3) Kohtaavatko sosiaalityöntekijät asiakastyössään ylisukupolvista köyhyyttä?

Tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, johon olin valinnut aineistonkeruumenetelmäksi ryhmähaastattelun ja puolistrukturoidun haastattelun yhdistelmän ja aineiston analyysimenetelmäksi teorialähtöisen sisällönanalyysin. Tutkimuksen tavoitteena on etsiä tutkimukseen osallistuvien sosiaalityöntekijöiden esittämistä kannanotoista merkityksiä ja jäsennyksiä lapsiperheiden köyhyyteen ja ylisukupolviseen köyhyyteen ajankohtaisena ilmiönä sosiaalityön näkökulmasta. Uusien merkitysten ja tapojen tutkiminen on (Ruusuvoori & Nikander & Hyvärinen 2010, 16–17) laadullisen tutkimuksen perusidea. Valintani laadullisesta tutkimusmenetelmästä perustui myös siihen, että aihe ja kiinnostus nousivat käytännönläheisestä, sosiaalityöhön liittyvästä aiheesta, jossa mukana on myös yhteiskunnallinen näkökulma.

Hirsjärvi ym. (2015) kuvaavat laadullista tutkimusta juuri todellisen elämän kuvaamiseen, jossa tutkija ja tutkimuksen kohde kietoutuvat yhteen, jossa tutkijan oma arvomaailma muovaa tutkimuksen kohteen ymmärtämistä. Laadullisen tutkimuksen tuloksia selitetään aikaan ja paikkaan sidottuina. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on löytää tai paljastaa tosiasioita, ei niinkään todentaa jo olemassa olevia väittämiä. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2015, 161.)

5.2 Aineisto

Tutkielmani aineistona ovat sosiaalityöntekijöistä koostuvien ryhmien haastattelut. Suoritin aineistonkeruun aikuissosiaalityön yksiköissä Päijät-Hämeessä ja Jyväskylässä. Alkuperäisen suunnitelman mukaan tavoitteena oli saada neljä ryhmää haastateltua, mutta onnistuin saamaan kolme ryhmää, kaksi ryhmää Päijät-Hämeen aikuissosiaalityöstä ja yhden ryhmän Jyväskylän aikuissosiaalityöstä. Kuvaan ryhmiä erikseen omassa kappaleessa.

Ryhmähaastattelun valitsin sen vuoksi, että olin kokeillut samaa menetelmää kandidaatin tutkielman aineistonkeruussa ja havaitsin sen hyväksi menetelmäksi, kun aiheesta halutaan tietoa yhteisen keskustelun kautta. Hirsjärven ym. (2015) mukaan ryhmähaastattelu on tehokas keino saada useammalta henkilöltä tietoja yhtä aikaa (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2015, 210).

Ryhmähaastattelun tavoitteena on, että sosiaalityöntekijät nostavat yhteiseen keskusteluun käsityksiään ja mielipiteitään aiheesta esitettyihin kysymyksiin perustuen. Perustelen ryhmähaastattelun ja puolistrukturoidun haastattelun yhdistelmämenetelmää sillä, että ryhmähaastattelun (*tai ryhmäkeskustelun, ks. Pietilä 2010*) halusin tuottavan aiheesta keskustelua. En ollut niinkään haastattelijan roolissa, vaan ohjasin ryhmän keskustelua. Puolistrukturoidun haastattelurungon avulla halusin varmistaa, että keskustelu pysyy niissä aiheissa, jotka koskivat tutkimuskysymyksiäni. Tällaisen yhdistelmän haasteina ovat, että puheli-aamat osallistujat saattavat saada enemmän ääntään kuuluviin ja hiljaisempien ääni jää vähemmälle huomiolle. Haastattelutilanteissa koin hyvänä asiana sen, ettei hiljaisia hetkiä ollut.

Ilkka Pietilä (2010, 215–217) kuvaa ryhmähaastattelun dynamiikkaa muun muassa siten, että ”ryhmäkeskustelussa osallistujat joutuvat muodostamaan kollektiivisesti jaettua ymmärrystä yksilöllisistä kokemuksista, käsityksistä ja uskomuksista.” Tässä tutkielmassa analyysi kohdistuu sosiaalityöntekijöistä koostuvien ryhmien muodostamaan käsitykseen lapsiperheiden köyhyydestä ja ylisukupolvisesta köyhyydestä heidän yksilöllisistä näkemysistään huolimatta.

Ryhmän yhteisen käsityksen ymmärtämisen lisäksi jokaisen osallistujan henkilökohtaisella käsityksellä on merkitystä käsitystä muodostettaessa. Siihen vaikuttavat muun muassa osallistujien ammattiasema, koulutustausta sekä osallistujia yhdistävät mielipiteet. Työn korostaminen ryhmän puheessa voi liittyä juuri tiettyyn ammattiryhmään kuulumiseen

(Pietilä 2010, 224), kuten tässä tutkielmassa osallistujien kuuluminen aikuissosiaalityössä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden ryhmiin. Tarkoitukseni olikin löytää aineistosta kollektiivista ymmärrystä siitä, mitä mieltä sosiaalityöntekijät ovat tutkimuskysymyksistäni sekä huomioida haastattelun aikana tapahtunutta ryhmädynamiikkaa osana analyysin kokonaisuutta. Yksittäisen henkilön mielipide ei välttämättä ole kaikkien mielipide eikä siitä voi vielä vetää yhteneväistä johtopäätöstä, mutta yhteisen keskustelun tuottamat käsitykset muodostavat kollegiaalisia käsityksiä, jos eriäviä mielipiteitä ei esitetä sanoin tai elekielillä. Toisaalta eriävien mielipiteiden esittämien synnyttää ehkä enemmän keskustelua, joten sekin olisi ollut suotavaa.

Aineistonkeruusta

Ajallisesti aineistonkeruu sijoittui syys- ja lokakuulle 2017. Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymältä sain tutkimusluvan toukokuussa 2017 (liite 1) ja Jyväskylän sosiaalitoimesta syyskuussa 2017 (liite 2). Haastateltavien etsinnässä käytin sähköpostia.

Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymässä sain listan työikäisten (entinen aikuissosiaalityö) sosiaalipalveluissa työskentelevistä sosiaalityöntekijöistä sisäisen tietojärjestelmän kautta. Poimin listasta sosiaalityöntekijöiden nimet ja lähetin heille pyynnön ja kutsun ryhmähaastatteluun sähköpostitse. Tein myös henkilökohtaisen kierroksen sosiaalityöntekijöiden luona sopimassa haastatteluajoja, koska työskentelen itse samassa rakennuksessa lastensuojelun organisaatiossa. Osa heistä oli työhuoneissaan ja osa aamukahvilla taukotilassa. Pyysin heiltä luvan häiritä hetken ja esitin asiani. He, joita en tavoittanut henkilökohtaisesti, tavoitin sähköpostilla. Haastatteluun lupautuneille sosiaalityöntekijöille lähetin lisäksi erillisen kirjeen, jossa oli lyhyt seloste pro gradu -tutkielman aiheesta (liite 3). Jyväskylän sosiaalipalveluista sain johtavalta sosiaalityöntekijältä aikuissosiaalityön yksiköstä sosiaalityöntekijöiden nimet sähköpostikyselyn kautta. Lähetin pyynnön sosiaalityöntekijöille ryhmä-haastatteluun sähköpostitse ja laitoin liitteeksi kirjeen (liite 4).

Laadin aineistonkeruuta varten puolistrukturoidun haastattelurungon (liite 5), jossa oli kolme pääkysymystä ja pääkysymyksistä johdettuja alakysymyksiä, jotka määrittivät aineistonkeruuta. Puolistrukturoitu haastattelurunko, jota kutsun tässä tutkielmassa alakysymyksiksi, toimi keskustelun herättäjänä ja sen avulla keskustelu pysyi haluamassani aihepiirissä. En käyttänyt alakysymyksiä sellaisenaan, vaan sen tarkoituksena oli toimia minulle apupaperina haastattelun aikana.

Ryhmähaastattelun onnistuminen voi olla haastavaa, koska kaikille haastatteluun osallistujille ei ole välttämättä yhtä helppoa esittää käsityksiään ryhmätilanteessa. Lisäksi toiset saattavat olla jo pitkän työuran tehneitä ja toiset vasta aloittaneita sosiaalityössä ja siksi saattavat arastella omien näkemysten julkituomista. Oli myös huomioitava persoonallisuudet, toiset ovat puheliaita ja toiset hiljaisia. Se oli haastavaa, koska haastateltavista suurin osa oli minulle entuudestaan tuntemattomia. En myöskään kysynyt etukäteen sosiaalityöntekijöiden työhistoriasta. Pyrin luomaan luontevan ilmapiirin haastattelutilanteissa ja vältin hiljaisemman oloisten osallistujien painostamista. Hiljaisempien osallistujien kohdalla toimin niin, että kohdistin joitakin kysymyksiä suoraan kyseiselle henkilölle: ”*mitä sinä ajattelet tästä asiasta/mitä mieltä sinä olet tästä*”. Rohkenin käyttää tällaista suostuttelua ja luotin siihen, että osallistujat ovat suostuneet ryhmähaastatteluun vapaaehtoisesti, eivätkä kokeneet sitä painostamiseksi. Ryhmäkeskustelun onnistumiseksi pidin tärkeänä myös sitä, että osallistujat voivat ilmaista mielipiteitään vapaasti, joten ilmoitin ryhmiin osallistuville, että en tule julkaisemaan tutkielmaraportissa nimillä mielipiteitä ja ajatuksia, vaan kokoan ja yhdistelen niitä aiheiden mukaisesti analyysia ja tuloksia varten.

Haastattelijana ja tutkielman tekijänä pidin huolta siitä, että kaikki haluamani aiheet tulivat keskusteluun mukaan. Saatoin muokata kysymyksen eri muotoon, jos koin, ettei jostakin aiheesta keskustelua syntynyt riittävästi. Jos ryhmä hiljentyi eikä kellään ollut lisää sanottavaa, menin seuraavaan kysymykseen. Joku saattoi vielä palata johonkin aiemmin puhuttuun aiheeseen. Koin sen hyväksi, koska tarkoitus oli synnyttää ryhmässä vilkasta keskustelua, kun yksi sanoo aiheesta jotain, on muilla mahdollisuus miettiä omaa käsitystään tai mielipidettään. Jos asia tulikin mieleen vasta myöhemmin, ei ollut mitään estettä palata aiempaan kysymykseen.

Ryhmät ja haastattelutilanteet

Ensimmäiseen ryhmähaastatteluun osallistui viisi (5) sosiaalityöntekijää. Kaksi heistä tuli paikalle vähän myöhässä. Ryhmän dynamiikka vaikutti yhtenäiseltä, eikä haastattelun aikana esiintynyt puheenvuoroja ”ylitse muiden”. Kaksi myöhässä paikalle tullutta olivat aluksi hiljaisempia ja koska heiltä jäi kuulematta alun puheenvuorot ja heillä näytti olevan vaikeuksia päästä keskusteluun mukaan. Kerroin heille pääpiirteittäin, mistä aiheista oli jo keskustelua käyty ja jatkoimme eteenpäin. Ryhmässä esitetyt asiat, käsitykset ja mielipiteet kuulostivat yhtenäiseltä. Haastattelu eteni juuri niin, kuin olin suunnitellut, eli kun joku sanoo jotain, toisille herää ajatuksia samasta aiheesta ja jatkaa keskustelua. Hiljaisia hetkiä

ei ollut eikä eriäviä mielipiteitä esiintynyt. Huomioin myös haastateltavien elekieltä ja havaitsin muiden nyökyttelevän yhden puhuessa. Haastattelun kesto oli 40.11 minuuttia.

Toiseen ryhmään osallistui viisi (5) sosiaalityöntekijää. Ryhmän haastattelu meni hyvin ja jokaisella osallistujalla oli mielipiteitä ja käsityksiä aiheista ja kysymyksistä, joita esitin. Toiset ryhmäläiset olivat puheliaampia, mutta kukaan ei ollut selkeästi puheliain. Alkuun annettu ohje pyytää puheen-vuoroa viittaamalla tai muulla tavalla onnistui eikä yhteen äänen puhumista esiintynyt. Jokaiseen kysymykseen en saanut vastausta kaikilta, enkä sitä väkisin yrittänyt. Haastattelutilanteessa oli rauhallinen tunnelma ja kukin sai puhua oman puheenvuoronsa loppuun ja muut odottivat omaa vuoroaan. Jonkin verran esiintyi sen kaltaisia kommentteja, ettei kaikki ollut samaa mieltä jostakin tietystä kysymyksestä tai ei ymmärtänyt mitä toinen omalla mielipiteellään tarkoitti. Eriävät kommentit liittyivät aiheeseen, onko köyhyys aina taloudellista vai liittyykö siihen muunlaisia köyhyyden määritelmiä sekä toisena aiheena virallisen instituution vastuuseen verrattuna muihin, kuten seurakuntaan tai kolmannen sektorin toimintaan köyhien perheiden auttamisessa. Ryhmä oli pääsääntöisesti käsityksissään yhtenäinen. Ryhmä toimi samalla tavalla kuin ensimmäisenkin ryhmä, eli kun joku puhui ja kertoi omia käsityksiään, toisille syntyi aiheesta myös sanottavaa. Aiheisiin ja kysymyksiin sain mielestäni hyvin vastauksia ja olin tyytyväinen ryhmän aktiivisuuteen. Myös siihen olin tyytyväinen, että ryhmässä uskallettiin esittää myös hieman eriävää mielipidettä, koska ne puolestaan kirjoittivat aktiivista keskustelua ja asian uudelleen pohtimista ja kommentoimista. Pyrin käymään haastattelurungon aiheet läpi samalla tavalla kuin ensimmäisessä ryhmässä ja pääsääntöisesti se onnistuikin. Joitakin vastauksia sivuutin nopeasti, koska ne eivät sisällyneet tai ei antanut vastauksia minun tutkimuskysymyksiini. Haastattelun kesto oli 50.03 minuuttia.

Kolmannessa haastattelussa oli seitsemän (7) sosiaalityöntekijää. Haastattelu alkoi rivakasti ja heti ensimmäiseen kysymykseen vastattiin hyvin laaja-alaisesti ja vastauksessa mainittiin monesta sellaisesta aiheesta, joita oli tarkoituskin kysyä. Mutta se muutti haastattelun luonteen ja varsinainen haastattelurunkoni ei siinä kohtaa toiminut. Pidin kuitenkin tärkeämpänä sitä, että aiheet, joita olin haastattelurunkoon laittanut, käsiteltiin jossain vaiheessa haastattelua joka tapauksessa. Ryhmässä oli kolme puheliaampaa sosiaalityöntekijää, jotka pitivät pitkiä puheenvuoroja. Puheenvuorojen jakaminen ei ihan onnistunut siten, että se olisi ollut tasaisempaa. Jokainen sai kuitenkin esittää käsityksiään jossain kohtaa haastattelua. Haastattelun kesto oli 1 tunti 18 minuuttia. Ryhmä oli siinä mielessä yhtenäinen, ettei eriäviä mielipiteitä esitetty. Mutta sitä ei toisaalta voi varmasti tietää, koska hiljaisempien

henkilöiden puheenvuorot jäivät vähäisemmäksi. Havainnoidessani sosiaalityöntekijöiden elekieltä, totesin ryhmän olevan samanmielistä aiheesta käytävässä keskustelussa.

Kuvaus aineiston käsittelystä ja litteroinnista

Aloitin aineiston käsittelyn siirtämällä ne nauhurista omalle tietokoneelleni litterointia varten. Koska ryhmien välillä oli ajallisesti eroa, litteroin ja tutustuin aineistoon aina lähipäivinä kunkin haastattelun jälkeen. Se antoi minulle mahdollisuuden keskusteluun aineiston kanssa ja aloittaa kunkin ryhmän tuottaman aineiston analysointi tuoreeltaan. Litterointi vei runsaasti aikaa, mutta koin hyväksi sen, että litterointia tehdessä aineisto tuli minulle tutuksi ja antoi mahdollisuuden tehdä alustavaa sisällönanalyysiä. Tulostin litteroidun aineiston luettavaksi ja koodattavaksi värikynin. Aiheiden värittäminen auttoi minua muodostamaan käsityksen sosiaalityöntekijöiden ajatuksista ja ryhmäkeskusteluiden sisällöistä sekä aloittaa analyysirungon muodostamisen teorialähtöisen sisällönanalyysin mukaisesti.

Litteroitua aineistoa muodostui yhteensä 42 sivua (fontti: Times New Roman, kirjainkoko 12 ja riviväli 1,15). Kävin aineistoa läpi lukemalla sitä useaan kertaan, jotta sain muodostettua itselleni käsityksen sosiaalityöntekijöiden tuottamista ajatuksista ja mielipiteistä tutkimusaiheestani. Väritettyjä (koodattuja) aiheita olivat köyhyys ja sosiaalietuudet, lapsiperheiden köyhyys ja lapsiköyhyys, ylisukupolvinen köyhyys ja perhetaustan merkitys, ylisukupolvisen köyhyyden uhkatekijät sekä viimeiseen aihekokonaisuuteen kuuluvat sosiaalityöntekijöiden ammatillinen tietous lapsiperheiden köyhyyteen liittyvistä tutkimuksista ja ajankohtaisohjelmista, kuten uutisista sekä ylisukupolvisen köyhyyden kohtaamisesta sosiaalityössä. Lisäksi koodasin sosiaalityöntekijät ryhmittäin siten, että yhden ryhmän henkilöt ovat R1/1, R1/2, toisen ryhmän henkilöt R2/1 ja kolmannen ryhmän R3/1 ja niin edelleen. Henkilöiden koodaamisessa käytin apuna istumajärjestystä. Sillä tavoin saotin muodostaa käsityksen siitä, miten puheenvuorot jakautuivat ryhmässä ja peilata sitä myös tutkimuksen tuloksissa. Oleellista on se, että keskustelua oikeasti käytiin, eivätkä vastaukset perustu yksittäisen osallistujan yksinpuheluun.

5.3 Analyysi

5.3.1 Sisällönanalyysi

Ennen valintaani teorialähtöisestä sisällönanalyysistä tutustuin sisällönanalyysimenetelmiin. Lukemisessa käytin kirjallisuutta (Tuomi & Sarajarvi 2009; Eskola & Suoranta 1998;

Tuomi 2007) ja netistä löytynyttä materiaalia aiheesta (Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV). Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä, joka voi olla joko yksittäinen metodi tai laajemmin ymmärrettävä analyysikokonaisuuksien teoreettinen kehys (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91). Aineiston laadullinen käsittely perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan, jossa aineisto aluksi hajotetaan osiin, käsitteellisestään ja kootaan uudelleen uudella tavalla loogiseksi kokonaisuudeksi (Tuomi & Sarajärvi 2009, 107–108.) Analyysivaiheessa huomioin, että aineiston koodaus aiheittain auttoi sen sisältämän tiedon loogista päättelyä ja tulkintaa.

Sisällönanalyysi voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teorialähtöisesti tai teoriaohjaavasti riippuen siitä, perustuuko analyysi aineistoon vai valmiiseen teoreettiseen viitekehukseen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–97). Laadullisessa tutkimuksessa analyysitapoja kutsutaan myös induktiiviseksi tai deduktiiviseksi analyysiksi. Induktiivinen analyysi tarkoittaa aineiston analyysitapaa yksittäisestä yleiseen ja deduktiivinen analyysi puolestaan käsittää analyysitavan yleisestä yksittäiseen. Kun kyseessä on sisällönanalyysi, induktiivinen tarkoittaa aineistolähtöistä analyysia ja deduktiivinen teorialähtöistä analyysia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95.)

Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan sisällönanalyysilla pyritään järjestämään aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon siten, ettei sen sisältämää tietoa hävitetä. Myös Eskola ja Suoranta (1998) kirjoittavat, että laadullisen aineiston analyysilla pyritään luomaan aineistoon selkeyttä sekä tuotetaan uutta tietoa tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Analyysilla tiivistetään aineistoa säilyttäen sen sisältämää tietoa. (Eskola & Suoranta 1998, 138.) Laadullisen aineiston analysoinnin tarkoituksena on tietoarvon lisääminen ja hajanaisesta aineistosta pyritään luomaan mielekästä, selkeää ja yhtenäistä informaatiota (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108).

Teorialähtöisessä sisällönanalyysissa analyysi perustuu teoreettiseen viitekehukseen. ”Deduktiivisessa sisällönanalyysissa voidaan aineiston mukaan poimia aluksi joko yläluokkaa tai alaluokkaa kuvaavia ilmiöitä ja sijoittaa ne muodostetun analyysirungon mukaisesti” (Tuomi & Sarajärvi 2009, 114).

Teorialähtöisessä analyysissa aikaisempi tieto ohjaa aineiston analyysia ja aineistoa luokitellaan teorian tai käsitteiden perusteella. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä ensimmäinen vaihe on analyysirungon muodostaminen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 113; Sarajärvi 2000). Analyysirunko voi muodostua esimerkiksi siten, että siinä kuvataan ilmiön ulottu-

vuuksia ja ilmiön ominaisuuksia. Teorialähtöisessä eli deduktiivisessa sisällönanalyysissä voidaan aineistosta poimia aluksi joko ylä-luokkaa tai alaluokkaa kuvaavia ilmiöitä ja sijoittaa ne muodostetun analyysirungon mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2009, 113–114).

Esimerkki analyysirungon muodostamisesta:

Sosiaalityöntekijöiden lausumia käsityksiä ja mielipiteitä			
Yläluokka	Aineistosta poimittuja ilmauksia/lausumia	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Lapsiperheiden köyhyys	<p><i>”näkyä lapsiköyhyys.. pienestä pitäen.. päivähoitossa ja koulussa.. kun ei oo tietynlaisia hyödykkeitä”</i></p> <p><i>”koulussaki tarvii olla vaikka minkälaisia.. varusteet..”</i></p> <p><i>”lapset kokee konkreettisesti koulumaailmassa... ne eriarvoisuuden kokemukset”</i></p> <p><i>”koulutuksen kustannukset.. että tavallaa laajemmassa mittakaavassa ariarvoistuminen, mitä tässä yhteiskunnassa...”</i></p> <p><i>”lapsella... lapsiperheellä on vähemmän vaihtoehtoja käytössä..”</i></p> <p><i>”puhuttaa ihan semmosista arkipäivän asioista, ku elokuviin tai uimahallii menota..”</i></p>	<p>Päivähoitossa ja koulussa tulee olla tietyt hyödykkeet nykypäivänä.</p> <p>Koulumaailma tuottaa eriarvoisuutta lapsiperheiden ja lasten välillä.</p> <p>Köyhillä ja vähävaraisilla lapsiperheillä on vähemmän valinnanmahdollisuuksia.</p>	<p>Välttämättömien hyödykkeiden omistaminen</p> <p>Eriarvoisuus</p> <p>Mahdollisuuksien vähyys ja/tai puuttuminen</p>

Strukturoitu analyysirunko on relevantti menetelmä tässä pro gradu -tutkielmassa, eli analyysirunkoon kerätään aineistosta siihen sopivia ja valikoituja asioita. Sopivuus määrittyy sen mukaan, miten aineistorunko laaditaan ja johdetaan teoreettisesta viitekehyksestä ja käsitteistä käsin. Analyysirunko ohjaa deduktiivisen sisällönanalyysin tekemistä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 113.)

5.3.2 Tämän tutkimuksen aineiston analyysi

Yhden tulkinnan mukaan teoreettisen viitekehyksen valinta perustuu siihen, että laadullisessa tutkimuksessa tulee olla kahdenlaisia teorioita (Eskola & Suoranta 1998, 82) eli taustateoriaa sekä tulkintateoriaa. Taustateoriaa tarvitaan aineiston tarkasteluun ja tulkintateoriaa tarvitaan aineiston tulkitsemiseksi. Laadullisen tutkimuksen aineisto antaa tutkijalle runsaasti tulkintamahdollisuuksia, joten tulkintateoria ohjaa tutkijan valintoja siitä, mitä aineistosta on tarkoitus etsiä. Koska teoriaosuus tässä tutkielmassa koostuu kahdesta eri asiasta, käytin edellä kuvattua ohjetta teoreettisen viitekehyksen valinnassa ja jäsentämisessä. Täten tutkielmani taustateoriaksi on valikoitunut sosiaalityöntekijöiden käsityksiin ja mielipiteisiin liittyvää tutkimusta ja kirjallisuutta. Tulkintateoriana toimii lapsiperheiden köyhyydestä ja ylisukupolvisesta köyhyydestä tehdyt uusimmat tutkimukset.

Pyrkimykseni on kuvata analyysinrunгон avulla sosiaalityöntekijöiden käsityksiä ja mielipiteitä tutkimuskysymyksistä valintani mukaisesti yläkäsitteiden kautta. Teoriasta johdettujen pääkysymysten alle laadittujen alakysymysten haastattelurungon avulla tavoitellaan sosiaalityöntekijöiden mielipiteitä ja käsityksiä itse pääkysymyksistä. Palasin aineistoon useita kertoja analyysivaiheen aikana ja tulkintateoria oli aineiston tulkinnan ohessa koko ajan mukana.

Analyysin keskiössä ovat sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelutilanteessa esittämät käsitykset ja mielipiteet, jotka olen litteroinut tekstiksi. Poimin haastatteluista tutkimuskysymysteni kannalta oleellisia asioita ja rajasin aineistoanalyysistä pois aiheeseen kuulumattomat asiat, jotka eivät vastanneet esittämiini kysymyksiin. Vaikka havainnoin haastattelun aikana myös ryhmien vuorovaikutusta, se ei muodostunut pääasiaksi. Havainnoinnin tarkoituksena oli löytää sosiaalityöntekijöiden lausumista ja elekielestä erilaisia mielipiteitä ja päätellä heidän jakavan mielipiteitä ja käsityksiä myös kollektiivisesti.

Litteroinnin ja aineiston lukemisen ja koodaamisen (värittäminen) jälkeen jatkoin aineiston analyysia muokkaamalla analyysirungon teorialähtöisen sisällönanalyysimenetelmän mukaisesti. Päätin muodostaa analyysirungon tutkielmani pääkysymyksistä, joita pidän analyysissa yläluokkaan kuuluvina käsitteinä. Teorialähtöisessä analyysissä oleellista on se, mitä tutkittavasta ilmiöstä on jo kirjoitettu ja tutkittu (Tuomi & Sarajärvi 2009, 99; taulukko 6 sekä Tuomi 2007, 135; taulukko 12), joten tässä tutkielmassa tutkimukset lapsiperheiden köyhyydestä ja ylisukupolvisesta köyhyydestä toimivat analyysin tulkintateoriana.

5.4 Laadullisen tutkimuksen luotettavuus ja tutkimusetiikka

Sirkka Hirsjärven ym. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2015, 232) mukaan tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä tulee aina jollakin tavalla arvioida. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus perustuu tutkimuksen toteuttamisen tarkkaan selostamiseen. Tarkkuus koskee tutkimuksen jokaista vaihetta ja esimerkiksi haastattelututkimuksissa aineistonkeruu tulee kirjoittaa auki siten, että siitä on luettavissa haastattelutilanteen olosuhteet ja paikat, aika, mahdolliset häiriötekijät sekä tutkijan itsearviointi.

Tutkimuksen luotettavuutta kuvaavia asioita ovat muun muassa miten tutkija kuvaa tutkimusprosessia kokonaisuutena. Prosessikuvauksen tulee sisältää kuvauksen tutkimuskohteesta, tutkijan sitoumuksista tutkimusaiheeseen, kuvauksen aineistonkeruusta mahdollisimman tarkkaan, tutkimuksen keston ja analyysin, miten analyysi on tehty ja mitkä ovat johtopäätökset. Tärkeää on myös toimia tutkimussuunnitelman mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 134, 140–141.) Laadullisessa tutkimuksessa aineiston riittävyttä ei mitata määrällä vaan tutkijan on itse arvioitava, milloin aineiston saturaatiopiste on saavutettu (Eskola & Suoranta 1998, 62), eli voidaan todeta, etteivät uudet haastateltavat toisi tutkimusongelman kannalta uutta tietoa. Siksi tutkimusprosessin kuvaaminen on tutkimuksen luotettavuuteen liittyvä asia. Olen pyrkinyt kuvaamaan tutkimuksen tekemisen vaiheet omissa kappaleissa, kuten analyysin valinta, kuvauksen aineistonkeruusta ja ryhmistä.

Itsearviointi on tässä kohtaa paikallaan, kun tarkastelun kohteena ovat tutkimuksen luotettavuus ja eettiset seikat. Haastattelurungon ja -kysymysten muotoilun olisi voinut laatia toisella tavalla ja apupaperiksi olisi riittänyt aiheiden tai alakysymysten kirjoittaminen yksinkertaisempaan muotoon ranskalaisin viivoin. Haastattelutilanteissa pidin mielessä ohjetta, jonka mukaan arkielämän vuorovaikutus on erilaista kuin tutkijan vuorovaikutus tutkittavien kanssa. Koska tämän tutkimuksen aineistonkeruussa on käytetty ryhmähaastattelua, vuorovaikutus on oleellinen osa tutkimusta ja vaati tutkielman tekijältä tutkijan rooliin sitoutumista. Ryhmähaastattelussa voi tulla eteen tilanteita, että tutkijan omat käsitykset tai mielipiteet haastatteluun osallistujista ja heidän persoonallisuuksista voivat vaikuttaa siihen, miten tulkitsee ryhmäkeskustelua. Mielestäni onnistuin tutkijan rooliin sitoutumisessa. Todennäköisesti siihen vaikutti se seikka, että suurin osa tutkimukseen osallistuneista haastateltavista oli minulle vieraita tai puolituttuja, joten minulla ei ollut etukäteen tietoa osallistujien persoonallisuuksista.

Eettisyys tarkoittaa myös laatua ja eettinen sitoutuneisuus ohjaa hyvää tutkimusta. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 127.) Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden tärkein kriteeri on tutkija itse ja sen vuoksi koko tutkimusprosessi on luotettavuuden arvioinnin kohteena. Laadullisen tutkimuksen arviointi kohdistuu yleensä tutkimusprosessin luotettavuuteen, ei välttämättä totuuden etsimiseen. (Eskola & Suoranta 1998, 211.)

Tuomen ja Sarajärven (2009, 127) mukaan johdonmukaisuus on yksi hyvän tutkimuksen kriteeri. Tutkimusraporttia kirjoittaessa tavoitteena olikin johdonmukaisesti etenevä kokonaisuus, joka toivomani mukaan näkyy jo johdantoluvussa jatkuen koko raportissa. En antanut omien käsitysteni muokata tutkimuksen toteuttamista, vaan kiinnitin huomioni tutkimusprosessiin, tutkimuskysymyksiin ja tutkimuksen toteuttamisen kannalta tärkeisiin asioihin. Tutusta aiheesta tutkimusta tehdessä herää kysymyksiä tutkimuksen etiikasta ja luotettavuudesta, koska omat käsitykset saattavat vaikuttaa tutkimuksen tekemisessä. Vaikka päädyin tutkimaan aihetta, joka on tullut minulle työn kautta tutuksi, pidin tärkeänä tutkijan ja haastattelijan roolia ja omien käsitysten jättämistä taka-alalle.

Pohdin myös tutkimuseettisyyttä sosiaalityön yhteiskunnallisen aseman perusteella. Koska kunnallinen sosiaalityö on organisaatiolähtöistä, lakeihin perustuvaa viranomaistoimintaa ja julkisen vallan käyttöä, siihen liittyy jo sinänsä eettisiä seikkoja, joihin sosiaalityöntekijät ovat sitoutuneet työnsä kautta. Siksi voidaan ajatella sosiaalityöntekijöiden ammatillisuuden näkyvän myös heidän esittämissä kannanotoissaan, kun kyseessä ovat sosiaaliset ilmiöt yhteiskunnassa. Sen sijaan haastateltavien anonyymius raportissa on tutkimuseettisesti huomioitava asia, sillä ilmoitin haastatteluiden alussa, että haastateltavien henkilöllisyys ei tule paljastumaan raportissa. Kirjoitan analyysiluvussa suoria lainauksia niin, ettei vastaajaa tunnusteta eikä tutkimustuloksista aiheudu ongelmia tutkittaville.

Kuvasin jo aiemmin sitä, miten varmistan haastatteluryhmiin osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden anonyymiuden. Tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta on oleellisen tärkeää kuvata, miten haastateltavat toimivat ja käyttivät puheenvuorojaan ja suorat lainaukset analyysiluvussa lisäävät aineiston analyysiin valittujen asioiden todellisuutta ja autenttisuutta. Hirsjärven ym. (2015, 233) mukaan suorat lainausotteet tai muut autenttiset dokumentit auttavat tutkijaa tulosten tulkinnassa.

Kuvaan seuraavassa yhden ryhmän keskustelusta esimerkin sitä, miten sosiaalityöntekijät esittivät mielipiteitään ja käsityksiään yhdestä kysymyksestä.

Millaista teidän mielestä on lapsiköyhyys nykypäivän Suomessa?

R2/1: ”Ehkä mun mielestä näkyy jollain tasolla semmosena että niinku lapsella, lapsiperheellä on ninkun vaihtoehtoja käytettävissä vähemmän, et ehkä semmoisena mahdollisuuksien puuttumisena, jos vertaa niinkun.. jos nyt voi puhua normiperheestä.. et ehkä jollain tavalla näen sen niin.”

R2/5: ”joo, mun mielestä näkyy ehkä just se että esimerkiksi niinku opiskelemaan lähteminen on haasteellisempaa näillä niin tota sanotusti köyhillä perheillä että.. vaikka toimeentulotuella ehkä tuetaanki nyt tietokoneen hankinnassa mutta välillä oli se että ei ollut, ja tota lukion tavallaa pois sulkeminen siinä kohti ku pitää olla ja ne vaihtoehdot on ehkä vähäisemmät”

R2/2: ”mä oon aatellu sitä ehkä enemmän semmosen konkretian.. että jos se arki on ihan sitä sen miettimistä että mihin riittää rahat ja jos joutuu kaupassa miettimää että ostaako minkä leivän ja onko rahaa ostaa niitä vaatteita ja niinku lapselle.. ja koulussaki tarvii olla vaikka minkälaisia juttuja nykyään..”

R2/4: ”no mä voisin kuvitella et se näyttäytyy niinku perheen sisällä semmosena vertailuna muihi ku (viittaa toisen haastateltavan kommenttiin) mainitsi ne koulut, ni varmaa just lapset niiku tekee sitä vertailua niistä omista raha-asioista muihin, ja varmaa vanhemmatki sitte..”

R2/3: ”ja kyllähän on sanottu, et jos johonki tutkimustuloksii viittaa ni kyllähän sanotaa et ne harrastukset vallanki jos liikuntaharrastus ja koulumenestys tukee toinen toisiaan ja ylipäätään että se lapsuuden kautta se nuoren itsetunto vahvistuu.. elikkä just se mahdollisimman tasavertaista se elämä on mahdollisimman virikkeellistä.. antas eväitä siihen tulevaisuudelle”

Tässä keskusteluketjussa sosiaalityöntekijät kuvaavat lapsiperheiden köyhyyttä kukin omalla tavallaan, mutta täydentäen toinen toisensa käsitystä. Tässäkin kyseisessä hetkessä ja keskusteluotteessa haastateltavien elekielellä oli oma merkityksensä. Kun yksi haastateltava nostaa esiin oman käsityksensä lapsiperheiden köyhyydestä mahdollisuuksien puuttumisena, muut nyökyttelevät ja ”mumisevat” myöntävästi ja toinen jatkaa esimerkiksi konkreettisen esimerkin kautta, miten ruokakaupassa on tehtävä valintoja tai miten opiskelun aloittaminen on hankalaa. Kaikki vastaukset perustuivat ryhmässä käydyn keskustelun kautta sosiaalityöntekijöiden käsitykseen lapsiperheiden köyhyydestä Suomessa ajankohtaisena ilmiönä.

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Lapsiperheiden köyhyys

Kysyttäessä sosiaalityöntekijöiden käsityksiä lapsiperheiden köyhyydestä, he pohtivat ääneen mitä köyhyys ylipäättään heidän mielestään tarkoittaa. Sosiaalityöntekijät eivät väitä tietävänsä, miltä köyhästä oikeasti tuntuu, mutta he sanoittavat millainen käsitys heillä asiasta on.

”...köyhyys on suhteellista..” (R1/3)

”ku köyhyydestä puhutaa, ni se on semmosta suhteellista köyhyyttä” (R3/3)

”pitää muistaa, et köyhyyskin on suhteellista.. asiakas ei koe välttämättä itseään köyhäksi” (R2/4)

”...köyhä ei koe välttämättä itseään köyhäksi..”(R1/1)

”...et köyhyys ei ole pelkästään negatiivinen asia”(R1/5)

Sosiaalityöntekijöiden mielestä köyhyys ei ole yksiselitteinen asia ja toteavat köyhyyden kokemuksena voivan tarkoittaa ihmisille erilaisia asioita. Sosiaalityöntekijöiden käsityksissä köyhyys voi olla suhteellista eikä se aina tarkoita sitä, että ihminen kokee itsensä köyhäksi. Köyhyys voi olla koettua jonkin tietyn asian tai aineellisen esineen puuttumista siten, että ihminen kokee itsensä köyhäksi.

”..eettinen valinta välttää kuluttamista..”(R1/3)

”lasten kanssa keskustellaa.. välitetään lapsille ekologinen elämäntapa.. lapset on jotenki.. et itsetunto rakentuu vahvemmaks heillä..”(R3/6)

”.. lapselle kasvaa vahva itsetunto..”(R2/3)

”ei se tosiaan tarkota sitä, että asiat ois kurjasti vaikk olis köyhä”(R1/5)

”jos ihminen kellä ei oo rahaa ja on ehkä sillälailla köyhä, mutt myös ne kyvyt muuten kohillaa ni tulee ehkä se kokemus, ettei olla köyhiä” (R1/1)

Sosiaalityöntekijöiden mielestä omaisuuden tai rahan puuttuminen koetaan yleensä köyhyydeksi, mutta se voi olla myös ihmisen oma eettinen valinta perustuen esimerkiksi luontoarvoihin. Köyhä perhe ei välttämättä koe itseään köyhäksi, jos perheen elämänarvot eivät

perustu materiaan ja kuluttamiseen. Sosiaalityöntekijät näkevät asiassa hyviä puolia. Jos lapsen kanssa keskustellaan perheen arvoista, se voi parhaimmillaan tarkoittaa lapsen itsetunnon lujittumista. Sosiaalityöntekijät pohtivat asiaa luontoarvoja kunnioittavasta ja eettisestä näkökulmasta, mikä voi olla perheen oma arvovalinta. Jos lapsiperheen vanhemmat arvostavat luontoa ja haluavat suojella sitä mahdollisimman niukalla kuluttamisella, voi samankaltainen arvomaailma välittyä myös lapsille. Tällöin köyhyys materian puuttumisena ei tarkoita välttämättä köyhyyden kokemusta, vaan luontoarvoihin perustuva elämäntapa voi vahvistaa lapsen itsetuntoa. Vanhempien luontoarvoja kunnioittava ja kuluttamista minimoiva elämäntapa nähtiin hyvänä asiana ja poikkeaa siitä, miten köyhyyttä ymmärretään.

”tehdään taloudellisesti hyvää kotiruokaa, hoidetaan vaatteet tietyllä lailla, ostetaan edullisesti, et semmosia hyviä asioita on paljon.. ja on myös semmosta omanarvontuntoa, ettei kaikkee tarvi omistaa ollakseen asiallinen ihminen..” (R1/4)

”tehää lasten eteen siis todella paljon, että yritetään ehkä heikosta taloudellisesta tilanteesta huolimatta.. just ollaa kekseliäitä.. tehää käsitöitä jonneki myyntiin ja saadaa sitä kautta ekstra rahaa..”(R3/6)

Kommentteja esitettiin myös siitä, että ihminen voi olla kekseliäs ja aktiivinen köyhyydestä tai vähävaraisuudesta huolimatta. Köyhyys ei automaattisesti tarkoita sitä, ettei perheillä olisi toimintakykyä ja aloitteellisuutta tehdä taloudellisen pärjäämisen tai hyvinvoinnin eteen asioita.

6.1.1 Köyhyys lapsiperheissä

Lapsiperheiden köyhyys ja lasten kokema köyhyys herättävät sosiaalityöntekijöiden keskuudessa ajatuksia, joita tuovat esiin ryhmäkeskustelun aikana. Myös yhteiskunnan muuttaminen viimeisten vuosikymmenten aikana puhuttaa sosiaalityöntekijöitä. Sosiaalityöntekijöiden käsityksen mukaan nykypäivänä lapsiperheen köyhyys voi olla ikävämpi kokemus lapselle, kuin aiemmilla vuosikymmenillä. 1960- ja -70 -luvuilla oli tavallista, ettei lapsiperheillä ollut rahaa ylimääräiseen, eikä toisaalta ollut samanlaisia vaatimuksiakaan omistamisesta ja hyödykkeiden määrästä. Vähävaraisuus ja sen vertaisuus oli normaalia ja silti perheet luotsasivat lapsiaan eteenpäin. Mielikuvana on, että perheet ja suvut olivat yhdessä ja äidit kotona, joten lapsuus on voinut olla hyvin onnellista niukkuudesta huolimatta. Sosiaalityöntekijöiden mielestä kulutusyhteiskunta on muuttanut tämän asetelman.

”..millaset puhelimet on kavereilla ja kun niitä vertaillaan.. mitä arvomaailmaa viestittää kaverit.. siinä voi tulla lapselle ristiriitainen tilanne..”(R1/3)

”ehkä pienempiä lapsia on helpompi suojata siltä..”(R1/1)

”nykyään tuntuu, et se on paljo häpeällisempää.. tai enemmän siihen liitetää häpeän tunnetta.. et on häpeällistä olla köyhä”(R1/4)

”kyllähän jonkin verran uutisoidaan ajoittain.. ja ne uutisethan on huolestuttavia, koska tuntuu että ne luvut kasvaa ja eriarvoistuminen kasvaa.. en tiedä, kuinka paljon lasten omista kokemuksista on tehty tutkimuksia..”(R1/4)

”mun mielestä on yllättävän tuoreita nää.. varmaan parin vuoden sisällä nostettu.. uusi ilmiö tämä köyhyys..”(R3/1)

Sosiaalityöntekijöiden esittämissä käsityksissä nousee kysymyksiä ja pohdintoja siitä, mitä se mahdollisesti lapsista tuntuu köyhyydestä johtuva erilaisuus paremmin toimeentulevien perheiden lapsiin verrattuna. Eräs sosiaalityöntekijä pohtii lapsen omaa kokemusmaailmaa köyhyydestä ja onko siitä mahdollisesti tehty tutkimuksia.

Sosiaalityöntekijät pohtivat myös sitä, miten Suomessa on ollut suuri kulttuurinen muutos kuluttamisen ja omistamisen suhteen viimeisten vuosikymmenten aikana ja nykypäivän perheet ja lapset joutuvat kohtaamaan häpeää siitä, ettei ole samalla tavalla varaa kaikkiin kulutushyödykkeisiin, joita on paremmin toimeentulevilla perheillä. Lapselle voi tulla ristiriitainen tunne siitä, mitä kaverit viestittävät ja millaista arvomaailmaa kotona kannatetaan.

Vaikka vanhemmilla olisi luontoarvoja kunnioittava elämäkatsomus ja minimoivat kuluttamista sen vuoksi, ei tunne välttämättä välity lapsille, jos ympäröivä maailma viestittää hyödykkeiden välttämättömyydestä. Sosiaalityöntekijöiden esittämien käsitysten mukaan pienemmät lapset ovat paremmin tällaisen paineen ulkopuolella kuin koulu- ja murrosikäiset lapset.

”kulutusyhteiskunnassa.. vaatii ihan hirveesti elämänhallinnan taitoja, että sillä tulee toimeen.. että pärjää..”(R2/3)

”kyllähän näitä strategioita on todella monenlaisia et miten he operoi siinä köyhyydessä..”(R1/4)

”on se vähän niinku paradoksaalista, että ketkä elää sillä kaikkein pienimmällä rahamäärällä, ni pitäis olla vielä taitavampi tietyissä arjen suunnittelutoiminnoissa” (R3/3)

”vanhempien velkaantuminen.. maksetaa lainanlyhennyksiä ja sen takii ei ole sitte rahaa ostaa ruokaa”(R3/2)

Sosiaalityöntekijöiden esittämien kommenttien perusteella köyhyys lapsiperheessä saattaa tuoda mukanaan monenlaisia ongelmia, kuten kyvyttömyyttä vastata lapsen tarpeisiin ja hankkia välttämättömät varusteet lapselle esimerkiksi päiväkotiin ja kouluun. Taloudellinen köyhyys ei kuitenkaan ole aina se selittävä tekijä. Jos aikuinen kykenee huomaamaan lapsen tarpeet ja toimii sen mukaisesti, kokemus köyhyydestä ei ehkä tunnukaan köyhyydeltä. Pitkäaikainen taloudellinen köyhyys voi kuitenkin johtaa kaikenlaisiin sivuilmiöihin ja välinpitämättömyyteen eikä se ole aina valinnoista kiinni. Vaatii myös elämänhallinnan taitoja, jotta saa pienet tulot ja etuudet riittämään. Velkaantuminen on yksi mainittu tekijä, joka voi tuottaa taloudellisia vaikeuksia perheessä.

”päihteet vaikuttaa.. päihteidenkäyttö siihen köyhyyteen.. että mikä on se vanhempien prioriteetti.. olut vai..”(R3/1)

”tupakka on toinen, josta ei voi luopua.. vaikka ovat rahattomia..”(R1/5)

”jos valinnoista puhutaa, ni oma lukunsa on se että miten päihteet vaikuttaa.. päihteidenkäyttö siihen köyhyyteen” (R1/3)

Päihteet otettiin myös puheeksi ryhmissä. Valinnoilla voidaan vaikuttaa köyhyyteen ja pitkittää sitä esimerkiksi niin, että vanhemmat käyttävät vähät rahansa mieluummin päihteisiin ja tupakkaan kuin ostaisivat lapsilleen tarvittavat ja tärkeät tuotteet, kuten kunnolliset vaatteet.

”että sitte tämä mitä Suomessa ja Pohjoismaissa ei niin kauheasti vaikuta, mutta naisen yksinhuoltajuus korreloi jonkin verran.. etenki jos on pienpalkkasessa ammatissa..”(R1/4)

”ansiotyö ei aina kaikissa tapauksissa poista taloudellista ahdinkoa”(R2/5)

”vanhemmat saa entistä helpommin näitä karensseja.. työttömyyskarensseja ja kakskytä prossaa lähtee ihmiseltä jostain toimeentulotukirahoista..” (R3/1)

Yhtenä käsityksenä esitettiin se, että Suomessa ja Pohjoismaissa ei ehkä niin vahvasti esiinny, mutta naisen yksinhuoltajuus saattaa vaikuttaa perheen taloudelliseen asemaan, etenkin jos on pienipalkkaisessa ammatissa työskentelevä yksinhuoltajaäiti. Pienipalkkaisen naisen yksinhuoltajuus on yksi tällainen köyhyyttä synnyttävä tekijä, josta esitettiin mielipide. Myös tutkimuksissa on havaittu köyhän perheen vanhemman useimmiten työskentelevän matalapalkka-alalla tai osa-aikaisissa töissä (ks. esim. Salmi ym. 2016). Se on rakenteellista köyhyyttä, kun on pienet palkat ja kalliit asumiskulut, joten aina se työttömyys ei ole köyhyyden syynä. Lapsiperheen vanhemman työttömyyskarensin sosiaalietuuksista nähdään myös lisäävän perheen taloudellista ahdinkoa.

”siitä on ihan tutkimusta tehty, että naisen koulutustaso.. äidin koulutustaso vaikuttaa lapsen koulumenestykseen”(R2/2)

Kantaa otettiin myös äidin koulutustason merkittävyyteen. Äidin koulutustaso vaikuttaa siihen, millaiset ansiotulot ovat, mutta sillä nähdään olevan muutakin merkitystä. Kun äiti on koulutetumpi, hän on kiinnostunut lapsensa koulunkäynnistä, kannustaa ja auttaa läksyissä ja näkee tärkeänä lapsen koulunkäynnin ja oppimisen. Myös tutkijat ovat maininneet vanhempien koulutustason vaikuttavan lapsiperheiden köyhyyteen (ks. esim. Kortteinen & Elovainio 2012; Paananen ym. 2012; Kauppinen ym. 2014).

6.1.2 Hyödykkeiden omistamisen välttämättömyys

Sosiaalityöntekijät kuvaavat lapsiperheiden köyhyyttä nykypäivän Suomessa ensisijassa koulumaailman ja ympäristön paineen kautta. Lapsiperheiden köyhyyden ajankohtaisuus näyttäytyy juuri tiettyjen hyödykkeiden omistamisen välttämättömyydessä koulumaailmassa. Lapsilla ja lapsiperheillä tulee olla lukuisa määrä erilaisia hyödykkeitä, jotta koulunkäynti olisi lapselle normin mukaista eikä hän joutuisi silmätikuksi tai syrjäytyisi koulutovereista. Sosiaalityöntekijöiden mielestä yhteiskuntamme on painottunut liian voimakkaasti kulutuskeskeisyyteen, mikä määrittää myös lasten asemaa kouluissa, päiväkodeissa sekä elinympäristöissä ja kaverisuhteissa. Sosiaalityöntekijät näkevät yhteiskuntamme liian materialistisena ja ihmisten mittaaminen materiaalia kautta on heidän mielestään myös havaittavissa ja johtaa tiettyjen hyödykkeiden omistamisen välttämättömyyteen. Myös kodeissa tulisi olla tietynlaiset hyödykkeet, jotta ei tulisi leimatuksi köyhäksi.

”tää on materialistinen tää yhteiskunta.. että ihmistä mitataan sillä materiaalilla”(R1/3)

”.. se kouluun meneminen syksyllä, ni se on semmosta kilpavarustelua” (R1/4)

”..että mikä nähdään köyhänä meidän yhteiskunnassa, että köyhässäki perheessä pitää olla tietynlainen televisio”(R1/2)

”on se jännä, millä tavalla voi leimautua köyhäksi vaikk arki ois hyvää.. siellä ois kaikki mahdolliset hyödykkeet..”(R3/1)

”et kyllähän se raha on se riidan aihe.. siellä perheessä” (R2/3)

Sosiaalityöntekijöiden mielestä lapsiperheen köyhyys voidaan nähdä tavallisen arkielämän kautta, joten lasten kotiolot katsotaan tärkeiksi. Lapsiperheen arki saattaa muodostua huoleen rahan riittävyydestä. Tiukka rahatilanne ja välttämättömät hankinnat kiristää perheen taloutta ja koko elämä pyörii rahan ympärillä, tai tässä tapauksessa rahan vähyyden ja riittämättömyyden ympärillä. Raha saattaa myös olla riidanaihe köyhässä perheessä. Köyhyys ja huono-osaisuus sekä perheen raha-asiat voivat tuottaa lapselle tarvetta vertailla itseään toisiin lapsiin, synnyttää huolentunnetta lapselle vanhempien pärjäämisestä ja rahan riittävyydestä.

Koulussa ja päivähoitossa lapset saattavat kohdata eniten nöyryyttämisen kokemuksia tai nöyryytyksen kokemuksia esimerkiksi pukeutumisen kautta. Köyhällä perheellä ei ole mahdollisuutta ostaa joka syksy muodin mukaisia vaatetuksia lapsilleen.

”jatkuva stressi ja miettiminen, että mitäs, jos nyt pesukone hajoaa tai jos lapsi hajoaa vaikka tämänhetkisen toppapuvun.. että kyllä se vaikuttaa vanhempana olemiseen se semmonen jatkuva stressi ja huoli siitä, että miten selvitää ensi viikosta”(R3/7)

”..lapset ja nuoret on aika huolissaa vanhempien puolesta.. että kantaa useesti semmosta taakkaa joka ei välttämättä lapselle tai nuorelle kuuluis..”(R3/5)

”voimavaroja se vaatii lapselta ja nuoreltaki jos on kasvanu ja eläny siinä niukkuudessa”(R1/4)

Sosiaalityöntekijät ovat sitä mieltä, että on myös sellaisia hyödykkeitä, jotka eivät ole turhia vaan suorastan välttämättömiä lapsiperheessä. Jos köyhyys on pitkittynyttä, ei ole mahdollisuuksia tehdä hankintoja, jotka tulevat yllättäen. Pitkäaikainen rahan vähyys voi tuottaa myös jatkuvaa stressiä lapsiperheen vanhemmille. Se voi aiheuttaa myös lapselle huolta perheen taloudellisesta pärjäämisestä.

”Kun köyhän perheen nuori pääsee menestymisen makuun, niin kaikkein keskeisintä hänelle saattaa olla se, että omalla urallaan hankkii kaikki hyödykkeet ja antaa omille lapsilleen sen, mistä on itse jäänyt paitsi.” (R2/5)

Yksi sosiaalityöntekijän kommentti oli nuoren arvomaailman muuttuminen kulutuskeskeiseksi siinä vaiheessa, kun saa menestystä ja pärjää taloudellisesti. Tarve hyödykkeiden hankintaan voi johtua köyhyyden kokemuksista lapsuudessa. Nuoren arvomaailma voi muuttua niin, että kuluttamisesta tulee se suuri juttu, jos lapsena on jäänyt kaikesta paitsi.

6.1.3 Lasten eriarvoisuudesta

Sosiaalityöntekijät nostavat keskusteluun sen, miten samanlaisten mahdollisuuksien puuttuminen voi tuottaa eriarvoisuuden kokemuksia lapsille ja lapsiperheille. Eriarvoisuuden tunne ja samanlaisten mahdollisuuksien puuttuminen voivat olla lapselle ja perheelle iso henkinen taakka. Yhteiskuntamme kaikki lapset ovat oppivelvollisuuden piirissä ja suurin osa lapsista on myös päivähoitossa ja varhaiskasvatuksessa, joissa lapset voivat kokea ehkä eniten vahvaa eriarvoisuuden tunnetta tai toisaalta myös osallisuutta ja joukkoon kuulumisen ja hyväksymisen tunnetta. Sosiaalityöntekijöiden esittämien argumenttien perustella voisi tulkita, että samanlaiset mahdollisuudet ja tasa-arvo lisäävät hyvinvointia.

”.. kuka lähtee hiihtolomalla laskettelumatkalle.. kellä on siihen varaa.. se kyllä eriarvoistaa lapsia”(R1/3)

”yksi eriarvoistava tekijä on harrastukset.. että kyllähän se sitä ryhmään kuulumisen tunnetta tuo, mut jos jäät paitsi kaikesta tästä, ni se voi olla monelle lapselle iso asia” (R1/1)

”jos ei oo mahdollisuus osallistuu.. oot vapaa-ajan toiminnoistaki ulkopuolella”(R2/1)

Sosiaalityöntekijöiden esittämien käsitysten mukaan arkipäivän asioissa lapsiperheet ja lapset voivat tuntea olevansa eriarvoisessa asemassa. Silloin kun perheessä on köyhyyttä, voi ihan pienetkin arkiset tekemiset tai toiveet olla hankala toteuttaa. Esimerkkinä tästä esitettiin elokuvissa käynti ja kodin ulkopuolella syöminen lasten suosimissa paikoissa, kuten hampurilaisravintolassa. Myös huvipuistossa ja laskettelurinteessä käyminen nimettiin tähän kategoriaan. Lapset voivat tuottaa aiheesta ”valkoisia valheita” kaveripiirissä. On ehkä helpompi sanoa, etteivät huvipuistot ja laskettelu kiinnosta, jos totuus on, ettei perheellä ole siihen varaa.

Sosiaalityöntekijöiden mielestä juuri harrastukset voivat olla yksi eriarvoistava tekijä, mikä voi jättää lapsen ulkopuolelle sellaisesta osallisuuden kokemuksesta, jota vapaa-ajan harrastukset yleensä lapsille tuottaa. Esimerkiksi joukkuepelit ja muut harrastukset ovat niitä, joissa lapset voivat kokea yhdessä tekemistä, kokevat ryhmään kuulumisen tunnetta ja ovat mukana sosiaalisessa elämässä. Tällaiset harrastukset ovat yleensä niin kalliita, ettei kaikilla perheillä ole niihin varaa. Köyhimmillä perheillä ei ole lainkaan mahdollisuuksia kustantaa lapsilleen harrastuksia. Edullisiakin harrastuksia onneksi löytyy ja on tahoja, joiden kautta lapsiperheet voivat saada lasten harrastuksiin tukea.

”yhdistykset ja.. hyväntekeväisyystahoja ja tempauksia on aika paljon..” (R3/1)

”arkipäivää meilläkin että ohjataa nyt perhe asioimaan näiden kanssa, jos sieltä sais tukea harrastukseen.. Pelastakaa lapset tai jotain..”(R3/2)

”asiakasperheillä ei ole varaa pitää autoa, kun toiset kuljettaa lapsiaan harrastuksiin..” (R1/4)

Sosiaalityöntekijöiden kommentteista voi tulkita, että lapsi voi jäädä ulkopuolelle muista lapsiryhmistä ja mielekkästä toiminnasta ja yhdessä harrastamisen iloista. Lapselle ulkopuolelle jääminen voi olla iso asia. Vaikka löytyisi edullinen harrastus, voi esteeksi tulla perheen mahdollisuudet kuljettaa lasta harrastuksen pariin. Mielekäs harrastus ei välttämättä löydy kodin läheisyydestä, vaan vaatii perheen panostusta lapsen kuljettamiseen harrastuspaikalle. Auton omistaminen voi olla pois suljettu vaihtoehto köyhässä perheessä. Eriarvoisuutta voivat lisätä myös perheen yhteiset harrastamiset esimerkiksi lomien aikaan. Loma-matkat ovat kalliita, eikä lapsilla ole välttämättä mitään kerrottavaa koulussa lomakokemuksista, vaan kuuntelevat muiden koulutovereiden matkakuulumisia. Omien mahdollisuuksien puuttuminen lomamatkoihin voi olla eriarvoistava kokemus.

”mitä vanhemmat viestittää, mitä arvomaailma viestittää kaverit.. niitä vertailaa..”(R1/3)

”vanhempien kokemus, ni sehän välittyy lapsille.. jos se vanhempi arvostaa luonnossa liikkumista ja retkeilyä..”(R2/3)

”hyvä pointti, et on tehny tämmösen tietoisin valinnan että elää.. en voi sanoa köyhästi mutta.. on se tietty ideologia siinä elämisessä, et siihen ei kuulu kuluttaminen” (R1/3)

Toisaalta perhe voi harrastaa omien arvojensa mukaisesti kestävän kehityksen mukaista toimintaa ja luovat itse mahdollisuudet mielekkäälle tekemiselle, eivätkä siksi koe itseään köyhäksi.

”me suositellaa.. et on niitä ilmaisia kerhoja ja seurakunnan toimintaa.. ja kattokaa mistä löytyy halpoja harrastuksia ja...”(R3/1)

”jos ajatellaa keskivertosuomalaista lasta, ni harrastuksessa käyää sen takia, että se on mukavaa ja se antaa kivoja elämyksiä ja siitä tulee niinku hyvä mieli.. mekin jouduttaa arvioimaa.. johtaako se mihinkään ja se on tavallaa väärin, kun pitäis lasten kohalla miettiä” (R3/6)

Sosiaalityössä lapsiperheitä ohjataan etsimään edullisia tai ilmaisia harrastuksia, koska monet harrastukset ovat niin kalliita, ettei niitä voida sosiaalietuuksin tukea. Sosiaalityöntekijät nostavat esiin, että harrastuksessa käyminen tulee olla kivaa ja sellaista, mistä tulee lapselle hyvä mieli. Paremmiin toimeentulevat lapsiperheet voivat kustantaa lasten harrastukset sitä kautta tuottaa hyvää mieltä lapselleen, mutta köyhillä lapsiperheillä ei ole samaa mahdollisuutta eikä etuusjärjestelmällä pystytäkään paikkaamaan eriarvoisuutta tässä asiassa.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan köyhille perheille ja lapsille on olemassa tuettuja lomiamia tai muita tukimuotoja, mitkä ei liity mitenkään sosiaalitoimen palveluihin tai eivät kuulu toimeentulotuella katettaviin kuluihin. Tällaisista esimerkkinä esitettiin kolmannen sektorin harrastustoimintaa, kuten yhdistysten ja järjestöjen toimintaa sekä seurakunnan harrastekerhot ja -retket.

”koulun täytyis toimia.. et mitä koulussa on.. luokkakuvia ja leirikouluja ei tarvis maksaa.. se antaisi armeliaisuuden signaaleja asiakasperheiden lapsille..”(R1/4)

Sosiaalityöntekijöiden mielestä yhteiskunnan pitäisi ottaa vastuuta lasten eriarvoistumisen ehkäisemisessä. Verovaroilla voisi tarjota lapsille mahdollisuuksien tasa-arvoa esimerkiksi siten, ettei mikään koulun toiminta tuottaisi perheille maksuvelvollisuutta. Yhtenä esimerkkinä tuli esiin leirikoulujen ja koulukuvien maksuttomuus perheille. Tällainen voisi lisätä lasten tasa-arvoa ja osallisuuden kokemuksia ja vähentää perheen köyhyyden aiheuttamaa stressiä. Eniten se hyödyttäisi kaikkein heikoimmassa asemassa olevia lapsiperheitä ja lasten mahdollisuuksia kuulua joukkoon koulumaailmassa.

Sosiaalityöntekijöiden mielestä koulumaailma voi olla todella raadollinen ja jos perhe ei pysty antamaan lapsilleen sitä samaan kuin muilla lapsilla on, lapsi erottautuu muista ikä-

vällä tavalla eikä kokemus tasavertaisuudesta toteudu. Myös opiskelemaan lähteminen voi olla haasteellisempaa köyhillä perheillä. Yhteiskunnassamme voisi ottaa paremmin huomioon mahdollisuuksien tasa-arvon parantaminen, varsinkin lasten kohdalla. Koulumaailman katsotaan olevan se tärkein tekijä lasten tasa-arvon mahdollistaja ja sitä voisi toteuttaa melko pienilläkin satsauksilla, jotka kuitenkin lapselle ovat isoja juttuja.

”..ne sosiaaliset suhteet.. ne ovat ainakin kauhean tärkeitä eli jos ihminen erakoituu ja jää liian yksin, niin se ei ole hyväksi” (R2/3)

”monissa tapauksissa suosis, että kaikki lapset pääsis varhaiskasvatukseen piiriin.. jos aatellaan fyysisiä ja psyykkisiä sairastumisia ja niitä voimavaroja.. että jos kotona on yksi vanhempi tai kaksi vanhempaa jotka molemmat vaikka vaikeesti sairaita.. niin kyllä siinä paljon asioita ehtii tapahtua tai olla tapahtumatta sanotaa vaikka ennen sitä eskaria.. kaks väsynyttä masentunutta vanhempaa sängyn pohjalla... se on pitkä se kuus vuotta..”(R3/7)

Sosiaalityöntekijöiden mielestä hyvinvointi on subjektiivinen kokemus, mutta ainakin sosiaaliset suhteet, lasten kohdalla kaverisuhteet katsotaan oleellisen tärkeäksi. Yksi sosiaalityöntekijä esitti mielipiteenään, että varhaiskasvatuksella on syrjäytymiseltä suojaava vaikutus lapsen hyvinvointiin ja osallisuuteen, varsinkin jos kotona ei ole jaksavaa vanhempaa. Varhaiskasvatuksen piirissä lapset myös solmivat kaverisuhteita, niin kuin koulussakin.

”Se on tutkittu juttu, että nykyään on lihavia lapsia perheen köyhyyden vuoksi. Kun pitäis niitä kausivihanneksia ostaa, niin onko niitä voimavaroja pitää silmällä, mistä niitä saa edullisesti.” (R2/2)

”Arjen pyörittäminen voi käydä liian raskaaksi lapsiperheessä.” (R2/3)

”..ruokapankissa, leipäjonossa.. siellä näkyy lapsiperheitä myöskin.. ni on se karu maailma”(R3/6)

”konkreettinen vaikutus terveyteen... miten on varaa syödä terveellisesti..” (R1/3)

”mä mietin tota hyvinvointia.. kun asiakas joka joutuu oikeesti laskemaan sitä rahaa et mitä ruokaa voi ostaa.. kokee että kaikki epäterveellinen on halvempaa.. että sit käydää asiakkaan kanssa sitä keskustelua että nyt on seskonkikasvikset äärimmäisen halpoja.. mutta ei oikeesti osata.. että täytyy olla sitä osaamistaki ja jonkun konkreettisesti sanoa että mikä nyt on halpaa ja se on terveellistä että näin.. se on tavallaa semmonen opittu ja siinä on avuttomuutaki tavallaa että.. ”(R3/7)

Sosiaalityöntekijöiden mielestä huolestuttavaa on myös terveellisen ruuan kalleus. Köyhyydessä elävillä perheillä ei ole välttämättä mahdollisuutta ostaa kalliita raaka-aineita ja satsata terveelliseen ruokaan. Edullistakin ruokaa on saatavissa, mutta pitäisi olla taitoja käyttää hyödyksi edullisia kausituotteita, kuten sesonkikasviksia. Ravinnon merkitys terveyteen ja hyvinvointiin otettiin myös puheeksi.

Köyhillä lapsiperheillä on ylipäätään vaihtoehtoja käytettävissä vähemmän, mikä näkyy arkielämän toiminnassa, kuten ruokaostoksilla ja elintarvikkeiden valinnassa, mutta myös arkielämän taidoissa sosiaalityöntekijöiden mukaan. Ehkä juuri mahdollisuuksien puuttumisena voisi kuvailla lapsiperheen köyhyyttä verrattuna paremmin toimeentulevaan perheeseen.

”on hirveen tärkeä rajata sitä että kun ammattilaisena me esimerkiks mietitää perheen tuen tarvetta, et ei tavallaa voida evätä tai kieltää sellasen epävirallisen tuen tai auttamisen perusteella.. et kyl meidän pitää oikeesti puuttua siihen lapsperheen köyhyyteen ja arvioida sitä tukea, mut ei hylätä sitä epävirallisella tukimuodolla tai keinolla..”(R2/1)

Sosiaalityöntekijän esittämänä näkemyksensä on, että perheen tukimuotoja mietittäessä tulee ottaa huomioon kokonaisvaltaisesti tuen tarve. Sosiaalityön yhtenä keinona lapsiperheen auttamisessa on taloudellinen tuki. Toimeentulotuella voidaan osittain kattaa esimerkiksi lasten harrastuksia. Kaikkia perheitä se ei auta, koska on myös niitä köyhiä perheitä, joissa vanhempi on ansiotyössä ja ovat siksi toimeentulotukiasiakkuuden ulkopuolella. Palkka voi olla pieni ja riittää vain välttämättömiin asioihin, kuten asumiskuluihin ja ruokaan eikä rahaa jää lasten harrastuksiin.

”näkee sen nuorissaki että jos kotona on oikeesti osattu hyödyntää niinku tarjoukset tai käyttää pakastinta hyödyksi... että just semmonen varautuminen.. nuorten kohalla tarvittais konkreettista arkitaitojen opetteluu.. ruuanlaitto.. kaupassakäynti..””(R3/5)

”mä muistan lukeneeni lehtijutun missä sanottii että on paljon lapsia Suomessa jotka ei oo koskaa nähnyt niiden vanhempien laittavan ruokaa” (R3/3)

Rahan käyttö ja sen taitaminen ovat myös sosiaalityöntekijöiden mielestä tärkeä näkökulma, kun puhutaan perheiden taloudellisesta selviytymisestä. Köyhyydessä ja köyhyydestä selviytymisessä ratkaisevaa on se, miten sitä rahaa osaa ylipäätään käyttää ja millaisia voimavaroja on käyttää kekseliäisyyttä ja ideoida asioita, joilla voi säästää vähii rahojaan.

Sosiaalityössä voidaan asiakkaiden kanssa käydä keskustelua siitä, millainen rahankäyttö heillä on ja millaista sen olisi hyvä olla.

Mahdollisuuksien tasa-arvo sekä eriarvoisuuden vähentäminen ovat tärkeitä asioita, mutta sosiaalityöntekijöiden mielestä ne eivät toteudu heikossa taloudellisessa asemassa elävien lapsiperheiden kohdalla nykypäivän Suomessa. Vaikka sosiaalityöntekijöiden kommentteissa on havaittavissa ihmisten oma vastuu köyhyyden lievittämisessä, sosiaalityöntekijöiden mielipiteistä on tulkittavissa, että köyhiä lapsiperheitä pitää auttaa enemmän ja luoda yhteiskunnassa tasa-arvoista sosiaalipolitiikkaa sekä sellaisia käytäntöjä, jotka tukevat heikommassa taloudellisessa asemassa eläviä lapsiperheitä.

6.2 Ylisukupolvinen köyhyys

Ylisukupolvisesta köyhyydestä sosiaalityöntekijät mainitsevat, että aiheeseen ja ilmiöön on tullut kiinnitettyä huomiota jonkin verran viimeisten vuosien aikana sekä sosiaalityössä että medioissa. Sosiaalityöntekijöiden käsityksen mukaan koulumaailma on muuttunut paljon ja koulunkäynti vaatii lapsiperheitä sekä taloudellista satsausta että voimavaroja tukea ja kannustaa lapsiaan menestymään koulussa. Ylisukupolvinen köyhyys voi olla sekä syy että seuraus lapsen kouluongelmille, syrjäytymiselle sekä sosiaalisille suhteille. Sosiaalityöntekijöiden käsityksen mukaan ylisukupolvinen köyhyys syrjäyttää lapsia juuri koulunkäynnistä ja opiskelusta.

6.2.1 Syrjäytyminen

Sosiaalityöntekijöiden käsityksen mukaan köyhyys voi johtaa syrjäytymiseen. Yhdenvertaisten mahdollisuuksien puuttuminen saattaa vaikuttaa koko elämän ajan tuottaen yksilölle monenlaisia ikäviä kokemuksia, kuten köyhyyden jatkumista lapsesta aikuisuuteen, kurjuutta, syrjäytymistä, yksinäisyyttä ja osattomuutta. Tällainen luettelo esitettiin yhdessä kommentissa. Kiusaaminen voi tuottaa lapselle lisää ongelmia, kuten itsetunnon alentumista. Lapsi voi tuntea olevansa niin latistettu, ettei koe hyötyvänsä esimerkiksi opiskelusta tai muista unelmista.

Pitkittynyt köyhyys voi vaikuttaa köyhän perheen lapsen opiskeluvalintoihin. Pitkäaikainen opiskelu on niin haastavaa, että kotoa saadut eväät ovat erittäin tärkeitä sen mahdollistamiseksi. Tässä kohtaa voi ylisukupolvisuus näyttäytyä siten, ettei köyhän lapsiperheen lapsi välttämättä pysty etenemään omalla koulu- ja opiskelupolulla samalla tavalla kuin paremmin toimeentulevien perheiden lapset ja nuoret. Köyhyys nähdään kouluttautumisen

ja itsensä kehittämisen esteenä ja sen nähdään vaikuttavan myös terveyteen ja hyvinvointiin sekä voimavaroihin negatiivisesti sosiaalityöntekijöiden käsitysten mukaan. Uhkakuvana tästä nähdään nuoren syrjäytyminen.

”liittyy opiskeluun.. terveydentilaan..”(R2/5)

”..latistettu.. lannistettu.. ei kannata lähteä mihinkään..”(R3/5)

”voi käydä mielenterveydelle, jos elää jatkuvassa köyhydessä ja niukkuudessa.. ei ehkä niitä voimavaroja ja toimintakykyä esimerkiksi itsensä kouluttamiseen ja kehittämiseen..”(R2/5)

”psykkinen vointi ja pahoinvointi.. mielenterveys.. kaikenlainen syrjäytyminen.. yhteiskunnallinen toiminta vähenee.. äänestämiset ja tämmöset”(R2/5)

Köyhän perheen lapsella voi tulla jo opiskeluvaikeuksissa eteen se, että mahdollisuudet ovat kapeammat ja se puolestaan vaikuttaa yhteiskuntaan kiinnittymistä ja oman paikan etsimisen ja löytämisen vaikeutta.

Sosiaalityöntekijöiden käsitysten mukaan vanhempien kouluttamattomuus ja perheen köyhyys nähdään vaikuttavan jälkikasvun mahdollisuuksiin ja valintoihin omassa elämässään. Pitkittynyt ylisukupolvinen köyhyys heikentää ihmisen toimintakykyä, lisää pahoinvointia ja jopa mielenterveysongelmia. Lapsen itsetunto voi kärsiä perheen köyhyyden vuoksi. Vanhempien koulutustason merkittävydestä perheen köyhyyteen ovat ottaneet kantaa myös tutkijat (ks. esim. Kortteinen & Elovainio 2012; Paananen ym. 2012; Kauppinen ym. 2014).

”nuori luopuu omista unelmista.. kun rahat ei riitä..”(R2/1)

”..lapsen itsetunto kärsii..”(R2/3)

”toivottomuutta.. näköalattomuutta..”(R1/3)

”ei uskalla ottaa opintolainaa, koska ei luota siihen, että elämä kantaa”(R1/1)

”mietin tota hyvinvointii, että millä se mitataan, kun se on niin subjektiivinen kokemus, mutta uskaltaisin väittää, että ylisukupolvinen köyhyys ja huono-osaisuus.. se heijastuu hirveen moneen asiaan, niiku siinä subjektiivisessa hyvinvoinnin kokemukssessaki.. jos vaikka mietitään sitä osallisuutta ja tunnenko olevanki osa tätä yhteiskuntaa.. olenko osa jotain yhteistä, johon voin vaikuttaa.. mistä oon kiinnostunu.. ni onhan sillä massiiviset vaikutukset”(R3/6)

”niin, ja kyllähän se eriarvoisuus syvenee ja vaikuttaa myös niitten pärjäävien ihmisten hyvinvointiin.. jos osa porukkaa ei pääse jaloilleen, rikollisuus voi kasvaa ja turvallisuuden tunne sitte sitä kautta.. että vaikuttaa kaikkien hyvinvointiin se..”(R3/2)

Näköalattomuus, toivottomuus, terveysongelmat, verkostojen puuttuminen ja lannistuminen ovat käsitteitä, joita sosiaalityöntekijöiden ryhmäkeskusteluissa tuli esiin ylisukupolvisen köyhyyden uhkatekijöistä puhuttaessa. Kun ihminen menettää kiinnostuksen vaikuttaa asioihin, ovat asiat jo melko huonosti. Sosiaalityöntekijät peräänkuuluttavat yhteiskunnan vastuuta syrjäytymisen ehkäisyssä. Syrjäytymistä aiheuttava pitkäaikainen ja ylisukupolvinen köyhyys ja sen vähentäminen on tässä oleellinen asia.

”että mihin niitä verorahoja käytetään.. kasvaa toimeentulotukimenot ja kasvaa terveydenhuollon menot, ku ihmiset on entistä sairaampia ja just nää syrjäytymisen merkit.. ja jotenki tuntuu, että julkisessa keskustelussa äänekkäämpiä on ne, joilla on niinku monessa sukupolvessa hyvin.. hyvät lähtökohdat”(R3/3)

Kuka pitäisi köyhien ja syrjäytyneiden puolta tässä yhteiskunnassa, nousi yhdeksi kysymykseksi sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa. Yksi sosiaalityöntekijöistä esitti mielipiteenään, että rakenteellinen sosiaalityö olisi tärkeä ja hyvä keino, mutta ehkä sitä ei vielä osata hyödyntää riittävästi. Sosiaalityön ammattilaisen mututuntuma voi olla hyvin samankaltainen kuin aiheesta tehdyt tutkimukset osoittavat.

”vaikuttaa että.. mullahan on tietysti pelkkä mututuntuma.. en oo lukenu tutkimuksia, mutta uskois, että tämmönen syrjäytyneempi tai ylisukupolvisesti syrjäytyneempi ni, tuskin menee tonne äänestämään uurnille..”(R3/1)

Pitkittynyt ylisukupolvinen köyhyys ei varmaan tuota sellaisia voimavaroja, että jaksaisi itse lähteä ajamaan asioita ja vaikuttaa demokraattisesti asioihin.

6.2.2 Elinympäristön merkitys

Mallioppiminen nähdään yhtenä merkittävänä seikkana ylisukupolvisen köyhyyden taustalla sosiaalityöntekijöiden käsityksissä. Mallioppiminen on ylisukupolvisen köyhyyden yksi uhkatekijä, koska se voi muokata ajatuksia siihen suuntaan, ettei tarvitse kiinnittyä työelämään eikä yhteiskunnan työelämäsääntöihin veronmaksuineen. Valintana voi olla sosiaaliturvalla eläminen. Nuori ei tule ehkä itse ajatelleeksi, että se vaikuttaa tulevaisuudessa eläkkeen määrään ja pitää hänet köyhyudessa. Toimeentulotuella eläneet perheet

opettavat lapset käyttämään sosiaalietuuksia ja saattavat juuri täysi-ikäisyyden saavuttaneet nuoret sosiaalietuuksien äärelle. Sosiaalityössä on nähty, kuinka pitkäaikainen köyhyysloukussa eläminen voi tuottaa muita ongelmia aikuisille, kuten yksinäisyyttä, osattomuuden kokemuksia, fyysisiä ja psyykkisiä terveysongelmia sekä päihdeongelmia. Sosiaalietuudet ovat sinänsä hyvä ja tärkeä asia yhteiskunnassamme, mutta pitkittyneen sosiaalietuuksien varassa elämisen nähdään pitävän ihmisen köyhyydessä.

Asuinympäristö ja verkostojen puuttuminen voivat vaikeuttaa elämässä eteenpäin pääsyä. Mallioppiminen näkyy myös asuinalueen ja ympäristön vaikutuksista.

”ympäristössä, missä asuu.. on hankala ponnistaa..”(R1/1)

”mallioppiminen..”(R1/3)

”osaltaa myös ne opitut mallit, mitkä siellä omassa kodissa on..”(R3/6)

Sosiaalityöntekijät esittivät käsityksiään siitä, miten opitut mallit voivat olla vaikuttamassa lapsen ja nuoren omiin valintoihin niin vahvasti, ettei siihen pystytä pureutumaan sosiaalityön keinoin. Sosiaalityöntekijöiden mielipiteenä on, mitä vahvemmin ja kauemmin opitut mallit määrittävät perheiden toimintaa, sen vaikeampaa niihin on puuttua tai katkaista ”ei-suotuisan” ajattelumallin siirtymistä eteenpäin ylisukupolvisena kulttuurina. Perheet ja jälkikasvu voivat tyytyä siihen, että näin on aina ollut, eikä haluakaan asiaan muutosta, vaikka köyhyyden seurauksena voi olla muita sosiaalisia ongelmia.

Ylisukupolvisuus näyttäytyy myös siinä, ettei köyhemmillä perheillä ole mitään sellaista omaisuutta, josta lapset hyötyisivät myöhemmässä elämässä. Kun pääoma puuttuu kokonaan, saattaa puuttua myös muut mahdollisuudet ja keinot päästä elämässä eteenpäin. Tämäkin on ilmiö, joka on sosiaalityöntekijöiden mielestä havaittavissa. Eli ne perheet jotka pystyvät turvaamaan jälkikasvulleen taloudellista pääomaa, pystyvät samalla turvaamaan lapsilleen paremmat mahdollisuudet muihin elämän osa-alueisiin, kuten ammatin hankintaan. Osaamattomuus rahan käytössä ja talouden hallinnassa voivat olla ylisukupolvisesti periytyviä ja liittyvät mallioppimiseen.

”ei ole verkostoja.. eriarvoistumista”(R1/4)

”lasten ja nuorten kohalla sieltä kotioloista.. minkälainen esimerkki on saatu”(R2/5)

”ei se oo pelkästää taloudellinen asema vaan sitä on.. tutkittu et siihen liittyvyy verkostoja.. että työpaikka verkostojen kautta.. et se on myös niist ihmssuhteista kiinni, ett.. jos oot toisessa tai kolmannessa polvessa pitkäaikaistyöttömän lapsi, ni on toisenlainen lähtökohta niinku ponnistaa..”(R3/3)

Resurssien puute on muutakin kuin rahan puutetta, kuten oikeanlaisten verkostojen puuttumista. Nuoren voi olla hankalaa ilman aikuisten apua löytää ensimmäistä työpaikkaa.

Ylisukupolvisuus voi myös tarkoittaa sitä, että köyhän perheen lapsi ja nuori tekee valintoja, jotka sulkevat entisestään hänen mahdollisuuksiaan edetä elämässä. Yksi tällainen valinta on nuorena yksin lapsen saaminen ja perheen perustaminen ennen kuin on hankkinut ammatin, työpaikan ja taloudellisen toimeentulon. Jos lapsuudenperheessä on jo entuudestaan ongelmia ja pitkäaikaista sosiaalityön asiakkuutta ja toimeentulotukiasiakkuutta, jo opitut mallit voivat olla ylisukupolvisuutta köyhyyttä lisääviä. Lapsi ja nuori voivat ottaa mallia muun muassa siinä, kannattaako opiskelu ja työnteko, vievätkö ne eteenpäin.

”..voimavaroja vaatii lapselta ja nuorelta, et niinku on kasvanu ja eläny siinä niukuudessa ja tavallaa pitää tsempata enemmän ja enemmän.. nykypäivänä.. ei niitä kesätöitä tipu jokaiselle”(R3/5)

”jotkut asiakkaat on itseki kertonut että heillä on se kokemus että he ei niinkun hallitse sitä taloutta koska he ei oo koskaan oppinu sitä hallitsemaa sieltä kotoa.. et se on niinku opittu..”(R3/3)

Kotona opitut mallit sekä verkostojen puute nähdään vaikuttavan ylisukupolvisen köyhyyden periytyvyyteen ja jatkuvuuteen. Sosiaalityöntekijöiden pohdinnoissa nousee esiin sellainen seikka, että opittu malli ruokkii ajatusta, ettei tarvitsekaan tehdä mitään saavuttaakseen taloudellista vakautta. Jos opittu malli on, ettei tarvitse ammattia, eikä tarvitse mennä töihin, vaan ollaan tyytyväisiä ilman ponnisteluja, voi ylisukupolvinen köyhyys jatkua perheen lasten elämässä myöhemmin. Tilanteeseen voidaan myös alistua, eikä siksi nähdä vaihtoehtoja toisenlaiselle elämäntyyliin. Ei edes raha välttämättä pysty poistamaan mallioppimisen riskejä, vaikka parempi taloudellinen tilanne toisikin lisää mahdollisuuksia.

6.2.3 Jako hyvä- ja huono-osaisiin

Sosiaalityöntekijöiden mielestä yhteiskunnassamme on näkyvissä entistä enemmän jakoa hyvä- ja huono-osaisiin, mikä nähdään yhtenä uhkatekijänä. Köyhyys voi tuottaa entistä enemmän yhteiskunnan reunalla elämistä, syrjäytymistä sekä syrjäyttämistä. Lapset voivat

joutua kiusaamisen kohteeksi perheen köyhyyden vuoksi. Sosiaalityöntekijöiden puheissa ja käsityksissä nostettiin huolenaiheena yhteiskuntamme muuttuminen ja eriarvoisuuden lisääntyminen, mikä näyttää lisääntyneen viimeisten vuosien aikana.

”jos uhkien kautta mietitää, ni kyllähän ne voi olla tosi laaja-alaisia ne ongelmat.. yksinäisyys, osattomuuden kokemukset.. suuri terveydellisiä probleemia, mielenterveys.. päihdeongelmi..”(R1/1)

Lapsen ja nuoren on entisestään vaikeampaa ponnistaa elämässä eteenpäin, jos perheessä on pitkäkestoista köyhyyttä monessa sukupolvessa ja varsinkin, jos muut sosiaaliset ongelmat ovat myös perheen elämässä, kuten vanhemman päihdeongelma. Kantaa otettiin siihen, millaiset seikat voisivat jakaa ihmisiä ja perheitä hyvä- ja huono-osaisiin. Suomessa on kuitenkin hyvä perusopetusjärjestelmä ja ammattikoulutus sen jälkeen, joten yhteiskunnan taholta mahdollistetaan koulutus ja ammatin hankinta. Mutta köyhässä perheessä elänyt lapsi ei ehkä pysty tuntemaan luottamusta siihen, että elämä kantaa, jos malli ja kokemus on vahvasti peritty lapsuudenperheestä. Kun köyhän perheen lapsi sitten lähtee opiskelemaan, hän joutuu kohtaamaan ja omaksuma täysin erilaisen toimintakulttuurin ja tavan ajatella.

Uhkakuvista psyykinen vointi, monella tapaa esiintyvä pahoinvointi, mielenterveysongelmat ja syrjäytyminen näyttävät lisääntyneen sosiaalityöntekijöiden esittämien käsitysten mukaan. Ylisukupolvisuudessa se näyttäytyy siten, että jos vanhemmat ovat olleet vähän syrjäytyneitä ja köyhyyden takia syrjässä tästä yhteiskunnan toiminnasta, niin se saattaa vaikuttaa myös lasten toimintaan ja valintoihin. Esimerkkinä äänestäminen ja muu yhteiskunnallinen toiminta ja vaikuttaminen, jos sitä ei opi vanhemmiltaan, toiminnan malli ja kiinnostuksen puute siirtyy lapsille. Mahdollisuuksien tasa-arvo ei näyttäydy kovin hyvältä tästä näkökulmasta. Se myös osaltaan jakaa kansalaisia hyvä- ja huono-osaisiin.

”..ihmisestä itsestään voi löytyä se voima, ja se itsetunto, ihmisarvo sekä tunne siitä, että ei kukaan ole arvokkaampi toista”(R2/3)

”lapset joilla ei ole samoja mahdollisuuksia... ehkä he joutuvat pohtimaan sitä, mutta eivät ole saaneet sitä, mitä olisivat voineet saada elämälleen”(R1/4)

Jatkuvassa pitkäkestoisessa köyhyydessä ja niukkuudessa eläminen nähdään uhkaksi mielenterveydelle sekä jaksamiselle. Voimavaroja ja toimintakykyä esimerkiksi opiskeluun tai itsensä kehittämiseen ei välttämättä ole. Lapset joilla ei ole samoja mahdollisuuksia kuin

muilla, joutuvat ehkä aikuisena enemmän työstämään asemaansa. Toisaalta yksilö voi tehdä omia valintoja, jos siihen löytyy henkisiä voimavaroja. Sen saavuttaminen voi kuitenkin olla huomattavasti haasteellisempaa kuin heillä joilla on paremmat lähtökohdat. Jokin raja on yleensä vedettävä sille, mikä yhteiskunnassa katsotaan köyhäksi ja mikä on minimi, jotta voidaan ajatella sen olevan vielä normin rajoissa elämistä.

”oon tosi huolissani siitä, että tavallaa laajemmassa mittakaavassa tämmösestä eriarvoistumisesta.. tässä yhteiskunnassa.. että oikeesti köyhän perheen lapsi joutuu tekemään valintoja.. joutuu lopettaa ammattikoulun tai lukion..”(R3/6)

”taloudellinen aspekti.. joutuu lopettaa koulun sen takii, ettei oo rahaa.. tuntuu järkyttävän väärältä”(R3/5)

”uhkakuvista voisi vielä mainita yhteiskuntamme kaikki muutokset, kun rakenteet ympärillä tiukkenee... siinä korostuu entisestään jako hyvä- ja huono-osaisiin.. sellainen uhkakuva on nähtävissä” (R2/1)

Vanhempien psyykinen vointi tai pitkäaikainen köyhyys voi vaikuttaa siten, ettei aikuisiälläkään ihminen pysty kääntämään asioita voimavaraksi vaan saattaa edelleen viedä ihmisen hyvinvointia alaspäin ja sanoittaa omaa tilannettaan siten, että *”munkin äiti tai munkin isä”*. Ylisukupolvisella köyhyydellä voi olla konkreettinen vaikutus esimerkiksi terveyteen. Sosiaalityöntekijöiden käsityksen mukaan tuloerojen vaikutuksesta terveyteen on uutisoitu ja aiheesta on tehty tutkimuksia. Sosiaalityöntekijöiden mielestä myös opitut elämäntapamallit vaikuttavat.

”..nuori aikuinen asiakas.. on aina ollut köyhä ja on vihainen siitä, millaisia lapsuudenkokemuksia se perheen köyhyys on aiheuttanut ja kuinka ne muistot satuttavat vieläkin ja vaikuttaa hyvinvointiin nyt, kun on saavuttanut aikuisuuden”(R1/1)

Pitkäkestoinen köyhyys vaikuttaa siihen, miten kykenee ponnistamaan elämässä eteenpäin. Sitten kun vihdoin saa työtä ja rahaa, ei osaakaan käyttää sitä viisaasti, vaan käyttää rahaa tuhlaten ja aiheuttaen jälleen rahattomuutta. Sellainen voi olla henkisesti todella raastavaa. Vanhempien tulee kantaa vastuuta siitä, että lapsilla on kunnolliset vaatteet ja ruokaa ja opettaa lapsilleen ja nuorilleen viisasta rahankäyttöä. Vanhemmat voivat myös omastaan säästää ja jättää hankintoja tekemättä.

”kun on sosiaalisia ongelmia, usein se on myös köyhyys kytkeytyneenä siihen..”(R2/5)

*”toimeentulotuen tarkoitus olla tällanen väliaikainen sairastumisen tai joku muu.. mut nykypäivänä.. se on yhteiskunnallisesti tosi väärin ett perheen taloudellinen tilanne jatkuu kauan.. et se taloudellinen tilanne ei siitä niinku hirveesti kohe-
ne”(R3/7)*

*”jonkin verran uutisoidaan aika ajoin.. leipäjonoja on ollu kohta kolmekymmentä vuotta.. ku siellähän käy myös lapsiperheiden vanhempia.. et sillo ollaa jo äärimmäisessä köyhydessä meidän yhteiskunnassa, jos joutuu hakemaa ruokaa sieltä..”
(R1/4)*

Sosiaalityöntekijät näkevät köyhyden yhtenä osana sosiaalisia ongelmia, mikä voi koskettaa myös lapsiperheitä suomalaisessa yhteiskunnassa. Pitkittynyt köyhyys huolestuttaa sosiaalityöntekijöitä, varsinkin jos kuulee uutisia siitä, että lapsiperheen vanhempia käy leipäjonoissa. Toimeentulotuen alkuperäisenä tarkoituksena on ollut väliaikainen tukimuoto perheen kriisitilanteissa, mutta vaikuttaa siltä, että se on tullut osaksi pitkäaikaista taloudellista tukemista. Jako hyvä- ja huono-osaisiin voi sosiaalityöntekijöiden esittämien käsitusten mukaan näkyä monin tavoin, kuten edellä olevista kommentteista voi havaita.

6.3 Köyhyden kohtaaminen sosiaalityössä

6.3.1 Ylisukupolvinen asiakkuus

Ylisukupolvinen asiakkuus on nähtävissä sosiaalityössä, niin myös ylisukupolvisen köyhyyden taustalla olevia syitä on havaittavissa sosiaalityöntekijöiden kertoman mukaan.

”lapsuus ollut sitä, että äidillä ollut pitkäkestoinen asiakkuus..” (R2/5)

”ylisukupolvisuus näkyy..”(R1/4)

”meillä se voimakkaastiki näkyy se ylisukupolvisuus.. missä vanhemmat on ollu pitkäaikaisen toimeentulotuen saajia ja nyt se ikään kuin jatkuu.. että heidän lapsensa ovat toimeentulotuen asiakkuudessa..”(R3/5)

”mulla on pari semmosta äitiä jotka aktiivisesti hoitaa täysikäisen lasten asioita.. että heidän puolestaan ovat kovasti yhteydessä.. ja ovat itekin asiakkaana..” (R3/4)

”no kyllähän se on ilmiönä olemassa.. mä oon ainaki törmänny siihen näinä vuosina” (R1/3)

”ei halua olla tekemisissä vanhempien kanssa.. tai ne on kuollu.. ne on ollu alkoholisteja mielenterveysongelmisii.. ne samat ongelmat on niillä lapsilla, jotka on täällä asiakkaana”(R1/5)

Sosiaalityöntekijöiden kertoman mukaan toimeentulotukea saavia asiakkaita on sekä lapsiperheissä, aikuisasiakkaissa ja heidän aikuisia lapsiaan, mikä kertoo köyhyyden ylisukupolvisuudesta. Toimeentulotuen asiakkuuden periytyvyydestä on myös tehty tutkimusta, jonka mukaan pitkään jatkunut toimeentulotukiasiakkuus siirtyy todennäköisimmin seuraavalle sukupolvelle (ks. Kauppinen ym. 2014). Sosiaalityössä kohdataan asiakkaita, joilla on köyhyyttä ja muita ongelmia on ollut jo lapsuudesta asti.

”must tuntuu että olen ainaki ite törmänny näihin asiakkaisiin, jotka tuntee et ei halua samaa omalle lapselle ku ite.. et haluaa jotain muuta”(R2/1)

Tässä kommentissa sosiaalityöntekijä kertoo asiakkaan omaa ajatusta siitä, että haluaa lapselleen parempaa kuin oma elämä on ollut. Vaikka aikuisasiakkaiden kanssa ei varsinaisesti tule keskusteltua lapsuudesta ja lapsuuden kokemuksista perheessään, asiakkailla voi kuitenkin esiintyä perhetaustalla samanlaisia ongelmia kuin itselläkin on, kuten alkoholismia ja mielenterveysongelmia. Myös sellainen saattaa näyttäytyä, ettei asiakas halua olla missään tekemisissä lapsuudenperheen kanssa eikä vanhempiensa kanssa juuri siksi, että tuntee tietynlaista katkeruutta siitä, millainen lapsuus on ollut.

Mielipiteenä esitettiin myös sellainen näkökulma, ettei perhetausta ei ole kaiken selittävä tekijä köyhyyteen ja sosiaaliin ongelmiin ja sosiaalityön asiakkuuteen. Myös köyhistä oloista voidaan saavuttaa hyvä elämä, ammatti ja korkeakin koulutustaso. Köyhyys ei myöskään ole välttämättä ylisukupolvisen sosiaalityön asiakkuuteen johtava syy.

”eihän se aina oo se, et on köyhä.. et se on jotain hirvittävän kurjaa se elämä..”(R1/5)

”mullaki on ollu asiakkaana yks semmonen nuori.. sen perusosaa on alennettu ku se ei koskaa halua sitoutua mihinkää, mut se on ihan tyytyväinen ja pärjää sillä alennetulla perusosalla.” (R3/3)

”ylemmällä tasolla olevasta perheestä oleva lapsi.. hänestä voi tulla köyhä ja hän syrjäytyy.. voi olla ettei vanhemmat auta.. että voi olla moleminpäin”(R2/4)

”nykyajan nuorissa näkyy tämmösii elämäntapavalintoja.. ettei tarvi omistaa kaikenmoista..”(R1/4)

Sosiaalityöntekijät kuvaavat hyviä asioita, joita ovat huomioineet omassa asiakaskunnassaan, kuten elämäntavoilla vaikuttaminen, säästeliäisyys, kekseliäisyys, luontoarvot ja globaalius eikä köyhyys kaikissa tapauksissa ole huono asia. Vähävaraisuus voi näin tuottaa myös hyviä elämisen malleja, joilla säästetään luontoa ja ympäristöä ja tunnetta siitä, ettei kaikkea tarvitse omistaa. On ihmisiä, jotka tulevat toimeen vähemmällä, jopa niukalla rahalla ja kuluttamisella.

6.3.2 Opitut mallit asiakastarinoissa

Sosiaalityössä kuulee tarinoita ihmisten elämästä, kuten syrjäytymistä työelämästä tai pikemminkin niin, ettei ihminen kiinnity työelämään tai ei ole ollut mahdollista kehittää ammatillista uraa tai on mielenterveysongelmia tai muita terveydellisiä esteitä hankkia taloudellista toimeentuloa. Elämisen mallit ja toimintakulttuuri siirtyvät sukupolvelta toiselle ja perhetaustan merkitys on nähtävissä sosiaalityössä. Sosiaalityössä voidaan nähdä ja ammentaa ihmisten tarinoista ajallisesti kaukaakin omien vanhempien sairautta tai pitkäaikaista työttömyyttä ja köyhyyttä, mikä näyttäytyy ylisukupolvisena.

”..ja jos kasvatus on sitä, että saatetaan sossun luukulle..” (R2/3)

”...jos ei ole sitä muuta mallia.. se johtaa helpommin siihen köyhyyteen..” (2/5)

”mä nään et se ongelma on enemmänki juuri siinä mitä sanoit, ett ne opitut mallit ja sitte se, et tavallaa hyväksytää se tilanne jollain tasolla.. tai sitten vaan alistutaa eikä nähdä vaihtoehtoa..” (R1/3)

”monessa sukupolvessa näkyy sitä työttömyyttä ja etuuden varassa elämistä.. niin mistä ne lapset saa sen jonkun muun mallin.. ” (R1/3)

”jos ympäristössä on samanlaisia perheitä, köyhyydessä ja.. jos vanhemmat jää nukkumaa, kun lapsi lähtee kouluun..” (R2/2)

”aika usein tulee... se tarina siitä vanhempien köyhyydestä”(R2/5)

”kyllä se on selkeesti lähteny sieltä kotoo se kaikki tää huonovointisuus..” (R1/5)

”ei niinkään aina se raha vaan tulee että isä oli juoppo..”(R2/2)

”niin ne elinolosuhteet lapsuudessa.. et sieltä on jotain puuttunu”(R3/7)

Mallioppiminen lisää ylisukupolvista köyhyyttä sosiaalityöntekijöiden käsitysten mukaan. Jos monessa sukupolvessa on työttömyyttä ja etuuden varassa elämistä, niin mistä ne lapset

saa sen jonkun muun mallin. Myös vanhempien ja asuinympäristön elintavoilla on vaikutusta. Jos asuinympäristö on valikoitunut siten, ettei naapurustotakaan saa toisenlaista mallia, vaan ovat köyhyydessä ja työttömyydessä eläviä perheitä. Jos ei ole sitä muuta mallia, niin se johtaa ehkä helpommin siihen köyhyyteen. Näin asuinympäristön merkitystä kuvattiin sosiaalityöntekijäryhmissä.

Perhetausta ei sosiaalityöntekijöiden käsitysten mukaan näy sosiaalityön asiakkuuden taustalla, vaan asiakkaalla voi olla varakkaat vanhemmat, mutta itse on pienituloisen ja elää köyhyydessä. Sosiaalityöntekijät pohtivat, miten tämä vaikuttaa seuraavaan sukupolveen, on mielenkiintoinen kysymys. Jos köyhyydessä elävä asiakas suunnittelee esimerkiksi lapsen hankintaa, on mielenkiintoista ajatella, että ajautuisiko se lapsikin köyhyyteen ja miten sen voisi välttää. Sosiaalityöntekijöiden mielestä sosiaalityön kannalta ajateltuna on aiheellista pohtia köyhyyden syitä ja nähdä, että ylisukupolvista köyhyyttä voi syntyä huolimatta asiakkaan perhetaustasta. Sosiaalityössä asiakkaita pyritään auttamaan elämässä eteenpäin perhetaustasta huolimatta tai ehkä juuri sen vuoksi.

Sosiaalityöntekijöiden esittämien mielipiteiden mukaan ylisukupolvisuus ei ole kuitenkaan itsestään selvyys köyhyyden ja sosiaalisten ongelmien taustalla. Hyvin toimeentulevien perheiden lapset eivät välttämättä pärjää samalla tavalla kuin vanhempansa. Sosiaalityön asiakkuuteen voivat vaikuttaa muut seikat kuin perhetausta. On aikuisasiakkaita, joilla on hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevat vanhemmat, joilta he voivat saada apua omiin rahavaikeuksiin.

”muistan et mulla oli.. tyttö ja poika semmosista vaikeista oloista että köyhyyttä.. että samanlainen menneisyys.. sit toisella meni hyvin ja toisella meni huonosti.. voi olla ett siellä voi joku yksittäinen kontakti ollu, ni löyty se voima..” (R2/3)

”pojilla voi olla enemmän.. en tiää.. mutta joskus 2000-luvulla puhuttii että pojat on tällasta riskialtista..” (R2/3)

Samasta perheestä olevat lapset voivat myös pärjätä elämässään erilailla, eli perhetausta ei aina vaikuta saman perheen lapsiin yhtäläisesti. Oikealla hetkellä tuen saaminen voi olla ratkaisevaa. Kun ihminen saa sopivaan aikaan tukea, sillä voi olla iso merkitys, mutta paljon vaikuttaa myös ihmisen omat voimavarat ja kyvyt hoitaa omia asioitaan. Yksi sosiaalityöntekijä arveli, että sukupuolella voi myös olla merkitystä.

Sosiaalityöntekijät kuvaavat omaa tietämystään osin ”mututuntumaksi”, mutta ryhmäkeskusteluiden aikana he esittävät mielipiteitä, jotka ovat tunnistettavissa teoreettisesta viitekehystä. Edellä olevassa sitaatissa on yksi hyvä esimerkki siitä, miten esimerkiksi Airio ja Niemelä (2009, 4-5) ovat todenneet perhetaustan vaikuttavan enemmän miehiin kuin naisiin.

6.3.3 Ongelmien periytyvyys

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan sosiaalityössä voidaan havaita, että asiakkuuden syntyyn saattaa vaikuttaa köyhä perhetausta. Pitkittynyt työttömyys, sosiaalietuuksilla eläminen, elinympäristö sekä kodissa opittu elämisen malli vaikuttavat ylisukupolvisen köyhyyteen. Kasvatus ja opitut mallit näyttävät myös vaikuttavan ylisukupolvisen köyhyyteen. Ongelmat voivat periytyä, jos ei ole ulospääsyä tilanteesta.

”köyhyys voi johtua myös vanhemman fyysisestä sairaudesta..” (R2/4)

”asiakkaita, lapsiperheitä, joissa on monta tekijää.. kertynyt siihen samaan perheeseen.. rahattomuus ja pienet tulot seurausta.. että terveydentila on vaikka pettänyt ja on joutunu jäämään hyvinki varhaisessa vaiheessa työelämästä pois ja ollaa niinku niminieläkkeellä..” (R3/3)

Vanhempien oma tilanne voi olla haastava, eivätkä siksi voi auttaa lapsiaan. Vanhempi voi olla sairaseläkkeellä tai pienellä kansaneläkkeellä tai toimeentulotuella työttömänä. Aika usein kuulee, että vanhemmat eivät pysty mitenkään tukemaan. Seuraavan sukupolven köyhyys voi johtua monestakin syystä, esimerkiksi sosiaalityön asiakkaana on nuoria, joiden lapsuudenkodissa on ollut monenlaista huonovointisuutta, kuten vanhemman mielen-terveyden ongelmaa tai päihdeongelmia tai vanhempi on kuollut ja sen vuoksi perhe on ajautunut taloudellisiin vaikeuksiin. Vanhempi voi olla työkyvyttömyyseläkkeellä, mikä voi johtua fyysisestä sairaudesta tai vammasta, joten mielenterveys- tai päihdeongelma tai pitkittynyt työttömyys ei ole välttämättä juurisyy heikkoon taloudelliseen tilanteeseen.

”..varmaa terveyteen.. terveyseroihin.. varmaa aika monella saattaa se tupakka vaikka siellä.. menee tupakkaan rahaa.. ei oo ravintoo.. varmaa moni polttaa ja mitä sitten jää sinne ruokabudjettiin tai lasten ruokabudjettiin.. ja on siel sitte kaljoja ja päihkeitä, vaikkei ihan ongelmaksi asti.. et ei ne varmaa mee ihan lasten edun mukaisesti.. niin terveyden kuin harratusten.. pois siltä lapselta..” (R3/1)

”taloudelliset tekijät ja sit koulutuserot.. kulkee vähän niinku käsi kädessä.. on todennäköisempää, et mitä heikompi sosioekonominen asema sitä heikompi on myös koulutustaso ja sit ne hyvinvointivaikutukset.. uskon, mutta mulla ei oo nyt tutkimusta ja tilastoja, mutta uskaltaisin väittää, että jos on onnistunut kouluttamaan itensä.. on sitte niitä tiedollisia voimavaroja.. ” (R3/3)

”.. että resurssit voi olla muutaki kun sitä rahaa.. ” (R2/3)

Nykypäivänä on nähtävissä sellainen käänne, että uusi sukupolvi voi olla jopa heikommasa sosioekonomisessa asemassa kuin vanhempansa, vaikkakin vanhempien hyvä taloudellinen asema voi suojata lapsia köyhyydeltä. Sosiaalityössä kohdataan asiakkaita, joiden vanhemmilla on hyvä taloudellinen tilanne, mutta seuraava polvi on ajautunut köyhyyteen.

”musta tuntuu, että enemmän sosiaalityöhönki on lapsiperheitä tullu täs viime vuosien aikana... mutta enemmän aikuissosiaalityö on lapsettomien pariskuntien ja yksiasuvien ihmisten kanssa tehtävää työtä.. ” (R3/6)

”siitähän on tutkimustaki tehty, että mitä korkeempi on se lähtötilanteen sosioekonominen asema niin sitä epätodennäköisempää on tippua sieltä alas... että edelliset sukupolvet on niinku uutta sukupolvea vähemmän koulutettuja ja nyt se menee toisinpäin... se on taloudellisestiki ihan uus käänne.. ” (R3/3)

Sosiaalityöntekijöiden käsityksen mukaan resurssit ja koulutus ovat asioita, jotka voivat merkitä todella paljon perheiden hyvinvointia ajatellen. Pitkäaikainen köyhyys sen sijaan lisää pahoinvointia sosiaalityöntekijöiden käsitysten mukaan. Sosiaalityöntekijöiden käsitykset ovat hyvin samankaltaisia joidenkin tutkijoiden näkemykseen asiasta (ks. esim. Paananen ym. 2012; Forssèn 2012).

Sosiaalityöntekijät ovat nähneet esimerkkejä myös siitä, miten saman perheen lapset voivat pärjätä aivan eri tavalla. Yksi sosiaalityöntekijä ottikin tähän kantaa toteamalla että se voi olla jokin persoonallinen tekijä, mikä vie ihmistä eteenpäin. Vaikka on samanlainen menneisyys ja sama perhetausta, niin se oppiminen ja eteenpäin pääseminen voi olla kiinni yksilön omista voimavaroista ja kyvyistä. Vaikka tulee vaikeista oloista että on köyhyyttä, asiat pitää kolahtaa oikeaan aikaan ja paikkaan ja oikeat asiat. Asiakas saattaa haluta itselleen paremman elämän aikuisuudessa tai mitä vanhemmilla on ollut ja siksi on motivoitunut ponnistelemaan sen eteen haasteista huolimatta. Huonoissa oloissa kasvaminen voi tuottaa tarpeen luoda itselleen joitain parempaa. Oma halu ja motivaatio voivat antaa voimaa ihmiselle päästä elämässä eteenpäin.

”onko palvelujärjestelmämme muuttunut niin, että sillä olisi ollut vaikutusta ylisukupolvisen köyhyyteen..” (R2/1)

Palvelujärjestelmästä ja sen muuttumisesta esitettiin myös mielipide tai enemmänkin kysymys. Myös se, miten asiakkaita voisi auttaa sosiaalityön keinoin pois köyhyydestä, on ajatuksia herättävä kysymys. Sosiaalityöntekijät myös ottavat kantaa yhteiskunnan arvojen koventumiseen, mikä näkyy heidän mielestään niin ikään sosiaalityössä, jossa kohdataan heikommassa asemassa olevia asiakkaita ja pyritään auttamaan heitä, poistamaan esteitä ja lievittämään huono-osaisuutta.

”viranomaisena.. pitäis yrittää sitä toivoo ylläpitää, mutta miten sä pidät yllä sitä asiakkaan kanssa sitä dialogia et oikeesti asiat voi muuttua... aikasemmin tilanteet oli paljon helpompia ja ihmisetki näki sitä valoa tunnelin päässä, mut nyt ei välttämättä samalla tavalla ehkä nää..” (R2/3)

”.. rakenteellisen sosiaalityön näkökulmasta pitäis varmaan niinku ammattikuntana enemmän ehdottomasti.. olla kannanottoja.. meidän asiakkaiden puolesta puhumista, taistelua, esiintuloa.. sellaista yhteiskunnallista vaikuttamistyötä..” (R3/5)

Ryhmässä otettiin kantaa sosiaalityön rooliin ja esitettiin argumentteja sosiaalityön vastuusta ja vaikuttavuudesta viranomaisena, rakenteellisesta sosiaalityöstä sekä yhteiskunnan vastuusta laajemmin. Sosiaalityöntekijöiden mielestä ongelmien periytyvyyden katkaiseminen olisi sosiaalityön tehtävä, mutta myös laajemmin yhteiskunnan tehtävä. Yksilöllinen asiakastyö ja lapsiperheisiin panostaminen nähdään tärkeänä, mutta rakenteellinen sosiaalityö voisi puuttua yhteiskunnan rakenteisiin, tai ainakin pitää heikommassa asemassa elävien ihmisten puolia. Sosiaalityöntekijät näkevät oman ammattikunnan roolin tärkeänä, mutta samalla toteavat arkityön olevan haastavaa ja kiireistä, ettei vaikuttamistyöhön jää aikaa.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Lapsiperheiden köyhyys

Lapsiperheiden köyhyys on ajankohtainen ilmiö Suomessa (Sauli ym. 2012). Myös sosiaalityöntekijöiden mielestä lapsiperheiden köyhyys on nähtävissä, vaikka aiheesta ei lukisi aktiivisesti tutkimuksia, se on havaittavissa oleva ilmiö. Sosiaalityöntekijöiden käsitysten mukaan lapsiperheiden köyhyys on jopa yleisempää nykypäivänä ja on lisääntynyt parin vuoden aikana yhteiskunnan koventuneiden arvojen takia. Pienipalkkaisen yksinhuoltajaperheen köyhyys oli myös yksi sosiaalityöntekijän esittämä argumentti. Minna Salmen ym. (2014, 87) mukaan huomattava osa köyhyysrajan alapuolella elävistä lapsista kuuluu monilapsisiin tai yksinhuoltajaperheisiin. Useimmiten köyhän lapsiperheen huoltaja on pätkätoissa eikä työttömyys ole aina köyhyyttä selittävä tekijä.

Köyhissä perheissä ei ole mahdollisuuksia hankkia kaikkia niitä hyödykkeitä, mikä nyky-yhteiskunnassa katsotaan välttämättömäksi, kuten Sauli ym. (2012) kirjoittavat. Vaatimusten noustessa köyhä lapsiperhe joutuu entistä enemmän ahtaalle. Sosiaalityöntekijöiden käsitysten mukaan nykyisin on omistamisen ja kuluttamisen kulttuuri niin vahva, etteivät köyhemmät lapsiperheet voi osallistua tällaiseen kulutusjuhlaan. Myös välttämättömien hyödykkeiden hankinta voi olla köyhydessä eläville mahdotonta, varsinkin jos jokin tärkeä hyödyke yllättäen rikkoutuu. Hyödykkeiden välttämättömyyteen otettiin kantaa sosiaalityöntekijöiden ryhmissä.

Sosiaalityöntekijöiden käsityksissä köyhien perheiden lapset joutuvat eriarvoiseen asemaan, mikä lisää osaltaan huono-osaisuuden kokemusta, syrjäytymistä ja osattomaksi joutumista toiminnoista, joihin muut lapset pääsevät osalliseksi. Harrastaminen, norminmukainen vaatetus sekä nykypäivänä välttämättömäksi katsotut hyödykkeet ovat asioita, joiden mukaan lapset saattavat kytkeä eriarvoisuuden tunnetta, kuten Hakovirta ja Rantalaiho (2012) ovat tutkimuksessaan esittäneet. Varsinkin harrastukset nousivat jokaisessa ryhmässä lapselle tärkeäksi asiaksi ja sosiaalityöntekijöiden mielestä harrastuksen puuttumisen voidaan nähdä eriarvoistavan ja syrjäyttävän lasta ja pitää lapsen osallisuuden kokemuksen ulkopuolella.

Yhteiskuntamme on nykyään niin materialistinen, että lapsetkin määrittävät omaa asemaansa kulutusresurssien kautta. Lapsen iällä on merkitystä siihen, miten hän kokee tärkeäksi kulutusmahdollisuuksiaan ja lapsen kasvaessa myös esimerkiksi pukeutumistyylin

merkitys tai mahdollisuus tavata ystäviään kodin ulkopuolella kasvaa (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 347), mikä lisää rahan merkitystä lapsen elämässä. Rahan puuttuminen on seurausta siitä, että lapsi kokee eriarvoisuuden tunnetta. Myös lomien merkitys korostuu lasten arjessa ja he tekevät vertailua muihin lapsiin, joilla on mahdollisuus lomamatkoihin.

Köyhyyden poissaolo ei merkitse pelkästään sitä, että on asianmukainen asunto, riittävä ravitsemus ja vaatetus sekä terveys, vaan niiden lisäksi tarvitaan mahdollisuudet osallistua, elää ja kuluttaa yhteiskunnan vaatimalla tavalla ja mikä tärkeintä, ihmisellä tulee olla sosiaalisen toimintakyvyn edellytykset (Kangas & Ritakallio 2008, 3). Myös sosiaalityöntekijöiden käsitysten mukaan köyhyys on muutakin kuin taloudellista tai aineellista puutetta. Mahdollisuudet osallistua sosiaaliseen elämään, kouluttautumiseen, harrastamiseen ja itsensä kehittämiseen eivät ole itsestään selvyyksiä sosioekonomisesti heikommassa asemassa eläville ihmisille.

Sosiaalityöntekijät pohtivat köyhyyden suhteellisuutta. Kaikissa tapauksissa köyhyys ei tarkoita köyhyyden kokemista, mutta se voi näyttäytyä tavallisessa suomalaisessa perheessä siten, että kodista puuttuu jokin itsestään selvyytenä pidetty hyödyke tai lapselta puuttuu tietty muodikas merkkivaate. Karvosen ym. (2016) mukaan suhteellista köyhyyttä voidaan määritellä siten, että siinä otetaan huomioon ympäröivän yhteiskunnan yleinen tulo- ja elintaso, kulutustottumukset ja elämän-tyyli. Suhteellinen köyhyys on lasten kannalta uhkatekijä, koska sen nähdään vaikuttavan lapsen pärjäämiseen, myöhempään toimintakykyyn ja mahdollisuuksiin toimia siinä yhteiskunnassa, jossa hän on kasvanut. (Karvonen ym. 2016, 7.)

Hanna Heinonen ja Olli Alanen (2017) pohtivat kirjoituksessaan hallituksen pyrkimyksiä vähentää lasten ja perheiden eriarvoistumista. Heitä huolestuttavat lapsiperheköyhyys, mikä nykyään koskettaa 100 000 lasta ja koskettaa sekä työttömiä että pienituloisia työssäkäyviä vanhempia, varsinkin yksinhuoltajia sekä monilapsisia perheitä. Heinonen ja Alanen (2017) ovat sitä mieltä, että hallitukselta odotetaan toimenpiteitä, kuten työllisyyspalveluiden parantaminen, sosiaalietuuksien reaaliarvon nostaminen ja varhaiskasvatuspalveluiden saatavuuden parantaminen. Näillä keinoilla tuetaan taloudellisessa ahdingossa eläviä perheitä ja lievennetään eriarvoistumista lapsiperheiden kesken.

Myös sosiaalityöntekijät ottivat kantaa sosiaalipoliittisiin asioihin nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa. Muun muassa lapsilisien leikkaukset koettiin eroarvoistavan lapsiperheitä ja tuottavan entistä enemmän haittaa köyhimmille perheille. Todettiin myös, etteivät

lapsilisien leikkaukset ole iso juttu työssäkäyvissä perheissä. Varhaiskasvatuksen tärkeydestä oli myös sosiaalityöntekijän esittämä argumentti lapsen syrjäytymisen ehkäisyssä sekä näkökulmana lapsen hyvinvointiin ja osallisuuteen liittyen.

Ylisukupolvinen köyhyys

Ylisukupolvista köyhyyttä on Suomessa tutkittu vähän (Airio & Niemelä 2009, 6), mutta sosiaali-työntekijöiden käsityksen mukaan ilmiö on havaittavissa ja sitä kohdataan sosiaalityössä. Kysyttäessä ylisukupolvisen köyhyiden uhkatekijöitä, sosiaalityöntekijöillä oli siihenkin kerrottavana omia käsityksiään. Vähävaraisen perheen lapsi voi joutua helposti kiusatuksi ja syrjityksi, mikä tuottaa lapselle lisää ongelmia. Köyhän perheen nuori keskeyttää opinnot perheen vähävaraisuuden takia. Nuori ei opi viisasta rahankäyttöä, vaan omassa aikuisuudessaan elää tuhlaten ja pitää itsensä köyhyydessä.

Sosiaalityöntekijät näkevät köyhien perheiden lasten ja nuorten kohdalle tulevista uhkatekijöistä yksilönäkökulmasta näköalattomuutta, koulutuksen puuttumista, terveysongelmia sekä osallisuuden puuttumista. Pitkittynyt köyhyys voi vaikuttaa myös laajemmin ihmisen kiinnostukseen yhteiskunnallisiin asioihin. Vaikka perhetaustalla on merkitystä, yhteiskunnassa on nähtävissä entistä enemmän jakoa hyvä- ja huono-osaisiin sosiaalipoliittisten päätösten ja koventuneiden arvojen vuoksi. Sosiaalityöntekijöiden käsitysten mukaan köyhyys kytkeytyy usein muihin sosiaalisiin ongelmiin ja ongelmat voivat olla myös ylisukupolvisia.

Karvosen ja Salmen (2016) mukaan lapsiperheiden köyhyyteen olisi kiinnitettävä huomiota juuri uhkatekijöiden vuoksi. Toimeentulon ongelmilla on selkeä yhteys sekä vanhempien että lasten hyvinvointiin. Köyhyyden seurauksia on todettavissa useita. Köyhyys vaikeuttaa perheen arkielämää, perhesuhteita ja lasten sosiaalisia suhteita kodin ulkopuolella. Lasten heikot mahdollisuudet osallistua ja harrastaa on nähtävissä ja sen seurauksena pois-sulkemista sosiaalisesta elämästä ja joutua kiusaamisen kohteeksi. Taloudelliset ongelmat myös periytyvät ja lisäävät siksi lasten syrjäytymis-riskiä. (Karvonen & Salmi 2016, 69.)

Airion ja Niemelän (2009) mukaan monet suomalaisen yhteiskunnan eriarvoisuuden kasvua ja elin-olojen kohentumista kuvaavat tekijät ovat korostuneet ja heikentävät tasa-arvoa. Sosiaalityöntekijöiden kommentteissa sama asia oli havaittavissa. Samoin pitkäaikaisen työttömyyden ja matalan koulutustason merkitys köyhyyden taustalla näyttää olevan selkeä yhteys köyhyyden ylisukupolvisuuteen (Airio & Niemelä 2009, 15). Maininta siitä, että

Suomessa (ja Pohjoismaissa) perhetaustalla ei ole niin vahva vaikutus ylisukupolvisen köyhyyteen kuin muualla Euroopassa (Airio & Niemelä 2009, 15) on oikeaan osunut sosiaalityöntekijän esittämä käsitys ja mielipide asiasta.

Perhetaustan merkityksestä väitöstudkimuksen tehneen Outi Sirniön (2016, 64) mukaan perheen jälkikasvun menestymiseen vaikuttavia tekijöitä ovat rahallinen ja materiaallinen tuki, kasvaminen hyvässä elinympäristössä, koulutusvalintojen mahdollisuus ja koulutusala sekä sosiaalisten yhteyksien helpottaminen työnhaussa ovat merkityksellisiä. Samoja asioita sosiaalityöntekijät esittivät omissa kannanotoissaan eli asuinympäristön merkitys, vanhempien resurssit tukea lastaan sekä sosiaaliset verkostot, jotka auttavat esimerkiksi ensimmäisen työpaikan saamisessa. Nämä asiat ovat käänteisesti nähtävissä köyhien lapsiperheiden elämässä, myös sosiaalityössä nähtynä ilmiönä sosiaalityöntekijöiden kertoman mukaan.

Sosiaalityöntekijöiden esittämä mallioppiminen voisi tulkita tarkoittavan samaa kuin köyhyyskulttuuri tai sosiaaliturvakulttuuri, jotka antavat viitteitä (Airio ja Niemelä 2009, 4) siitä, että lapset muodostavat käsityksiään sosiaalisista, taloudellisista ja psykologisista asioista samaan tapaan kuin vanhempansa. Ylisukupolviseksi ongelmaksi sen tekee, jos perintönä ovat kunnollisen koulutuksen puuttuminen, huono taloudellinen asema, epäluulo yhteiskunnallisia toimintoja kohtaan sekä vähäinen osallistuminen perheen ulkopuolisiin sosiaalisiin toimintoihin.

Sosiaaliturvan varassa eläminen on yksi mallioppimisen muoto sosiaalityöntekijöiden esittämien mielipiteiden mukaan. Sosiaalityöntekijöiden käsityksissä sosiaaliturvan varassa eläminen lisää köyhyyden pitkittymisen riskiä. Sosiaaliturva on hyvä asia, mutta sen avulla ei poisteta köyhyyttä eikä siihen liittyviä muita ongelmia. Myös Airio ja Niemelä (2009) ovat artikkelissaan kirjoittaneet, että pelkät sosiaaliturvaan tehnyt parannukset eivät riitä lapsiperheiden köyhyyden lievittämiseen, vaikka se onkin yksi keskeisimmistä lähtökohdista, kun tavoitellaan köyhyyden lievittämistä. Sosiaaliturvariippuvuus periytyy ja on kyöksissä ylisukupolvisen köyhyyteen (Airio & Niemelä 2009, 4). Sosiaalityöntekijöiden esittämien käsitysten mukaan lapsiperheen köyhyydellä voi olla vaikutuksia terveyteen, myös mielenterveyteen ja hyvinvointiin.

Ylisukupolvinen köyhyys sosiaalityön asiakkuuksissa

Sosiaalityössä kohdataan ylisukupolvista köyhyyttä, mikä sosiaalityöntekijöiden kertoman mukaan näkyy asiakastyössä. Lapsuudenperheen köyhyys näkyy vielä aikuisen elämässä toimeentulon niukkuutena sekä erilaisina sosiaalisina ongelmina. Ylisukupolvisen asiakkuuden taustalla saattaa esiintyä sekä lapsuuden-perheen köyhyys, yksilön omat ongelmat aikuisuudessa sekä yhteiskunnan koventuneet arvot. Perhetausta näyttäytyy siten, että ihminen jatkaa köyhyyskulttuurin mukaisesti elämää kotona opittujen mallien mukaan. Yksilön ongelmat näyttäytyvät terveys- ja päihdeongelmina, kouluttamattomuudella sekä voimavarojen puuttumisena muuttaa omaa elämänsuuntaansa. Sosiaalityössä näihin pyritään vaikuttamaan ja auttamaan asiakasta, mutta siihen liittyy paljon haasteita. Varsinkin mallioppimiseen on vaikea pureutua. Sosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan esitä vahvaa mielipidettä sille, mikä lopulta on syytä ja mikä seurausta, kun aiheena on ylisukupolvinen köyhyys.

Sosiaalityössä on havaittu, että perhetausta vaikuttaa niin, ettei köyhän perheen lapsi voi saada omassa aikuisuudessaan apua omilta vanhemmiltaan, esimerkiksi taloudellista apua. Perheen ihmissuhteet voivat olla katkenneet sen vuoksi, ettei aikuinen lapsi halua olla tekemisissä lapsuuden perheen kanssa vanhempien ongelmien vuoksi. Lapsi voi aikuistuttuaan kokea, että lapsuus on ollut huonoa ja tuntevat sen vuoksi katkeruutta vanhempiaan kohtaan. Toisaalta sosiaalityössä nähdään myös niitä esimerkkejä, että vanhemmat haluavat auttaa aikuisia lapsiaan ja haluavat sen ylisukupolvisen köyhyyden kierteen katkaisemista. Sosiaalityössä kohdataan erilaisia asiakkaita, perheitä ja perheiden ihmissuhteita, kuullaan erilaisia tarinoita, joten niitä ei voida kategorioida yhdenlaiseen muottiin.

Sosiaalityön rooli yhteiskunnallisessa vaikuttamistyössä

Sosiaalityöntekijät ovat ammattiryhmä, jotka toimivat erilaisissa sosiaalityön virkatehtävissä sekä aikuisasiakkaiden että lapsiperheiden parissa. Haastateltavat sosiaalityön ryhmät olivat työssä aikuissosiaalityön yksiköissä ja kertoivat käsityksistään siitä näkökulmasta. Sen lisäksi sosiaalityöntekijät seuraavat jonkin verran yhteiskunnallista keskustelua, kirjoittelua, ajankohtaisohjelmia sekä tutkimuksia, joissa aiheena ovat lapsiperheet tai köyhyys. Juha Hämäläisen (2014) esittämä jäsennys sosiaalityöntekijöistä tiedonjakajana on mielenkiintoinen näkökulma, jonka voisi nähdä sosiaalityöntekijöiden esittämässä mielipiteissä ja käsityksissä sosiaalisista ilmiöistä, kuten köyhyydestä.

Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan sosiaalityössä on kysymys sosiaalisia ongelmia ehkäisevästä, vähentävästä tai poistavasta asiantuntijatyöstä, jota tehdään yksilöiden, perheiden, yhteisöjen ja rakenteiden tasolla. Sosiaalityön perustana ovat ihmisoikeudet ja yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus. Vahvalla sosiaalityöllä voidaan varmistaa se, että myös kaikkein vaikeimmassa asemassa olevat ihmiset saavat tarvitsemansa avun ja tuen. Perhekohtaisessa sosiaalityössä erityinen huomio on kiinnitettävä lasten sosiaalisen turvallisuuden varmistamiseen ja vanhemmuuden tukemiseen. Yhteistyö muun muassa varhaiskasvatuksen ja koulun kanssa on tällöin tärkeää. (Internet; www.stm.fi.)

Sosiaalityöntekijät nostavat keskusteluun omia käsityksiään siitä, mitä on lapsiperheiden köyhyys nykypäivän Suomessa ja miten se ilmenee ja mitä voisivat olla ylisukupolvisen köyhyyden uhkatekijät. Uhkatekijöitä ei voi pitää ehdottomana totuutena, mutta sosiaalityöntekijöillä voi olla hyvinkin oikeanlaisia käsityksiä sekä koulutuksen että työelämän kautta syntynyttä tietoutta siitä, mitä pitkäaikainen ja ylisukupolvelta toiselle siirtyvä köyhyys voi merkitä ihmisten elämässä. Sosiaalityöntekijät ovat selkeästi oman alansa asiantuntijoita ja pystyvät siksi käymään keskustelua ja esittämään käsityksiään ja mielipiteitään sosiaalisista ilmiöistä.

Aineistonkeruuseen osallistuneista sosiaalityöntekijöistä osa käytti puheenvuoroja enemmän kuin hiljaisemmat. Tämä saattaa johtua joko persoonallisista tekijöistä tai esimerkiksi työkokemuksen pituudesta ja sitä kautta olemassa olevasta hiljaisen tiedon määrästä. Koska en kysynyt sosiaalityöntekijöiden työhistoriasta, voisi tulkita työkokemuksen pituuden olevan yksi selittävä tekijä. Jarmo Heikkinen (2008) kuvaa sosiaalityöntekijöiden ammatiosaamista muun muassa työkokemuksen perusteella. Heikkisen (2008) mukaan sosiaalityöntekijöiden työkokemus parantaa sekä asiakastyötä että ammatillisen osaamisen kehittymistä. (Heikkinen 2008, 137.)

Sosiaalityöntekijät ilmaisevat kohtaavansa köyhyyttä monessa merkityksessä omassa työssään sosiaalityöntekijänä. Kun sosiaalityöntekijöiden esittämiä ilmaisuja ja mielipiteitä vertaa teoreettiseen viitekehykseen, on havaittavissa, että ne vastaavat toisiaan melko hyvin. Jotkut haastateltavat sanoittivat omaa käsitystään ”mutu-tuntumaksi”. Koska sosiaalityöntekijät ovat koulutettuja ja toimivat sosiaalisten ongelmien parissa, voidaan ”mutu-tuntumaa” pitää aika osuvana ja luotettavana. Yhdessä ryhmässä tuli aiheesta myös keskustelua ja totesivat, että aika hyvin ”mutu-tuntuma” vastaa todellisuutta. Ehkä juuri ”mutu-tuntuma” syntyy sosiaalityöntekijän työkokemuksesta ja siitä hiljaisen tiedon määrästä,

josta ei ole tehty tutkimuksia eikä sitä voi todentaa muutoin, kuin kysymällä sosiaalityöntekijöiltä itseltään.

Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan sosiaalityöntekijät keskustelevat keskenään sosiaalisista ongelmista ja pohtivat asiakkaiden tilanteita sekä virallisissa tilanteissa, kuten tiimikokouksissa että epävirallisissa käytävä- ja kahvipöytäkeskusteluissa. Sosiaalityöntekijöiden yhteiset keskustelut ovat olleet tärkeitä luomaan yhteistä ymmärrystä asiakkaiden tilanteista ja kollegiaalinen tuki on ollut tärkeä ratkaistaessa yksilö- ja perhekohtaisesti asiakkaiden ongelmatilanteita. Anita Sipilä (2011) kuvaakin omassa väitöstutkimuksessaan sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta monimuotoisena ja sosiaalityöntekijöiden omaavaa tietoa, mikä näkyy eri ulottuvuuksina.

Tutkimustuloksissa näkyy hyvin se, miten sosiaalityöntekijöiden käsitykset ja mielipiteet ovat hyvin samansuuntaisia, mitä tutkimukset lapsiperheiden köyhyydestä ja ylisukupolvisesta köyhyydestä osoittavat. Sosiaalityöntekijät kertoivat käsityksiään ja mielipiteitään muun muassa esimerkkien kautta sellaisista seikoista, jotka näkyivät tulkintateoriasta. Olisi voinut luulla, että sosiaalityöntekijät olivat tutustuneet teorialukuun ennen haastattelua. Näin ei kuitenkaan ollut, vaan he vastasivat hyvin spontaanisti kysymyksiin. Toki he tiesivät aiheen etukäteen, koska olin siitä kirjeissä maininnut. Kukaan haastatteluun osallistuneesta sosiaalityöntekijästä ei ollut lukenut uusimpia tutkimuksia lapsiperheiden köyhyydestä. Tätä he myös harmittelivat ja totesivat arkityön vievän aikaa niin, ettei ehdi tutkimuksiin perehtymään, vaikka tahtoa olisikin.

Sosiaalityössä ja asiakastyön kautta nähdään niitä heikkouksia, joita yhteiskunnassamme vallitsee, kuten köyhyyttä ja huono-osaisuutta, jakoa hyvä- ja huono-osaisiin, asiakkaiden omia mahdollisuuksia tai niiden puuttumista. Palvelujärjestelmä on hyvä, mutta siinä on myös heikkoja kohtia, joita sosiaalityöntekijät havaitsevat, mutta niihin on vaikea puuttua ja muuttaa perustyön lisäksi. Sosiaalityöntekijöillä on omilla organisaatioissaan foorumeita, joissa voivat käydä keskustelua ja vaihtaa mielipiteitä, mutta niiden vieminen eteenpäin on haasteellista.

Sosiaalityöntekijöiden mielestä yhteiskunnan tulisi kantaa enemmän vastuuta hyvinvointivaltion kehittämisessä sekä köyhyyden vähentämisessä. Myös sosiaalityö itsessään on yhteiskunnallista työtä. Sosiaalityön osaamista ja tietoutta tulisi käyttää enemmän sosiaalisten ilmiöiden ottamiseen julkiseen keskusteluun sekä heikommassa asemassa elävien ihmisten puolesta puhumiseen.

Rakenteellinen sosiaalityö

Sosiaalityöntekijät nostivat myös rakenteelliseen sosiaalityön ja sosiaalityön roolin yhteiskunnan rakenteisiin vaikuttamisessa yhtenä aiheena esiin ja harmittelevat sitä, että perustyö vie niin paljon aikaa, ettei jää aikaa laajempaan keskusteluun ja vaikuttamistyöhön. Rakenteellinen sosiaalityö on jäänyt unohduksiin kunnallisessa sosiaalityössä, jossa painotetaan yksilökohtaista ja perhekohtaista sosiaalipalvelua. Katriina Sirkka (2014) viittaa Anneli Pohjolan (2011) käsitykseen siitä, että sosiaalityössä yksilölähtöisyyden korostuminen ei ole antanut tilaa ehkäisevälle ja rakenteelliselle työlle, koska yhteiskunnalliset, ideologiset ja palvelupolitiikan suunnanmuutokset ovat ajaneet liukuhihnamaiseen sosiaalityöhön (Sirkka 2014, 119; Pohjola 2011, 213). Kiireisessä yksilö- ja perhelähtöisessä sosiaalityön arjessa ei ole aikaa eikä resursseja hyödyntää rakenteellisen asiantuntijuuden hyödyntämiseen (Sirkka 2014, 119).

Rakenteellisen sosiaalityön keinoilla olisi hyvä puuttua rakenteelliseen välinpitämättömyyteen tiedontuottamisen ja sosiaalisen raportoinnin kautta. Sosiaalihuoltolaki (2014§7) velvoittaa tekemään rakenteellista sosiaalityötä, mikä tarkoittaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittymisestä ja sosiaalihuollon asiantuntemuksen hyödyntämisestä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Anneli Pohjolan (2011, 207) esittämä ajatus siitä, että sosiaalityö ei voi olla pelkästään yksilöiden ja perheiden auttamista ja tukemista, vaan siihen sisältyy yhteiskunnalliseen ajatteluun, palveluihin ja päätöksentekoon vaikuttamista, on mielenkiintoinen näkökulma ja herättää jo sinänsä mielenkiintoisia kysymyksiä sosiaalityön kehittämisestä ja laaja-alaisista tavoitteista. Pohjolan (2011) esittämä näkemys näyttäytyy myös sosiaalityöntekijöiden esittämissä mielipiteissä.

Lopuksi

Lopuksi pohdin sosiaalityöntekijöiden käsitysten ja mielipiteiden muodostumista tietoon perustuvana asiana. Sosiaalityön ammattilaisilla oletetaan olevan sellaista tietämystä ja osaamista, jonka perusteella he voivat auttaa asiakkaitaan. Koska käsityksiä ja mielipiteitä voi olla erilaisia, myös tiedonlähteitä on erilaisia. Erilaisilla tiedoilla todennäköisimmin vaikutetaan asiakkaiden saamiin palveluihin, ongelmien poistamiseen sekä kohdataan eettiset velvollisuudet asiakkaita kohtaan. Mutta erilaiset käsitykset tiedosta voivat myös olla haitaksi. Toiset luottavat siihen, mitä lukee kirjallisuudesta, mitä joku arvostettu henkilö sanoo asiasta tai mitä on historian saatossa aina tehty ja toimii sen mukaan. Siksi sosiaali-

työntekijöiden yhteinen keskustelu mielipiteistä ja käsityksistä voi olla tärkeää. Mielipiteet ja käsitykset esimerkiksi ylisukupolvisesta asiakkuudesta ongelmiseen vaikuttavat siihen, miten sosiaalityössä toimitaan asiakkaiden auttamiseksi. Näissä sosiaalityöntekijöiden ryhmissä, jotka osallistuivat tämän gradun aineistonkeruuseen, oli havaittavissa keskenään samankaltaisia käsityksiä ja mielipiteitä tutkimusaiheestani.

Kysymys median seuraamisesta, uutisista ja ajankohtaisohjelmista sekä tutkimusten lukemisesta jäi vähemmälle huomiolle tulosluvussa. Aiheesta myös syntyi vähemmän keskustelua. Tutkimuksia mainittiin joissakin puheenvuoroissa, mutta ne jäivät leijumaan hyvin abstraktiksi ja ”mututuntumaan” sekä muistikuviiin perustuviksi.

Sosiaalityötä tehdessä, käytännön sosiaalityön toimintakentällä, yksittäinen sosiaalityöntekijä joutuu pohtimaan käsityksiään ja mielipiteitään asiakkaan auttamiseen liittyen. Myös sosiaalityöntekijöiden omissa palavereissa ja tiimeissä pohditaan yhteisesti ratkaisuja asiakkaiden ongelmiin ja muodostetaan yhteisiä käsityksiä ja mielipiteitä keskustelun avulla, millaisia ratkaisuja kannattaisi kokeilla kussakin erityistapauksessa.

Sosiaalityöntekijän työtä ohjaavat organisaatioiden omat ohjeet ja käytänteet, jotka perustuvat lakeihin, kuten sosiaalihuoltolakiin (SHL 1301/2014), joten nekin vaikuttavat osaltaan siihen, miten sosiaalityöntekijät muodostavat käsityksiään ja mielipiteitään. Voidaan myös tarkastella sitä, millaisia käsityksiä sosiaalityöntekijät nostavat esiin ryhmäkeskustelussa aiheesta köyhyyden syyt suhteessa siihen, millaisia auttamiseen liittyviä menetelmiä käsityskysymykset liittyvät johonkin abstraktiin ja yleiseen ilmiöön, kuten köyhyteen.

Tutkimukseni mukaan sosiaalityöntekijöillä on tapana keskustella keskenään sosiaalisista kysymyksistä, mutta useimmiten se jää hyvin yksilökohtaiseksi jonkin tietyn asiakastapaamisen selventämiseksi. Ymmärsin, että sosiaalityöntekijät toivoisivat, että olisi enemmän aikaa yhteiseen keskusteluun, tutkimusten lukemiseen, koulutuksiin sekä laajempaan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Varsinainen sosiaalityö tehdään yhdessä asiakkaiden kanssa, mutta se ei poista yhteisten käsitysten muodostamista sekä mielipiteiden vaihtoa sosiaalityöhön liittyvistä aiheista tai ilmiöistä sosiaalityöntekijöiden kesken.

Kolmen sosiaalityöntekijöistä koostuvan ryhmän haastattelu aiheesta osoitti sen, että sosiaalityöntekijät voivat olla hyvin samankaltaisia ajatusmaailmaltaan ja kiinnittää huomiota samoihin asioihin, kun kyseessä ovat sosiaaliset ilmiöt. Sosiaalityöntekijät ovat ammattiryhmä, joilla on koulutuksen ja työkokemuksen kautta syntynyttä tietoa, käsityksiä ja mie-

lipiteitä yhteiskunnallisista asioita ja heillä on valmius pohtia ja keskustella keskenään tällaisista ilmiöistä. Johtuneeko koulutuksesta ja työkokemuksesta, sosiaalityöntekijät näyttävät olevan homogeeninen ammattiryhmä käsityksissään, kun kysymyksessä on lapsiperheiden köyhyys, ylisukupolvinen köyhyys ja mitä köyhyys voi tuottaa ihmiselle.

LÄHTEET

Airio, Ilpo ja Niemelä, Mikko: Perhetaustan yhteys aikuisiän köyhyyteen Suomessa 1995–2005. *Sosiologia* 46 (2009): 1, 2. artikkeli. Tampere: Westermarck-seura.
URL: <http://elektra.helsinki.fi/se/s/0038-1640/46/1/perhetau.pdf>.

Blomberg, Helena, Kallio, Johanna ja Kroll, Cristian (2010): Sosiaalityöntekijöiden mielipiteet köyhyyden syistä Pohjoismaissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (2010):6, 589–602. Saatavilla www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100962/blomberg.pdf?sequence=1
Viitattu 13.4.2017

Daly, Mary ja Kelly, Grace (2015): *Families and Poverty. Everyday life on a low income.* Policy Press, Great Britain by CMP, Poole.

Eskola, Jari ja Suoranta, Juha (1998): *Johdatus laadulliseen tutkimukseen.* Tampere: Vastapaino.

Euroopan Komission suositus (2013/112/EU): “Investoidaan lapsiin – murretaan huono-osaisuuden kierre”. Euroopan Unionin virallinen lehti. 59 /5–11. Saatavilla <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013H0112&from=FI>
Viitattu 2.2.2018

Forssèn, Katja (2000): *Child Poverty in the Nordic Countries.* University of Turku Department of Social Policy Series B: 22 / 2000. Saatavilla https://www.utu.fi/fi/yksikot/soc/yksikot/sospol_ja_sostyo/tutkimus2/julkaisut/Documents/forssen_child_poverty.pdf Viitattu 30.1.2018

Forssèn, Katja (2012): Katsaus taloudellisen niukkuuden ja suomalaisten lapsiperheiden hyvinvoinnin trendeihin vuosina 1995-2010. Teoksessa Forssèn, K. & Roivainen, I. & Ylinen, S. & Heinonen, J. (toim.) *Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011.* Helsinki: UNIPress, 105–122.

Hakovirta, Mia ja Rantalaiho, Minna (2011): Lapsuudentutkimuksen näkökulma taloudelliseen eriarvoisuuteen. *Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti Janus* vol. 19 (4) 2011, 342–357. Saatavilla <https://journal.fi/janus/article/view/50632/15356> Viitattu 10.4.2017

Hakovirta, Mia ja Rantalaiho, Minna (2012): *Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia/124.* Tampere: Kelan tutkimusosasto.

Halme, Nina ja Perälä, Marja-Leena (2014): *Lapsiperheiden huolet ja avunsaanti.* Teoksessa Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014.* Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 216–227.

Heikkinen, Jarmo, V. J. (2008): *Sosiaalityön ammattikuva sosiaalihuollossa. Tutkimus sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä ja kokemuksista sosiaalitoimiston ammatillisesta sosiaalityöstä.* Väitöstutkimus, Kuopion yliopisto.

Heinonen, Hanna ja Alanen, Olli (2017): Budjettiriiheen latautuu paljon odotuksia lasten ja perheiden näkökulmasta. Lastensuojelun keskusliitto, 10.08.2017. Saatavilla <https://www.lskl.fi/blogi/budjettiriiheen-latautuu-paljon-odotuksia-lasten-ja-perheiden-nakokulmasta/> Viitattu 14.1.2018

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko ja Sajavaara, Paula (2015): Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi, 20. painos.

Hämäläinen Juha (2014): Tiedontuotanto sosiaalityön rakenteellisena kysymyksenä. Teoksessa Pohjola A., M. Laitinen & M. Seppänen (toim.). Rakenteellinen sosiaalityö aikakauden haasteena. Helsinki: UNIpress, 64–79.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Raitakari, Suvi (2003): Sosiaalityötä ”menestystarinoiden” tuolla puolen? Teoksessa Satka, M & Pohjola, A. & Rajavaara, M. (toim.). Sosiaalityö ja vaikuttaminen. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy, 149–170.

Juhila, Kirsi (2006): Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Jäntti, Markus (2010): Lapsiköyhyydestä Suomessa. Teoksessa Hämäläinen, U. & Kangas, O. (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 62–75.

Kallio, Johanna, Blomberg, Helena ja Kroll, Christian (2011): Suomalaisten sosiaalityöntekijöiden mielipiteet köyhiin kohdistuvista auttamisstrategioista. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, Janus vol. 19 (3) 2011, 251–268. Saatavilla <http://journal.fi/janus/article/view/50621> Viitattu 16.4.2017

Kangas, Olli ja Ritakallio, Veli-Matti (61/2008): Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa, Sosiaali- ja terveysturvan selosteita. Helsinki: KELA:n tutkimusosasto. Saatavilla https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10250/3426/Selosteita61_netti.pdf?sequence=2 Viitattu 18.1.2018

Karvonen, Sakari ja Salmi, Minna (THL 30/2016) (toim.): Lapsiköhyys Suomessa 2010-luvulla. Helsinki: Terveysturvan ja hyvinvoinninlaitos. Saatavilla www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131589/URN_ISBN_978-952-302-742-8.pdf?sequence=1 Viitattu 1.4.2017

Karvonen, Sakari ja Kestilä, Laura (2014): Nuorten aikuisten syrjäytymisvaaraan liittyvä huono-osaisuus. Teoksessa Vaarama, M. & Karvonen, S. & Kestilä, L. & Moisio, P. & Muuri, A. (toim.). Suomalaisten hyvinvointi. Helsinki: Terveysturvan ja hyvinvoinninlaitos, 160–177.

Karvonen, Sakari (THL 30/2016): Lasten moniulotteinen köyhyys indikaattoreiden valossa. Karvonen, S. & Salmi, M. (toim.). Lapsiköhyys Suomessa 2010-luvulla. Helsinki: Terveysturvan ja hyvinvoinninlaitos, 54–67. Saatavilla www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131589/URN_ISBN_978-952-302-742-8.pdf?sequence=1 Viitattu 10.1.2018

Karvonen, Sakari, Mäntylä, Erika ja Salmi, Minna (THL 30/2016): Johdanto. Karvonen, S. & Salmi, M. (toim.). Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 6–12. Saatavilla www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131589/URN_ISBN_978-952-302-742-8.pdf?sequence=1 Viitattu 10.1.2018

Kauppinen, Timo M., Angelin, Anna, Lorentzen, Thomas, Bäckman, Olof, Salonen, Tapio, Moisio, Pasi ja Dahl, Espen (2014): Social background and life-course risks as determinants of social assistance receipt among young adults in Sweden, Norway and Finland. *Journal of European Social Policy* 2014, Vol. 24(3), 273-288. Saatavilla (<http://journals.sagepub.com.ezproxy.jyu.fi/doi/pdf/10.1177/0958928714525818>) Viitattu 31.1.2018

Kortteinen, Matti ja Elovainio, Marko (2012): Millä tavoin huono-osaisuus periytyy? Teoksessa Myllyniemi, S. (toim.) Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 127, Hybridit, Nuorisosaian neuvottelukunta, julkaisuja 46, 153–167.

Kuivalainen, Susan (2004): Missä määrin toimeentulotuki poistaa köyhyyttä? *Yhteiskuntapolitiikka* 69 (2004):6, 583–593. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100704/604kuivalainen.pdf> Viitattu 22.1.2018

KvaliMOTV, Menetelmäopetuksen tietovaranto. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.

KvaliMOTV; Tuomi ja Sarajärvi 2002. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. (http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html) Viitattu 18.4.2017

Lammi-Taskula, Johanna ja Salmi, Minna (2014): Lapsiperheiden hyvinvointi. Teoksessa Vaarama, M. & Karvonen, S. & Kestilä, L. & Moisio, P. & Muuri, A. (toim.). Suomalaisten hyvinvointi. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos, 144–159.

Moisio, Pasi (2006): Suhteellinen köyhyys Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 71 (2006):6, 639–645. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101045/066moisio.pdf?sequence=1> Viitattu 31.1.2018

Moisio, Pasi ja Kauppinen, Timo M. (2011): The intergenerational correlation of social assistance and selection bias in the Finnish population data. *National Institute for Health and Welfare. Research on Finnish Society*, Vol. 4 (2011), 7–15. Viitattu 30.4.2017

Myllyniemi, Sami (toim.): Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 127, Hybridit, Nuorisosaian neuvottelukunta, julkaisuja 46.

Ohisalo, Maria ja Määttä, Anne (2014): Viimeisen luukun jälkeen – ruoka-avussa käyvien paikka julkisessa palvelu- ja tulonsiirtopalvelussa. Julkaisussa: Ohisalo, M. & Saari, J. Kuka seisoo leipäjonossa? Ruoka-apu 2010-luvun Suomessa. Kaks-kunnallisan kehittämiskeskus, 43–58.

Okkonen, Kaisa-Mari (THL 30/2016): Lapset perusturvan varassa. Karvonen, Sakari & Salmi, Minna (toim.). Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 45–53. Saatavilla

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131589/URN_ISBN_978-952-302-742-8.pdf?sequence=1 Viitattu 10.1.2018

Paananen, Reija ja Gissler, Mika (2014): Hyvinvointi ulottuu yli sukupolvien. Teoksessa Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 208–214.

Paananen, Reija, Ristikari, Tiina, Merikukka, Marko, Rämö, Antti ja Gissler, Mika (THL raportti 52/2012): Lasten ja nuorten hyvinvointi. Kansallinen syntymäkohortti 1987 - tutkimusaineiston valossa. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102984/THL_RAPO52_2012_web.pdf?sequence=1 Viitattu 30.9.2016

Pietilä, Ilkka (2010): Ryhmä- ja yksilöhaastattelun diskursiivinen analyysi. Kaksi aineistoa erilaisina vuorovaikutuksen kenttinä. Teoksessa Ruusuvoori, J. & Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.). Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 212–241.

Pohjola, Anneli (2011): Pohjola, A. 2011. Rakenteellisen sosiaalityön aika. Teoksessa Pohjola, A. & Särkelä, R. (toim.) Sosiaalisesti kestävä kehitys. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, 207–224.

Ruusuvoori, Johanna, Nikander, Pirjo ja Hyvärinen, Matti (2010): Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvoori, J. & Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.). Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 9–36.

Salmi, Minna, Karvonen, Sakari, Närvi, Johanna ja Lammi-Taskula, Johanna (THL 30/2016): Lapsiköyhyys on ajankohtainen myös Suomessa: yhteenveto ja suosituksia. Karvonen, S. & Salmi, M. (toim.). Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 68–69. Saatavilla

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131589/URN_ISBN_978-952-302-742-8.pdf?sequence=1 Viitattu 1.2.2018

Salmi, Minna, Lammi-Taskula, Johanna ja Sauli, Hannele (2014): Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 82–103.

Salmi, Minna, Sauli, Hannele ja Lammi-Taskula, Johanna (2012): Lasten ja lapsiperheiden asema nyky-Suomessa. Teoksessa Söderholm, A. & Kivitie-Kallio, S. (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 22–46.

Sauli, Hannele, Salmi, Minna ja Lammi-Taskula, Johanna (2011): Kriisistä kriisiin: lapsiperheiden toimeentulo. Yhteiskuntapolitiikka 76 (2011):5, 535–543. Saatavilla (<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100862/sauli.pdf?sequence=1>) Viitattu 30.9.2016

Sipilä, Anita (2011): Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet. Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Väitöstutkimus, Itä-Suomen yliopisto Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Kuopio.

Sirkka, Katriina (2014): Sosiaalityön rakenteellinen asiantuntijuus. Teoksessa Pohjola, A. & Laitinen, M. & Seppänen, M. (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Helsinki: UNIPress, 118–135.

Sirniö, Outi (2016): Constrained Life Chances. Intergenerational transmission of income in Finland. Publications of the Faculty of Social Sciences 26 (2016) Sociology. Väitöstutkimus, Helsingin yliopisto.

Sosiaalihuoltolaki 1301§2014. Finlex, Ajantasainen lainsäädäntö.

Sosiaali- ja terveysministeriö (www.stm.fi).

THL: Joka kymmenes lapsiperhe on köyhä (2016). (yle.fi/uutiset/3-9353245/15.12.2016) Viitattu 6.4.2017

Tuomi, Jouni (2007): Tutki ja lue. Johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. Helsinki: Tammi.

Tuomi, Jouni ja Sarajärvi, Anneli (2009): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

LIITE 1 (Tutkimuslupa)

Perhe- ja sosiaalipalvelut
Toimialajohtaja

VIRANHALTIJAPÄÄTÖS

30.05.2017/63 §

Asianumero	D/1001/13.00.00.01/2017
Päätöslaji	Tutkimuslupa
Otsikko	Tutkimuslupa: Lapsiperheiden köyhyys sosiaalityöntekijöiden käsityksissä
Päätöspohjelu	Kirsi Heinonen on hakenut tutkimuslupaa Pro gradu -tutkielmaansa varten. Tutkimuksen aiheena on: Lapsiperheiden köyhyys sosiaalityöntekijöiden käsityksissä.
Päätös	Päätän myöntää Kirsi Heinoselle tutkimusluvun hakemuksen mukaisesti.
Lisätietojen antaja	Toimialajohtaja Mika Forsberg, p. 044 719 5630
Toimivallan peruste	Hallintosääntö 49 §
Nähtävänäoloaika	05.06.2017
Nähtävänäolopaikka	Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä / kirjaamo, Keskussairaalankatu 7, 15850 Lahti
Muutoksenhaku	Oikaisuvaatimus
Saaja	Kirsi Heinonen
Tiedoksi	Sari Lahti
Liitteet	Tutkimuslupahakemus
Allekirjoitus	Mika Forsberg Toimialajohtaja

LIITE 2 (Tutkimuslupa 2/1)

JYVÄSKYLÄN KAUPUNKI
Perusturvapalvelut

Hakemus

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS (Tutkimukset ja oppinnäytetyöt)

1 Hakijan tiedot	Suku- ja etunimi		
	Heinonen Kirsi		
	Nykyinen työnantaja/opiskelupaikka		
	Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä, Lahti.		
	Jyväskylän kaupungin palveluksessa		
	☒ Ei ☐ Kyllä		
	Kotiosoite		Postinro ja -paikka
Pakarikatja 5		15680 Lahti	
Puhelin toimeen	Puhelin kotiin	Sähköpostiosoite	
050 558 0498	044 536 5929	kirsiheinonen@gmail.com	
Yliopisto ja laitos/Ammattikorkeakoulu/oppilaitos, jossa opiskelee			
Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos			
Yliopiston/laitoksen/Ammattikorkeakoulun/oppilaitoksen osoite/yhteystiedot			
Jyväskylän yliopisto, PL 35, 40014 Jyväskylän yliopisto			
2 Muut hakijat	Nimi, osoite, puhelin ja sähköposti		
	-		
3 Tutkimuksen ohjaaja	Tutkimuksen ohjaaja ja yhteystiedot (sähköposti/puhelin)		
	Suvi Krok		
	Yliopistontutkija		
	Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos		
	p. 040 805 3723 suvi.h.krok@jyu.fi		

LIITE 2 (Tutkimuslupa 2/2)

JYVÄSKYLÄN KAUPUNKI

Hakemus

2

Perusturvapalvelut

4 Tutkimusta koskevat tiedot	Tutkimuksen nimi Pro gradu -tutkielma
	Tiivistetty kuvaus tutkimuksen suorittamisesta Sosiaalityöntekijöiden haastattelu, ryhmähaastattelu, 1-2 ryhmää (3-5 henkilöä). aikuissosiaalityötä tekevät sosiaalityöntekijät Ks. liite (tutkimussuunnitelma, hyväksytty B.5.2017 maisteriseminaarissa, lähetetty sähköpostin liitetiedostona)
	Asiasanat (max 5 kpl) Sosiaalityöntekijöiden käsityksiä, lapsiperheiden köyhyys ja ylaukupolvinen köyhyys
	Tutkimusaineiston suojaus, säilyttäminen ja hävittäminen Eettisten ohjeiden mukaan
	Tutkimuksen taso ☐ Tohtorin tutkinto ☐ Kandidaattitutkinto ☐ Lisensiaattitutkinto ☒ Maisteritutkinto ☐ Ylempi AMK - tutkinto ☐ AMK - tutkinto ☐ Muu, mikä?
Tutkimus kuuluu muuhun laajempaan tutkimusprojektiin ☒ Ei ☐ Kyllä, mihin?	

LIITE 2 (Tutkimuslupa 2/3)

JYVÄSKYLÄN KAUPUNKI		Hakemus		3
Perusturvapalvelut				
	Kohderyhmä ☐ Asiakkaat/ Potilaat ☐ Omaiset ☒ Henkilökunta ☐ Asiakirjat ☐ Muu, mikä?	Aineiston keruumenetelmä ☐ Kysely ☒ Haastattelu ☐ Havainnointi ☐ Asiakirja-analyysi ☐ Mittaukset, mikä? ☐ Muu, mikä?		
Tutkimuksen hyödyt/vaikutukset Jyväskylän kaupungin toimintaan: ☒ Ei välitöntä sovellettavuutta ☐ Välitön sovellusarvo toimintaan, millainen?				
5 Allekirjoitukset	Käsitellessäni työntekijöiden tai asiakkaiden/potilaiden tietoja sitoudun siihen, että en käytä saamiini tietoja muuhun kuin tutkimustarkoitukseen. En myöskään käytä saamiini tietoja em. henkilöiden tai heidän läheistensä vahingoksi tai halventamiseksi. En luovuta henkilötietoja sivullisille. Sitoudun raportoimaan tutkimuksesta tutkimusluvan myöntäjälle.			
	Päiväys Lahti 13.09.2017	Hakijan/hakijoiden allekirjoitus ja nimen selvennys KIRSI HEINO		
PÄÄTÖS	☒ Myönnetään hakemuksen mukaisena ☐ Myönnetään edellyttäen, että ☐ Hakemus hylätään seuraavien perusteiden			
	Päiväys Jyväskylässä 18.9.2017	Tutkimusluvan myöntäjän nimi ja nimen selvennys Palvelujohtaja Ulla Kumpulainen		

LIITE 3 (Kirje ryhmäläisille)

Liite 3

Syksy 2017

Hei!

27.08.2017

Kiitos teille, jotka lupauduitte mukaan pro gradu -tutkielmani aineistonkeruuseen.

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on selvittää sosiaalityöntekijöiden käsityksiä köyhyydestä ja erityisesti ylisukupolvisesta köyhyydestä sosiaalityöntekijöiden omassa ammatillisessa kokemusmaailmassa sosiaalityöntekijänä sekä sosiaalityöntekijöiden keskinäisessä keskustelussa ja asiakaskohtaamisissa.

Avainkäsitteitä ovat lapsiperheiden köyhyys ja ylisukupolvinen köyhyys sekä ylisukupolvisen köyhyyden uhkatekijät. Vaikka gradussa on yhtenä teemana lapsiperheiden köyhyys, tutkimus kohdistuu aikuisasiakkaiden sosiaalityössä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden käsityksiin ja mielipiteisiin aiheesta.

Kyseessä on siis sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, jonka tarkoituksena on syventää aiheesta keskustelua sekä vaihtaa ajatuksia, käsityksiä ja mielipiteitä teemoista. Kun kysymyksessä on mielipiteet ja käsitykset, sillä ei ole merkitystä, kuinka kauan on tehnyt sosiaalityötä tai kuinka laaja työkokemus sosiaalityöstä on tai missä yksikössä on työskennellyt.

Olen laatinut teemahaastattelurungon, jota käytän apuna ryhmäkeskustelussa. Tarkoitus on käydä teemat läpi haastattelun aikana. Haastattelu kestää arviolta noin tuntiin, enintään puolitoista tuntia.

Tapaamisiin haastattelun merkeissä!

Terveisin Kirsi Heinonen

kirsiheinonen@gmail.com

011 536 5929

kirsi.heinonen@phhyky.fi

050 558 0496

LIITE 4 (Kirje ryhmäläisille)

Liite 4

Syksy 2017

Hei!

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on selvittää sosiaalityöntekijöiden käsityksiä lapsiperheiden köyhyydestä ja erityisesti ylisukupolvisesta köyhyydestä sosiaalityöntekijöiden omassa ammatillisessa kokemusmaailmassa sosiaalityöntekijänä sekä sosiaalityöntekijöiden keskinäisessä keskustelussa ja asiakaskohtaamisissa.

Avainkäsitteitä ovat lapsiperheiden köyhyys ja ylisukupolvinen köyhyys sekä ylisukupolvisen köyhyyden uhkatekijät. Vaikka gradussa on yhtenä teemana lapsiperheiden köyhyys, tutkimus kohdistuu aikuisasiakkaiden sosiaalityössä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden käsityksiin ja mielipiteisiin aiheesta.

Kyseessä on siis sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, jonka tarkoituksena on synnyttää aiheesta keskustelua sekä vaihtaa ajatuksia, käsityksiä ja mielipiteitä teemoista. Kun kysymyksessä on mielipiteet ja käsitykset, sillä ei ole merkitystä, kuinka kauan on tehnyt sosiaalityötä tai kuinka laaja työkokemus sosiaalityöstä on tai missä yksikössä on työskennellyt.

Olen laatinut teemahaastattelurungon, jota käytän apuna ryhmäkeskustelussa. Tarkoitus on käydä teemat läpi haastattelun aikana. En anna teille etukäteen teemoja ja kysymyksiä, koska tarkoituksena on, että aiheesta syntyy keskustelua, ajatuksia, käsityksiä ja mielipiteitä siinä ryhmätilanteessa.

Haastattelu kestää arviolta noin tunnin / ryhmä.

Olen jo haastatellut päijätämäläiset ryhmät. Nyt olisi vuorossa jyvaskyläläiset ryhmät ja olisin todella kiitollinen, jos suostuisitte pro gradu -tutkielmani aineistonkeruuseen.

Pyyntöni on, että saisin teistä Jyväskylän sosiaalitoimen aikuissosiaalityötä tekevästä sosiaalityöntekijöistä kaksi ryhmää ryhmähaastatteluun. Ryhmissä olisi hyvä olla 4-5 osallistujaa. Kokemukseni mukaan 5 osallistujaa on tosi hyvä määrä keskustelun kannalta.

Nauhoitan haastattelut ja käsittelen aineistoa tutkimuseettisten ohjeiden mukaisesti.

Tutkimusluvan on myöntänyt Jyväskylän sosiaalipalveluiden palvelujohtaja Ulla Kuittu.

Tapaamisiin haastattelun merkeissä!

Ystävällisin terveisin

Kirsi Heinonen

kirsiheinonen@gmail.com

044 536 5929

kirsi.heinonen@phhyky.fi

kirsi.heinonen@lahti.fi

050 558 0496

LIITE 5 (haastattelurunko)

Liite 5

GRADU aineistonkeruu, syksy 2017

Teemaahaastattelurunko

Pääkysymykset:

1. Millainen käsitys sosiaalityöntekijöillä on lapsiperheiden köyhyydestä?
2. Millainen käsitys sosiaalityöntekijöillä on ylisukupolvisen köyhyyden uhkatekijöistä?
3. Kohtaavatko sosiaalityöntekijät asiakastyössään ylisukupolvisista köyhyyttä?

Alakysymyksiä:

1.1 Millaista lapsiköyhyys on nykypäivän Suomessa sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan?

1.2 Ovatko sosiaalityöntekijät kiinnittäneet huomiota mediassa käytyihin keskusteluihin ja kirjoituksiin tai uutisiin lapsiperheiden taloudellisesta asemasta Suomessa?

1.3 Ovatko sosiaalityöntekijät lukeneet tutkimuksia lapsiperheiden köyhyydestä Suomessa?

2.1 Mitä mieltä sosiaalityöntekijät ovat ylisukupolvisesta köyhyydestä Suomessa?

2.2 Millaisena uhkatekijänä sosiaalityöntekijät näkevät ylisukupolvisen köyhyyden?

2.3 Onko perhetaustalla merkitystä aikuisiän köyhyyteen Suomessa?

2.4 Millainen käsitys sosiaalityöntekijöillä on ylisukupolvisen köyhyyden merkityksestä hyvinvointiin aikuisiässä?

3.1 Millaisia kokemuksia tai ajatuksia sosiaalityöntekijöille nousee ylisukupolvisesta köyhyydestä, kun kyseessä sosiaalityön aikuisasiakkaat?

3.2 Tuleeko aikuisasiakkaiden kanssa puheeksi ylisukupolvinen ja lapsena koettu köyhyys ja miten?

3.3 Keskustelevatko *sosiaalityöntekijät keskenään* ylisukupolvisesta köyhyydestä?

3.4 Onko keskustelu aiheesta *asiakaskohtaista* vai *enemmänkin yhteiskunnallista*?

3.5 Keskustellaanko ylipäättään köyhyydestä ja vähävaraisuudesta sosiaalityöntekijöiden keskuudessa?

